

SZÖVEGÉRTÉS-SZÖVEGALKOTÁS

9

Tanári útmutató

8

Educatio Kht. kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterv.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulinova oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.

A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

**ARATÓ LÁSZLÓ
KÁLMÁN LÁSZLÓ**

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK
BÁNRÉTI ZOLTÁN
CSERHALMI ZSUZSA
GYŐRI JÁNOS
SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

MURÁNYI YVETT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI
PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA
TIPOGRÁFIA

SZŰCS ÉDUA
BÁRD JOHANNA

© **MURÁNYI YVETT**

© **GYESKÓ ÁGNES, RUNG ANDRÁS**

© **EDUCATIO KHT.**

RAKTÁRI SZÁM:

H-ASZE0908/T

**A C S A V A R G Ó
A L A K J A
A M Ű V É S Z E T B E N**

Tanári útmutató

Fejlesztők

Gyeskó Ágnes
Rung András

TARTALOM

A CSAVARGÓ ALAKJA A MŰVÉSZETBEN

5	NÉVJEGY
8	A NEM VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ ESZKÖZEI
19	A CSAVARGÓ TOPOSZA LÍRAI SZÖVEGEKBEN
44	A VÁGÁNSOK ÉS VILLON
61	A TOPOSZ XX. SZÁZADI MEGJELÉNÉSEI JÓZSEF ATTILÁNÁL ÉS PETRI GYÖRGYNÉL
73	J. D. SALINGER: <i>ZABHEGYEZŐ</i>
96	KASSÁK LAJOS: <i>CSAVARGÓK, ALKOTÓK</i>
102	HAJLÉKTALANOK
117	FEJEZETZÁRÓ FELADATLAPOK

NÉVJEGY

A FEJEZET CÍME

A csavargó alakja a művészetben

A FEJEZET CÉLJA

A társadalomba való beilleszkedés, a szocializáció, a felnőtté válás útjainak megmutatása. A be nem illeszkedés, a másság, az elutasítás stratégiáinak megmutatásával indirekt úton segíteni a tanulókat a társadalmi tudatosság kialakításában. A szabadság fogalmának értelmezése. A lázadás ilyen formája majdnem minden kamasz fejében megfordul: a csavargó-létforma vonzó és riasztó oldalának bemutatása. Örök hajlamok és vágyak bemutatása. Hajléktalanok és csellengők problémájának megismertetése. A toposz fogalmának, jelképes tartalmának, jelentésmódosulásának feltárása

A FEJEZETBEN LÉVŐ

MODULOK CÍME ÉS

AJÁNLOTT ÓRASZÁMA

1. A nem verbális kommunikáció eszközei (2 óra)

2. A csavargó toposza lírai szövegekben (4 óra)

3. A vágánsok és Villon (2 óra)

4. A toposz XX. századi megjelenései József Attilánál és Petri Györgynél (2 óra)

5. J. D. Salinger: *Zabhegyező* (5 óra)

6. Kassák Lajos: *Csavargók, alkotók* – a csavargó-toposz esszészövegben (1 óra)

7. Hajléktalanok (1 óra)

AJÁNLOTT KOROSZTÁLY

9. évfolyam

FEJEZETKAPCSOLÓDÁSI
PONTOK

Tantervi

Kisfiúk és nagyfiúk (7. évf. 1. fej.)

Harry Potter és a titkok kamrája (7. évf. 5. fej.)

Más lettem (7. évf. 7. fej.)

A költészet nyelvtana – A nyelvtan költészete
(8. évf. 5. fej.)

Beavatás (9. évf. 1. f.)

Kereszttantervi

Etika, emberismeret

Kompetenciaterületen
(Ajánlott megelőző és
követő fejezet)

Előző fejezet: A nyelvtan alapfogalmai

A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS
FÓKUSZAI

Kompetenciaterületi

Poétikai fókusz:

a toposz fogalmának megértése

Tematikus fókusz:

a csavargás életformájának megértése

Szövegértési fókusz:

lírai szövegek, regény, esszé és publicisztikai
szöveg megértése

Szövegalkotási fókusz:

balladaírás, monológ vagy dialógus írása, esszé-
írás, átképzéletes fogalmazás

A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS
FÓKUSZAI

NAT (2003)

1. *Beszédalképeség, szóbeli szövegek alkotása*: a testbeszéd, a térközsabályozás és az arcjáték jelének ismerete, tudatos alkalmazása, törekvés a szemkontaktus tartására a beszédpartnerrel, a szóhasználat, a szöveg hangzása és a gesztusok összehangolt alkalmazása különféle kommunikációs helyzetekben stb.

Érvelési technikák, állásfoglalás kialakítása, logikus gondolatmenet kialakítása, törekvés a rendszeres önreflexióra és önkorrekcióna, értő figyelem alkalmazása

Különféle beszédműfajok kommunikációs technikáinak alkalmazása

Önbecslésen és mások megbecslésén alapuló együttműködés csoportos beszélgetésben, vitában, az eltérő vélemények tisztelete, kommunikációs zavarok, konfliktusok megoldásának képessége

Memoriterek szöveghű tolmácsolása

2. *Olvasás, írott szöveg megértése*: a szó szerinti és a metaforikus jelentések megkülönböztetése

Szókincs gazdagítása, a különböző műveltségi területek szókincsének minél pontosabb használata

Képesség a szövegek kapcsolatának és különségének felismerésére és értelmezésére

A szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegekben megjelenített értékek, erkölcsi kérdések, magatartásformák felismerése, értékelése

3. *Írásbeli szövegek alkotása*: világos szövegalkotás, kifejezőképesség

4. *Önkifejező és kreatív szövegalkotás*

5. *Ismeretek az anyanyelvről*: a nyelvhasználatnak társadalmi jelenségként való szemlélete

6. *Ismeretek az irodalomról*: az irodalom a károsodásmentes tapasztalatszerzés forrása, a lírai beszédmód változatainak, általános és korhoz, illetve szituációhoz kötött jegyeinek értelmezése, versszervező elvek felismerése, lírai művek értékszerkezetének azonosítása. Epikai művek értelmezése, előreutalások, kisleltetések és az elbeszélő művek metaforikus-motivikus szintjének értelmezése. Különböző korú és világlátású művekben megjelenített témák, élethelyzetek, formai megoldások közötti kapcsolódási pontok felismerése, az olvasottak

<p>A KÉPESSÉGFEJLESZTÉS FÓKUSZAI</p>	<p>többféle értelmezési kontextusban való elhelyezésének képessége. Személyes tapasztalatok bevonása. Kapcsolatkeresés az irodalom hagyományaival, kódjaival</p> <p>7. Ítézőképesség, erkölcsi, esztétikai, történeti érzék fejlesztése: különféle műfajú, más-más művészeti ághoz tartozó művek összehasonlítása, sokoldalú kulturális szokások kialakítása</p>
<p>KÖVETELMÉNYEK</p>	<p>Egyéb műveltségterületi Képzőművészeti alkotásokkal való ismerkedés. Különböző kulturális kódok megismerése. Különböző kommunikációs formák megismerése</p> <p>Kereszttantervi Életpálya-építési, szociális problémák iránti fogékonyság, pszichológiai érzékenység</p> <p>Legyen képes a tanuló a toposz fogalmát megérteni, azonosítani szépirodalmi szövegekben. Helyezze el a műveket a keletkezésük korában. Legyen képes néhány mű szöveghű tolmácsolására. Legyen képes fiktív vagy valós riportot készíteni.</p>
<p>ÉRTÉKELÉS</p>	<p>Folyamati: prezentációk értékelése, megértést szondázó mintavétel házi feladatokból, órai munkákból, kilépőkártya, memoriter, esszék</p> <p>Kimeneti: – nyelvi feladatlap az 1. modul után – az utolsó modul 3. vagy 4. vagy 5. feladata szerint esszéírás vagy a 6. feladat riportkészítése</p>
<p>MÓDSZERTANI AJÁNLÁS</p>	<p>A fejezet, mint a csomag egésze, az együttműködésen alapuló tanulást részesíti előnyben, és figyelmet fordít a differenciálásra a fejlesztésben. Ajánlott a tanteremben egy ún. témafal kialakítása, ahová a tanulók a munkáikat kitűzik, így egymás munkáit tanulmányozhatják, megbeszélhetik. Erősen ajánlott fejezet, noha az utolsó a tanévben, semmiképp ne hagyjuk el. A téma, probléma nagyon érdekli a korosztályt, a poétikai hozadéka a későbbi tanulmányaikban jól hasznosul, a feldolgozott művek műfaji szempontból igen változatosak (lírai versek, mesék, regény, esszé, újságcikkek és szociografikus tanulmány, valamint zenerészletek, festmények) és rendkívül széles spektrumát ölelik föl az irodalom- és művészettörténetnek.</p>
<p>TÁMOGATÓRENDSZER</p>	<p>Pethőné Nagy Csilla: <i>Módszertani kézikönyv</i>. Korona Kiadó, 2005 <i>Magyar értelmező kézisótár, Magyar szókincstár, Szinonimasótár</i> Breitner Péter – Gurály Zoltán – Győri Péter: <i>Kérdések és válaszok a hajléktalanságról</i> c. tanulmánya (Menhely Alapítvány, Budapest, 2002) Incze Zsuzsa: <i>Csellengők</i> c. könyve (Alexandra, Budapest, 2003)</p>

1. A NEM VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ ESZKÖZEI

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

0. lépés:

Nem verbális kommunikáció az órán – Választható

5–10 PERC

Tanári instrukciók

- A nem verbális kommunikációról szóló óra lehetséges kezdete. Csak akkor javasoljuk a kipróbálását, ha az osztállyal való kapcsolatunk megengedi az effajta kísérletet.
- Az óra kezdődjön úgy, ahogy máskor is, a szokásos óra eleji „rítusokkal”, de ne szólaljunk meg, csupán nem verbális jelekkel kommunikáljunk az osztállyal mindaddig, amíg ez lehetséges, amíg ez fel nem tűnik a diákoknak.
- Ne hagyjuk, hogy zavar alakuljon ki amiatt, hogy nem szólalunk meg. Amint a diákok hiányolják a verbális jeleket, kérdezzünk rá arra, mi minden történt addig az órán. Ki hogy emlékszik vissza, mit mondott a tanár, amikor bejött stb.?
- Válaszként várható, hogy a diákoknak nem tűnik fel, hogy a tanár nem szólalt meg, és megfogalmazzák, a tanár szájába adják mindazokat az információkat, amelyeket a tanár nem verbálisan közölt az osztállyal.
- Ezzel a rövid gyakorlattal felhívhatjuk a tanulók figyelmét a nem verbális jelek jelentőségére a kommunikációban.

Kiemelt készségek, képességek: nem verbális kompetencia, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: tanári prezentáció

1. lépés: 1. feladat

Az utca embere

T/1.

5. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat szerepe, hogy tudatosuljon a tanulóknál, hogy az öltözködésnek is van kommunikatív szerepe. Rendelkezünk módszerekkel arra, hogy az öltözködési üzeneteket megfejtsük, és arra is képesek vagyunk, hogy ilyeneket mi magunk is szándékosan vagy szándékatlanul küldjünk.
- Mivel egy-egy szereplő csak rövid ideig látható, játszunk le többször is a jelenetet, ha a tanulók igénylik.

Kiemelt készségek, képességek: figyelemtartósság és -pontosság, megértés, szerepészlés, nonverbális kommunikációs jelek értelmezése, közlések felfogása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: film DVD-n (Monty Python Repülő Cirkusza 2. rész 30:02–30:45,

mpfc_szovegnelkul_02.avi)

Ebben a fejezetben a csavargásról, csavargókról, csellengőkről fogunk olvasni. A csavargás életformájáról és a hozzátartozó életérzésről beszélgetünk, és más, ehhez kapcsolódó problémákról, mint például a társadalomba való beilleszkedés, a normáknak való megfelelés, illetve meg nem felelés, a szabadság kérdéséről. Ezek a problémák voltaképpen minden ember, minden kamasz számára alapkérdések, így a művészek is gyakran foglalkoztak velük, és szívesen kipróbálták – legalábbis gondolatban, illetve alkotásaikban – a társadalmonkívüliséget. Az ezzel a témával foglalkozó művek azonban mégis gyakran nemtetszést váltanak ki a közvéleményből, borzolják az emberek ízlését és erkölcsi érzékét. Ezért különösen érdekesek lehetnek egy útját kereső serdülő ember számára.

Az első órákon felelevenítjük, hogy mit tudunk a gesztusokról és azokról a további, a kommunikációban alkalmazott, nem nyelvi kifejezőeszközökről, amelyeket a beszéddel együtt használunk. Beszédünket kultúrától és egyéntől függően mindig kézmozgással, mimikával kísérjük, testünk állandóan jeleket küld beszédpartnerünk felé. Üzenetet azonban nemcsak testmozgásunkkal, hanem például öltözékünkkel is közvetíthetünk, beszélgetőpartnerünk akár ebből is sokat megtudhat rólunk. Ezeket a jelenségeket vizsgáljuk most meg közelebbről.

1. Nézd meg a filmrészletet hang nélkül!

Tippeld meg, hogy melyik szereplő milyen foglalkozású, társadalmi státuszú lehet! Mit fejez ki öltözékük?

- 1. szereplő:
- 2. szereplő:
- 3. szereplő:
- 4. szereplő:
- 5. szereplő:
- 6. szereplő:
- 7. szereplő:

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Bányászdill

T/2.

6. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A feladat szerepe hasonló az előzőhöz, de itt már nemcsak az öltözködésre, hanem a gesztusokra is figyelünk. A 6. évfolyamon tanult ismereteket elevenítjük fel a testbeszédéről, és továbbfinomítjuk azokat.
- A feladat során nemcsak önmagukban a gesztusokra figyelünk, hanem azok rendszerét is próbáljuk felvázolni ebben a rövid szituációban.
- A feladat végeztével tartunk közös megbeszélést is.

Kiemelt készségek, képességek: figyelemtartósság és -pontosság, szerepészlelés, személyközi viszonyok észlelése, nonverbális kommunikációs jelek értelmezése, közlések felfogása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, frontális

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: film DVD-n (*Monty Python Repülő Cirkusza* 2. rész, mpfc_szovegnelkul_02.avi, 17:13–20:15 mpfc_szoveggel_02.avi 19:23–22:26)

2. Nézd meg a filmrészletet hang nélkül, és válaszolj a kérdésekre!

- a) Kik lehetnek a jelenet szereplői öltözködésük alapján?
- b) Mi történhet a jelenetben?
- c) Mit fejeznek ki a szereplők gesztusai?
- d) Miben különböznek gesztusaink a siketek jelnyelvétől?
- e) Nézd meg az előbbi filmrészletet hanggal és felirattal együtt!
Mi az ellentmondás, a humor forrása a jelenetben?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) munkásszülő, tanult fiú
- b) A fiú hazalátogat, de nem jön ki az apjával. Az anya békíteni próbál sikertelenül. A férfiak összevesznek, a fiú távozik.
- c) indulatot általában
apa: megvetés; fiú: tiltakozás, ellentmondás; anya: aggodás, békítő szándék, empátia
- d) A gesztusok révén a beszéddel egy időben fejezzük ki gondolatainkat, érzelmeinket. A gesztusok, habár önálló kommunikációs értékük is van, ill. lehet, sokszor a beszélt mondanivalót teszik árnyaltabbá, vagy épp megkérdőjelezzik azt. A jelnyelv ezzel szemben önálló nyelv, a halló emberek beszédével egyenértékű kifejező eszköz.
- e) A humor forrása az, hogy a szereplők társadalmi státusza ellentmond viselkedésüknek, öltözködésüknek és gesztusaiknak.

3. lépés: 3. feladat

A repülő birka

T/3.

6. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Most az előző feladatokban tett megfigyeléseket finomítjuk, és helyezzük tágabb kontextusba.
- Az egyes gesztusoknál ki is merevíthetjük a képet, hogy könnyebb legyen jegyzetelni.
- Ebben az esetben célszerű, ha minden csoport külön géppel dolgozik.

Kiemelt készségek, képességek: figyelemtartósság és -pontosság, szerepészlelés, személyközi viszonyok észlelése, nonverbális kommunikációs jelek értelmezése, közlések felfogása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: heterogén kiscsoportos

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: film DVD-n (*Monty Python Repülő Cirkusza* 2. rész, mpfc_szovegnelkul_02.avi, 3:54–5:20)

3. Nézzétek meg a következő rövid filmrészletet! Dolgozzatok csoportban!

- a) Rajzoljátok le az egyes, jól felismerhető gesztusokat, és írjátok melléjük, hogy többé-kevésbé mit jelenthetnek!
- b) Rajzoljátok vagy írjátok le olyan gesztusokat, amelyeknek hasonló jelentésük lehet, mint a filmrészletben látottaknak!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- mindketten kézzel rámutatnak a témára (birka) (más gesztus: testével felé fordul, előrehajol, tekintetét ráveti)
- jobb oldali kézzel körbevezet a birka formáján, körbehatárolja azt
- jobb oldali mintha kézzel jelnyelven mutogatna
- bal oldali kézzel mutogatja a repülést
- jobb oldali kézzel rámutat a felnyitott kabinra, kiemeli a másik mozdulatának és mondanódójának jelentőségét
- jobb oldali a nézők felé fordul, amikor szólni kíván (más gesztus: kihúzza magát, felszegi a fejét)
- bal oldali kézmozdulatokkal bemutatja munkatársát, átkarolja
- bal oldali csípőre tett kézzel, készenlétben (más gesztus: ahol a kéz készenlétben áll, tágra nyílt, figyelő szemek a mimikában)
- jobb oldali összecsapja a tenyerét, hogy kiemelve a következő lépést (más gesztus: széles karmozdulat)
- jobb oldali felemeli a kezét, hogy hangsúlyt adjon mondanódójának
- szétteszik kezüket a bizonytalanság jegyében
- erőteljes rámutató gesztusok (más gesztus: lábbal is lehet rámutatni, előrelépéssel jelezni)

4. lépés: 4. feladat

A metakommunikáció eszközei

T/4.

7. oldal

25 PERC

(15 + 10 perc megbeszélés)

Tanári instrukciók

- Az A) és a B) csoportba tartozók ugyanazzal a szöveggel dolgoznak, a C) csoportosok egy rövidített változattal.
- Néhány feladat megoldását néhány tanuló felolvassa, majd megbeszéljük, különösképp az utolsó 2 kérdést (ez minden csoportnál ugyanaz).

Kiemelt készségek, képességek: kommunikációs képesség, metakommunikációs képesség, szövegértés, lényegkiemelés, nyelvi kompetencia, szociális érzékenység, empátia, megfigyelőképesség

Célcsoport – differenciálás:

3 csoport képességek szerint: A) jó szövegértésű, a fogalmi gondolkodás terén kicsit fegyelmezetlen, nem eléggé analitikusan gondolkodó tanulók; B) jó globális szövegértésű, gyors felfogású, de a részletekben nem elmélyedő tanulók; C) lassabban dolgozó, némi szövegértési nehézséggel küzdő, kisebb szókincsű tanulók

Munkaformák: egyéni, majd frontális

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

Eszközök: *Magyar értelmező kéziszótár* minél több példányban

4. A metakommunikáció eszközei

Dolgozz a csoportjelednek megfelelő feladatokon!

A) Olvasd el a szöveget, oldd meg a hozzá tartozó feladatsort!

MONTÁGH IMRE: NEM NYELVI KIFEJEZŐESZKÖZEINK

(részlet)

Hosszú időn keresztül csak a nyelvre koncentrált a nyelvészet. Később kezdték az élőbeszédet is kutatni. Ma a teljes kommunikáció áll a vizsgálódás homlokterében. A beszéd a kifejezőkészség része csupán, és ha a beszédet kísérő emberi megnyilatkozásokat nem vennénk figyelembe, bizony sohasem tudnánk biztosan, mit is jelentenek az „igenek”, „nemek”, „talánok” s mindaz, amit az ember az embernek mond.

A tekintet a „visszajelentés” egyik legfőbb eszköze. Partnerünk szemvillanásaiból észleljük, hogy érdekli-e, amit mondunk, tud-e követni bennünket, és hisz-e nekünk. A beszélő tekintetéből is kiderül a téma iránti érdeklődés, a mondanivaló igazsága és a kapcsolat ereje. Akik nem néznek beszéd közben a partnerükre, azok félnek a visszajelentéstől. Vagy azért, mert tudják, hogy amit mondanak, érdektelen, vagy mert félnek a hamisság leleplezésétől, vagy rossz a kapcsolatuk a hallgatóval, s rettegnek a szeretetlenség jeleitől. Olykor önértékelési zavar is okozhat tekintetbizonytalanságot.

A gesztus (taglejtés, kézmozdulat) segíti a hangsúlyt. Földoldja az előadói merevséget. Fölkelti a figyelmet, bátrabbá teszi a kifejezést. A gesztus csak akkor eleven, ha a beszélő belső képek, eleven gondolatok hatására nyilatkozik meg.

Az érintés intimmé teszi a kapcsolatot. Kár elkoptatni a varázsát. Aki gyakran érinti meg a partnerét beszéd közben, az nem tud az érintés meghittségével hatni. Nem mindegy, hogy hol érintjük meg partnerünket beszélgetés közben. A kar, a váll viszonylag közömbös terület, az arc viszont túlonatúl személyes. A kézre helyezett tenyérnek (ha a tenyér erőt sugározóan száraz és meleg) igen nagy hatása lehet egy-egy fontos pillanatban. Egy-egy vállon ölelés sokszor többet nyújt, mint sok fölösleges beszéd.

A térközszabályozás azt jelenti, hogy a beszélgető partnerek milyen közelséget engedhetnek meg maguknak. A közelség lehet fölöslegesen bizalmaskodó, a távolság jelenthet túlzott ridegséget. Mindent a társadalmi szokások erősen befolyásolják.

A mimika (arcjáték) a legősibb kifejezőeszköz. Ritkán alkalmazzuk tudatosan. Minél felszabadultabbak vagyunk, s minél inkább hagyjuk érvényesülni érzelmeinket, annál elevenebben működik. A szorongó ember, az érzelemszegény ember mimikája szegényes. Itt is érvényesülnek a társadalmi szokások – mint a kommunikáció egész területén –, s a túlzott mimika visszatetszést is kiválthat.

A teststilizáció a külső megjelenést jelenti: hosszú haj, szakáll, festett bajusz, kifestett női arc, erotikus öltözködés, tetovált kar, kisportolt külső stb.

Mindaz, amit elmondtunk, sokkal lényegesebb, mint sokan gondolják. A metakommunikáció (a szavakban történő közlést kísérő, többé-kevésbé nem szándékos és nem tudatos kommunikáció) kutatói azt vallják, hogy a beszéddel párhuzamos kifejezőformák szabják meg a közlés hitelességét. Kongruensnek hívják az olyan beszédet, amelyben a párhuzamos tényezők megerősítik a közlést, s inkongruensnek azt, ahol a hang, a mimika stb. arról árulkodik, hogy a beszélő nem azonosul igazán azzal, amit mond. A partner – furcsa módon – mindig a beszéd mögötti közlést tartja eligazítónak. Ha valaki azt állítja, hogy szeret bennünket, de a hangja, a tekintete hidegséget sugall, nem a szavainak hiszünk. Ha valaki megdorgál bennünket, de a hangja lágy, a tekintete biztató, nem törődünk a bántó szavakkal. Az olyan tanár, aki rendszeresen inkongruens módon viselkedik, elveszti a bizalmat. A tanulók meghallják a hangból, hogy a pedagógust magát sem érdekli a téma, hogy szívé-

lyessége felvett modor, hogy szigora mögött nincs felkészültség, egyszóval magatartása hiteltelen. Ha egy társadalomban elharapózik az inkongruencia: hivatalban, munkahelyen, boltokban, orvosi rendelőkben, ez cinizmust, kiábrándultságot, sőt depressziót is okozhat.

- a) Írj 10 pontos vázlatot a szövegről! Alpontokat is írhatsz, tömör címekben fogalmazz!
- b) Mit jelentenek ezek a szavak eddigi ismereteid, illetve a szöveg alapján? Írd a táblázatba a jelentést, majd nézd meg a szótárban (*Magyar értelmező kéziszótár*) is! Tapasztaltál-e eltérést? Ha igen, mi lehet az eltérések oka?

SZÓ	JELENTÉSE SZERINTEM:	JELENTÉSE A SZÖVEGBEN (HA MÁS):	SZÓTÁRI JELENTÉS:
DEPRESSZIÓ			
CINIZMUS			
INTIM			

- c) Sorolj fel a szövegben szereplőkön kívül teststilizációs jegyeket!
- d) Gondolj a környezetedben (pl. az iskolában) olyan emberekre, akiknek jellegzetes az öltözékük, a teststilizációs jegyeik! Mi a különleges rajtuk?
- e) Besorolhatóknak tartod-e az embereket bizonyos társadalmi csoportokba ez alapján? Miért igen, miért nem?

B) Olvasd el az A) csoportnál szereplő szöveget, majd oldd meg az alábbi feladatsort!

- a) Írj tartalmi vázlatot a szövegről! Hány vázlatpontban tudod tömöríteni a szöveg lényegét?
- b) Mit jelentenek ezek a szavak a szövegben?
 METAKOMMUNIKÁCIÓ
 KONGRUENS KOMMUNIKÁCIÓ
 INKONGRUENS KOMMUNIKÁCIÓ
 TESTSTILIZÁCIÓ
 KONCENTRÁL
 MEGDORGÁL
- c) Írd ki a második bekezdés kulcsszavait!
- d) Gondolj a környezetedben (pl. az iskolában) olyan emberekre, akiknek jellegzetes az öltözékük, a teststilizációs jegyeik! Mi a különleges rajtuk?

- e) Besorolhatóan tartod-e az embereket bizonyos társadalmi csoportokba ez alapján? Miért igen, miért nem?

C) Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

MONTÁGH IMRE: NEM NYELVI KIFEJEZŐESZKÖZEINK
(részletek)

Hosszú időn keresztül csak a nyelvre koncentrált a nyelvészet. Később kezdték az élőbeszédet is kutatni. Ma a teljes kommunikáció áll a vizsgáldás homlokterében. A beszéd a kifejezőkészség része csupán, és ha a beszédet kísérő emberi megnyilatkozásokat nem vennénk figyelembe, bizony sohasem tudnánk biztosan, mit is jelentenek az „igenek”, „nemek”, „talánok” s mindaz, amit az ember az embernek mond.

A tekintet a „visszajelentés” egyik legfőbb eszköze. Partnerünk szemvillanásaiból észleljük, hogy érdekli-e, amit mondunk, tud-e követni bennünket, és hisz-e nekünk. A beszélő tekintetéből is kiderül a téma iránti érdeklődés, a mondanivaló igazsága és a kapcsolat ereje. Akik nem néznek beszéd közben a partnerükre, azok félnek a visszajelentéstől. Vagy azért, mert tudják, hogy amit mondanak, érdektelen, vagy mert félnek a hamisság leleplezésétől, vagy rossz a kapcsolatuk a hallgatóval, s rettegnek a szeretetlenség jeleitől. Olykor önértékelési zavar is okozhat tekintetbizonytalanságot.

A gesztus (taglejtés, kézmozdulat) segíti a hangsúlyt. Földoldja az előadói merevséget. Fölkelti a figyelmet, bátrabbá teszi a kifejezést. A gesztus csak akkor eleven, ha a beszélő belső képek, eleven gondolatok hatására nyilatkozik meg. [...]

A mimika (arcjáték) a legősibb kifejezőeszköz. Ritkán alkalmazzuk tudatosan. Minél felszabadultabbak vagyunk, s minél inkább hagyjuk érvényesülni érzelmeinket, annál elevenebben működik. A szorongó ember, az érzelemszegény ember mimikája szegényes. Itt is érvényesülnek a társadalmi szokások – mint a kommunikáció egész területén –, s a túlzott mimika visszatetszést is kiválthat.

A teststilizáció a külső megjelenést jelenti: hosszú haj, szakáll, festett bajusz, kifestett női arc, erotikus öltözködés, tetovált kar, kisportolt külső stb.

Mindaz, amit elmondtunk, sokkal lényegesebb, mint sokan gondolják. A metakommunikáció (a szavakban történő közlést kísérő, többé-kevésbé nem szándékos és nem tudatos kommunikáció) kutatói azt vallják, hogy a beszéddel párhuzamos kifejezőformák szabják meg a közlés hitelességét.

- a) Miért nem néz a beszélgetőtársunk a szemünkbe?
- b) Mit jelent az önértékelési zavar? Magyarázd meg a szöveg segítségével, de saját szavaiddal!
- c) *Akinek önértékelési zavarai vannak, az az ember lehet...*
Húzd alá, amelyik befejezheti a mondatot! Többet is lehet.

magabiztos, visszahúzódoó, félénk, nagyképu, flegma, nagyhangu, bizonytalan, figyelmes

- d) Melyik a legősibb metakommunikációs kifejezőeszköz a szöveg szerint?
- e) Gondolj a környezetedben (pl. az iskoládban) olyan emberekre, akiknek jellegzetes az öltözékük, a teststilizációs jegyeik! Mi a különleges rajtuk?
- f) Besorolhatóan tartod-e az embereket bizonyos társadalmi csoportokba ez alapján? Miért igen, miért nem?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A)

a) (Egy lehetséges megoldás, ennél részletesebbet is elfogadhatunk.)

(1) A teljes kommunikáció részei

(2) A tekintet

a) Mi derül ki a tekintetből?

b) Tekintetbizonytalanságok

(3) A gesztus

(4) Az érintés

(5) A térközszabályozás

(6) A mimika

(7) A teststilizáció

(8) Kongruens és inkongruens kommunikáció

(9) A beszéd mögötti közlés szerepe a kommunikációban

(10) Mit eredményezhet az inkongruencia?

b) Szótári jelentések:

DEPRESSZIÓ: 1. nyomott hangulat, lehangoltság; 2. kóros levertség (betegség)

CINIZMUS: 1. cinikus emberre jellemző magatartás, világnézet (cinikus: eszmények nélkül, kiábrándultan mindent kigúnyol, megvet); 2. belső függetlenségre, a társadalmi kötöttségeket megvető igénytelenségre törekvő ókori filozófiai irányzat, iskola

INTIM: 1. bizalmas, csak a legszűkebb környezetünkre tartozó; 2. meghitt, bensőséges

A különbségek oka, hogy egy szónak több jelentése van.

c) Például: kopaszra borotvált fej, makkos cipő frottír zoknival, nyúlfarkas slusszkulcs, suhogó szabadidőruha, cipőfűzők színei, testékszerek, bakancs és bőrdzseki, lakozott frizura és kisko-sztüm, nagyon márkás ruhák, nagyon igénytelen, „szakadt” öltözék, piszkos, elhanyagolt öltözék stb.

d–e) egyéni

B)

c) tekintet, érdekl-e, tud-e követni, hisz-e, nem néznek a partnerükre, tekintet-bizonytalanság, félnek

5. lépés: 5. feladat

Kommunikáció csak nem nyelvi kifejezőeszközökkel

T/5.

13. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A párok húznak egy-egy szituációt, és eljátsszák (párhuzamosan dolgoznak). Utána szerepcsere.
- Körbejárkálunk a teremben, és figyeljük a pármunkát. A végén minden szituációt 1-2 pár eljátszik a többieknek önkéntes alapon.
- Utána tegyük fel a kérdést: *Melyiket tudtátok legkönnyebben eljátszani? Miért?*
- Lehetséges válasz: Azt, amelyikben nincs időmegjelölés, nem fogalmi, inkább érzéseket kell kifejezni stb.

Kiemelt készségek, képességek: nem verbális készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: pantomimjáték

Eszközök

Szituációs kártyák

- a) jelenet: „A” nagyon szeretné, ha „B” elmenne vele valahova, ezért kéri, könyörög neki.
„B” egyáltalán nem akar elmenni, hajthatatlan.
- b) jelenet: „A”-nak nagyon ízlik az ennivaló.
„B”-nek nem ízlik, szinte rosszul van tőle.
- c) jelenet: „A” retteg a holnapi kémiaadolgozattól, azt fontolgatja, hogy nem is megy iskolába inkább.
„B” szereti a kémiát, és jól felkészült a dolgozatra, ezért nem bánja, hogy meg kell írni.

5. Játsszátok el a párotokkal a kihúzott jelenetet szavak nélkül, csak metakommunikáció segítségével!

Cseréljétek szerepet, figyeljétek meg, a párotok mit csinált másképp!

REFLEKTÁLÁS

6. lépés: 6. feladat

Készítsünk öltöztetőbabát!

T/6.

13. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A párok, illetve csoportok 1-1 feladatkártyát húznak (lásd az eszközöknél), és megoldják az ezzel kapcsolatos feladatokat.
- A sor tetszés szerint, illetve a helyi sajátosságoknak megfelelően cserélhető, folytatható.
- Egy kártyát több csoport is húzzon, hogy össze lehessen hasonlítani az eredményt.

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás, esetleg kez ügyesség, szociális érzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros vagy kics csoportos munka (maximum négy fő)

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: feladatkártyák: rocker, diszkólátogató, üzletkötő menedzser, politikus, különcködő hóbortos művész, bányász civilben stb.

6. Készítsetek öltöztetőbabát!

- Öltöztessétek föl gondolatban a kihúzott kártyán szereplő embert! Soroljatok föl ruhadarabokat és egyéb teststilizációs jegyeket, melyeket visel!
- Találjatok még olyan jellegzetes foglalkozást vagy hobbit űző, szektához tartozó stb. embert, akit föl lehetne ismerni, nagyjából azonosítani lehetne a külseje, illetve a viselkedése alapján!
- Melyik embert képzeltek inkább férfinak, és melyiket nőnek? Miért?
- Ismertek-e olyan embert, aki teljesen máshogyan öltözik, másképp néz ki, mint amit a róla való tudásotok alapján elvárnátok?
- Akinek van kedve, otthon megcsinálhatja az öltöztetőbabát – cserélhető ruhákkal –, vagy lerajzolhatja a kártyáján szereplő embert!

2. A CSAVARGÓ TOPOSZA LÍRAI SZÖVEGEKBEN

4 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

T/1.

15. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók: olvassuk fel hangosan e kis részletet Lázár Ervin: *A báránnyelű-bodorító* című meséjéből! Beszélgessünk a szövegről a kérdések segítségével!

Kiemelt készségek, képességek: empátia, szituációs érzékenység, előzetes tudás előhívása, az előző két órán szerzett, illetve elmélyített ismeretek alkalmazása, szociális érzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés

1. Olvassátok el az alábbi meserészletet, és beszéljétek meg a kérdéseket!

LÁZÁR ERVIN: A BÁRÁNYFELHŐ-BODORÍTÓ
(részletek)

Ez a mese két csavargókülsőjű egyénről szól. Meg mindazokról, akik szerepelnek benne. Nevezetesen Gepárd Géza alőrmesterről, Medve Medárd főőrmesterről, Vadkan Valdemárról és Szirénfalvi szürkevarjú Szerénáról. De azért legfőképpen a két csavargókülsőjű egyénről [...]

...A nagyobbik csavargókülsőjű Mikkamakka volt, a kisebbik pedig Vacskamati. Őket vette észre a Négyszögletű Kerek Erdő két rendfenntartó közege egy tisztásról.

– Aha – kiáltott Gepárd Géza alőrmester –, két csavargókülsőjű!

– Isten hozta őket! – mondta örömmel Medve Medárd, aztán eszébe jutott, hogy ő a főőrmester, és igen szigorú ábrázattal hozzátette: Irgum-burgum-teremtette-szedte-vette. Eléjük vágunk a riadóautóval!

A riadóautó egy tölgyfa alatt szundikált. A riadóautó ugyanis maga Vadkan Valdemár volt. ...

– Ébredj! – böködte őt Gepárd Géza. – Csavargókülsőjűek!...

Ebben a pillanatban ért oda melléjük Mikkamakka és Vacskamati.

– Jó napot, jó napot! – mondták – Ez a Négyszögletű Kerek Erdő?

– Isten hozott benneteket! – köszönt vissza Medve Medárd főőrmester. – Ez. És menjetek nyugodtan, mert mindjárt letartóztatunk benneteket. Csak rendbehozzuk a riadóautót.

a) Mit jelent az, hogy csavargókülsőjű valaki? Hogy néz ki egy csavargó szerintetek?

- b) Milyen sztereotípiák, jellegzetességek kapcsolódnak a csavargó képéhez? (sztereotípia = előre gyártott, készen átvett gondolkodási vagy viselkedési séma)
- c) Láttatok már a valóságban csavargót? Milyen volt? Beszéltek is vele? Esetleg ismertek személyesen csavargót?
- d) Az, hogy valaki csavargókülső vagy csavargó, szerintetek miért lehet ok arra, hogy letartóztassák?
- e) Az emberek, a társadalom miféle véleménye fejeződik ki ebben a mesében a csavargóról?
- f) Eddigi ismereteitek alapján jogos-e a mesében bemutatott előítélet?
- g) Szerintetek mióta vannak csavargók?
- h) Hogyan, miből, hol él egy csavargó?
- i) Miért válhat valaki csavargóvá?
- j) Ti már csavarogtatok? Honnan tudtátok, hogy ez az? Mit éreztetek közben?

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- b) Pizkos, elhanyagolt, durva, durvalelkű, alkoholista, bűdös, zavaros a tekintete és a beszéde stb.
- e) Le akarják tartóztatni, mert más, mint a társadalom többsége, nem normakövető a magatartása, feltételezik, hogy zavarja a „normálisokat”. A társadalom elítéli ezt az életformát, és fél tőle.
- g) Mindig voltak, mióta civilizáció van, és talán lesznek is.
- h) Kukázik, kéreget, segélyeket kap – tipikus válaszok. Dolgozik, többnyire alkalmi munkákat vállal, addig megtakarított pénzét éli föl stb.

2. lépés: 2. feladat

Képnézegetés

T/2.

17. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: a megoldásokat nem szükséges közzétenni, ez csak ráhangoló-hangulatteremtő feladat.

Kiemelt készségek, képességek: vizuális kultúra, empátia, szociális érzékenység, emberismeret, koncentráció

Célcsoport – differenciálás: 3 csoport: A) „Egyszerűbb” vizuális kultúrájú tanulók – Takáts

Márton Csavargó-grafikájának vizsgálata; B) Jó megfigyelő, megfelelő analitikus képességű, de művészi értelemben kevésbé érzékeny tanulók – Scheiber Hugó Csavargó című festményének vizsgálata; C) Művészi szempontból érzékeny, a fogalmi gondolkodásban kevésbé jeleskedő tanulók – Mednyánszky László Öreg csavargó című képének vizsgálata

Munkaformák: pármunka a csoportokon belül

Módszerek, eljárások: képértelmezés

2. Képnézegetés

A) Nézzétek meg a képet, és beszéljétek meg párban a kérdéseket!

- Mikor élhetett ez az ember? Miből gondoljátok?
- Honnan látszik, hogy ő csavargó?
 - Hol ül?
 - Milyen a testtartása?
 - Milyen ruhát visel?
- Milyen korú ez az ember?
- Milyen az arc kifejezése?
- Mi van előtte a földön? Szerintetek miért?

Takáts Márton: Csavargó

f) Milyen érzéseket, benyomásokat kelt bennetek ez az ember? Kapcsoljátok az érzéseiteket a kép egy-egy vonásához!

ÉRZÉSEK, BENYOMÁSOK	A KÉP ELEME, JELLEMZŐJE

B) Nézzétek meg a képet, és beszéljétek meg párban a kérdéseket!

- Első ránézésre talán nem néz ki csavargónak az ábrázolt alak. Véleményetek szerint miért?
- Beigazolódnak-e az előbbi megbeszélésben összegyűjtött sztereotípiák?
- Mi szól amellett, hogy mégis egy csavargót láttok?
 - Milyen a ruhája?
 - Milyen a testtartása? Miről árulkodik?

Scheiber Hugó: Csavargó

- Miért csak így látszik az arca? Elárul-e valamit ez az arc?
- Milyen a környezet, amelyben látjuk őt?

- d) Körülbelül mikor élhetett (volna) ez az ember? Miből gondoljátok?
- e) Milyen gondolatokat ébresztett bennetek ez a kép?
- f) Megnyerőnek tartjátok ezt az embert vagy ellenszenvesnek? Miért?
- g) Fogalmazzátok meg, tetszik-e a kép, és indokoljátok is meg!

C) Nézzétek meg a képet, és beszéljétek meg párban a kérdéseket!

- a) Vizsgáljátok meg az alak testtartását, arcát!
- b) Hová, mikor, miért megy ez az alak? Képzeljétek el a történetét! Mi történt vele, mi vár rá?
- c) Mire gondol a csavargó? Próbáljátok megfogalmazni!
- d) Indokoljátok a képi világ alapján az elgondoltakat!

Mednyánszky László: Öreg csavargó

JELENTÉSTEREMTÉS

3. lépés: 3. feladat

Szöszmötölés a szavakkal

T/3. 21. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: az utolsó néhány percben hallgassunk meg minden feladattípusra 1-2 megoldást!

Kiemelt készségek, képességek: szókinccs, kifejezőkészség, fogalmi gondolkodás, szövegértés, figyelmes olvasás, definíciós képesség, érvelési képesség

Célcsoport – differenciálás: 3 csoport: A) kis szókinccsű, szövegértési és -alkotási nehézséggel küzdő tanulók; B) akiknek a fogalmi gondolkodásuk fejlesztendő; C) akiknek a definíciós képességük fejlesztendő

Munkaformák: egyéni és pármunka a csoportokon belül

Módszerek, eljárások: szókinccsfejlesztés

Eszközök: Magyar szókinccstár, Magyar szinonimaszótár, Magyar értelmező kéziszótár

3. Szöszmötöljünk szavakkal!

A) Végezd el a feladatokat!

- a) Gyűjts minél több rokon értelmű szót a *csavargó* szóhoz!
Ezután írd ki a *Magyar szókincstárban* és a *Magyar szinonimaszótárban* talált rokon értelmű szavakat is!
Húzd alá azokat, amelyeket ismertél, de most nem jutottak eszedbe!
Olvasd el többször azokat, amelyeket nem ismertél!
Egyeztesd a pároddal a tapasztalataidat!

SAJÁT GYŰJTÉS	MAGYAR SZÓKINCSTÁR	SZINONIMASZÓTÁR
---------------	--------------------	-----------------

- b) Fejezd be többféleképpen a mondatot! A kérdések segítenek: mit, hol, mikor, miért, hogyan, kivel, mivel? Próbálj egészen különböző jelentésű és szerkezetű mondatokat is létrehozni!

Aki csavarog, az

B) Végezd el a feladatokat!

- a) Fejezd be annyiféleképpen a mondatokat, ahányféleképpen eszedbe jut!

Csavarogni azért jó, mert

Csavarogni azért rossz, mert

- b) Fenti ötleteid segítségével, jelenlegi elképzeléseid alapján gyűjts minél több érvet a *csavargóélet* mellett, illetve ellen!
c) A pároddal egyeztessétek az ötleteiteket! Játsszatok el egy vitát, melyben egyikőtök az egyik, másikótök a másik álláspontot képviseli!

C) Végezd el a feladatokat!

- a) Határozd meg azt, mi az, hogy *csavargó*! Írj definíciót, szótári szócikket!
b) Olvasd el az *Értelmező kéziszótár* szócikkét, és hasonlítsd össze a saját meghatározásoddal! Mit tapasztaltál? Egyeztesd a pároddal is! Ki melyik definíciót tartja a legjobbnak?
c) Különítsd el a definíció egyes elemeit a táblázat segítségével!

FOGALOM: CSAVARGÓ	FÖLÖTTE LÉVŐ FOGALOM (HALMAZ)	MEGKÜLÖN- BŐZTETŐ JEGY 1.	MEGKÜLÖN- BŐZTETŐ JEGY 2.	EGYÉB ELEM
SAJÁT DE- FINÍCIÓM				

A PÁROM DE- FINÍCIÓJA				
AZ ÉRTELMEZŐ KÉZISZÓTÁR DEFINÍCIÓJA				

MEGOLDÁSOK

A)

a)

SAJÁT GYŰJTÉS	MAGYAR SZÓKINCSTÁR	SZINONIMASZÓTÁR
	vándor, tekergő, vagabund, országfutó, hobó, bitang, flaszterkoptató, sehonnai, jöttment, naplopó, hajléktalan, csőlakó, csövező, csöves, csövi, utcagyerek, utcakölyök, lóti-futi, falukolnca, faluseprője, lőcsöngörcs, illetve: kóborló, vándorló, csellengő, csatangoló, lófráló, kódorgó, kujtorgó	tekergő, vagabund, csőlakó, csövező, csöves, csorvasz, strici, strigó, utcagyerek, utcakölyök, naplopó (a naplopónál: munkakerülő, dologkerülő, léhűtő, lézengő, ingyenélő, haszontalan, csirkefogó)

C)

c)

CSAVARGÓ	FÖLÖTTE LÉVŐ FO- GALOM	MEGKÜLÖNBÖZTE- TŐ JEGY 1.	MEGKÜLÖNBÖZTE- TŐ JEGY 2.	EGYÉB ELEM
Értelmező kéziszótár definíciója	személy	Állandó lakhely nélküli	munkakerülő	Szeret csa- tangolni, kóborolni

4. lépés: 4–5. feladat

Házi feladat

T/4–5. 25. oldal

10 PERC

a megbeszélésre

Tanári instrukciók

- Választható a 4. vagy az 5. feladat.
- A megbeszélés során az előző órai beszélgetést is felelevenítjük. Néhány otthon készített képet megnézünk, majd kiállítást rendezünk a terem falán belőlük – mindenki kitűzi saját munkáját. (Témafal)
- Amíg a csavargóról tanulunk, végig kint vannak a képek. Rendkívül termékeny az a játék, hogy ki kell találni, melyik művet ki készítette – ez a csoport önismeretét erősíti.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, metaforikus jelentés felismerése, rajzkészség, kreativitás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és frontális

Módszerek, eljárások: házi feladat, megbeszélés

4. Házi feladat

Olvasd el végig a Lázár Ervin-mesét, és válaszolj a kérdésekre!

- Mi a „foglalkozása” ennek a két csavargónak?
- Mi ennek a szöveg szerinti, és mi a metaforikus tartalma? Mit árul el ez a csavargólétről?
- Ennek alapján vonzó vagy nem a csavargás?

5. Házi feladat

- Olvasd el végig a Lázár Ervin-mesét! Rajzold le külön lapra a főszereplő csavargókat, vagy készíts róluk rövid leírást!
- Készíts bármilyen technikával egy képet egy csavargóról (portré) vagy *Csavargás* címmel arról, ami eszedbe jut!

5. lépés: 6. feladat

A csavargó alakja lírai szövegekben

T/6.

26. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- Csavargókról szóló verseket fogunk olvasni. A versek keletkezésének idejét és az alkotók nevét nem közöljük. A megbeszéléskor (prezentáció) minden csoport tagjai hozzászólhatnak az elhangzottakhoz.
- A versek: A) magyar népdal; B) a *Carmina Buranából*; C) Villon: *Nagy Testamentum*, 26.; D) cigány népdal, fordította Bari Károly; E) a *Carmina Buranából*; F) Petőfi: *A csavargó*; G) Rimbaud: *Kóborlásaim*; H) Ginsberg: *A leples bitang*

Kiemelt készségek, képességek: lírai szövegek azonosítása, lírai jelentés megértése, megfogalmazása, szókincs

Célcsoport – differenciálás: 8 különböző szövegértési képességű csoport: az A) a leggyengébb és így tovább; az 1. és a 2. szöveget kaphatja egy csoport, akkor csak 7 csoport lesz.

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: mozaik-eljárás, versolvasás, feladatmegoldás, prezentáció

Eszközök: *Magyar értelmező kéziszótár*

6. Csavargó-versek

A) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Szegény legény vagyok én
erdőn, mezőn járok én,
krajcárom sincsen,
elszakadt az ingem.

Van egy lyukas nadrágom,
folt is rajt' huszonhárom,
ég alatt hállok,
jobb időkre várok.

- Keressétek meg a versben a szegénységre, a csavargásra, a vándorlásra utaló szavakat!
- Mit jelent a *hállok* és a *rajt'* szó?
- Mit gondoltok, a vers beszélője önként vállalta ezt az életformát? Bizonyítsátok véleményeteket a szövegből!

B) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Földönfutó pap vagyok, tengődés a részem,
 űz és hajt a gyötrelmem, vége sose léssen.
 tovább járnám iskolám, tanulni kívánok,
 de nagyobb úr a nyomor, mint a tudományok.
 Ruhám durva szövete vékony és avitt már,
 nincsen semmi melege, rostja közt a szél jár.

- Milyen vágyakat, célokat fogalmaz meg a vers beszélője?
- Mi jellemzi az élethelyzetét? Miért nem tudja céljait beteljesíteni?
- Gyűjtsetek szavakat, melyek a kellemetlenség érzését keltik!
- Nézzétek meg az *avitt* és a *tengődés* szó jelentését! Mit jelent a *léssen*?

C) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Tanultam volna, ó, Egek,
 Ifjúságom bolond korában,
 Ízlett volna a becsület,
 Volna most házam, puha ágyam!
 De én? Az iskola megett
 Csavarogtam, bitang fiú...
 Ezt írva, most majd megreped
 A szívem, olyan szomorú.

- A vers szövege alapján mi lehet a *bitang* szó jelentése? Nézzétek meg az *Értelmező szótárban* is, ha bizonytalanok vagytok!
- Milyen élethelehetőséget mutat meg a vers a csavargással szemben?
- Melyiket tartja vonzóbbnak a beszélő?
- Milyen igeidőket használ a szöveg, miért?

D) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Figyelj, anyám, hírrel járok,
 csalogatnak a kocsmába,
 a kocsmába elcsalnának,
 holtrészegre itatnának.

Borral megszedítenének,
 azután meg megölnének,
 éles késsel megölnének,
 fekete földbe tennének.

Jaj, Istenem, nincs egy helyem,
ahová a fejem tegyem,
ahová a fejem tegyem,
a világban nincsen helyem!

- Milyen félelmeket fogalmaz meg a vers beszélője?
- Miért épp az anyjához beszél?
- Mi jellemzi a beszélő élethelyzetét? Csavargó-e a beszélő?
- Az utolsó sornak milyen konkrét és milyen metaforikus jelentései lehetnek?

E) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Oly gyakorta panaszlom
szörnyű szegénységem,
tudósoknak versben én
gyakran elzenélem:
avatatlan nem tudja:
verset írok régen –
így hát nem is adnak ám
soha semmit nékem.

Költő vagyok, de nálam
nem volt még szegényebb
a házam a hátamon,
öröktől így élek –
ezért sírok oly sokat,
ha ti nevetgéltek
higgyétek el; cudar ám
az ilyen legénynek.

Kapáláshoz nem értek:
iskolába jártam –
lovagoktól származom
s butákkal csatáztam –
a katona kint hever
télen át a sárban:
inkább járok hát Horác
mint Páris nyomában.

- Mi a foglalkozása a vers beszélőjének?
- Milyen az életformája, az anyagi helyzete?
- Kiket szólít meg?
- Milyen életlehetőségei volnának még?
- Ki Horác, és ki Páris?
- Ők milyen életmodelleket jelképeznek a beszélő számára?
- Hogyan viszonyul a saját életéhez? Maga választotta ezt a sorsot?
- Milyen a hangulata (hangvétele) a szövegnek?

F) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Önkénytelen az ember,
Mindenre születik,
Mint a magasb hatalmak
Ott fönny elvégezik.

Betérek Debrecenbe
Bolond Istók gyanánt,
S tovább megyek, ha ittam
Bort és öleltem lányt.

Igaz, most a cudar sors
Rútul bánik velem:
Lekötve hivatalhoz
Tengődöm egy helyen.

Fölöttem is határozott	Ma itten, holnap ottan,	De nem tart ez sokáig,
Az égi végzemény:	Csak ez az élmény...	Igy biztat a remény;
Csavargónak születtem,	Csavargónak születtem	Mint voltam eddig, újra
Csavargó vagyok én.	Csavargó vagyok én.	Csavargó leszek én.

- Miért, mitől csavargó a vers beszélője?
- Milyen jellegzetességei vannak a csavargóéletnek ebben a szövegben?
- Milyen a viszonya a vers beszélőjének ehhez az élethez?
- A 3. versszakban milyen másfajta életformát mutat be?
- Milyen a viszonya a beszélőnek ehhez?
- Gyűjtsétek ki azokat a szavakat, szókapcsolatokat, amely az értékesnek tartott életet jellemzik, és azokat, amelyek a kevésbé értékest!
- Mit jelent: *végzemény*, *élmény*?

G) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Mentem, két öklöm két ronggyá rohadt zsebemben,
A köpeny vállamon már eszmévé szakadt,
Szolgáltalak, Múzsám, menvén az ég alatt,
s nem álmodott még hejh! szerelmet senki szebben!

Féltett nadrágomon nagy lyuk ékeskedett,
Kicsiny Hüvelyk Matyi, rímet pergetve léptem
s mélán. Szállásra a Nagy Medve várt az égen,
Csillaghad döngicsélt lágyan fejem felett.

Hallgattam züm-zümük s egy árok volt az ágyam
september estjein s a homlokomra lágyan
mint frissítő ital, estharmat cseppje hullt;

Rímeltem s míg a fák között vad árny hajolt át,
térdemre dőltem és sebzett cipóm zsinórját
pengettem egyre csak, mint lanton méla húrt!

- Értelmezzétek az első sort!
- A csavargás milyen helyszínei, külső jellegzetességei jelennek meg a versben?
- Barátságos vagy barátságtalan a közeg? Bizonyítsátok a szöveg alapján!
- A csavargás milyen foglalkozással függ össze, milyen szavak utalnak erre a versben?

e) Milyen a hangulata a szövegnek? Fogalmazzátok meg, hogyan hatott rátok!

H) Olvassátok el a verset, és oldjátok meg a feladatokat!

Csontjaimon csupasz hús
Ha tüzes Apolló sarkantyúz
Ha Fagyjankó kirúg rám
Zsákvászon a lábkapcám

Korom az éj és vakul a szem
A gyár belében odalenn
Mezítláb rovom a puszta követ
Gyere és hallgasd nyög az öreg

Hamu hús és hó pofa
Sínek közt lötyögök ide-oda
Hulla a város az út kopár
Alszom a töltés oldalán

Futok és félek pucér srác
Szívem hidege híd alatt ráz
Visítok rakpart parazsodon
Testem egy gáztartálynak adom

Levesem bádogg csajkában
Cukrom a mások markában
Közel a sítthez a Tigris-sor
Jól élek a szemetes kannákból

Lángol a hajam álmomban
Tüzel a karom és karmom van
Vas-királyé a törzsem
Szárnyam lecsüng törötten...

- a) A csavargóéletmód milyen kellékei jelennek meg a szövegben?
- b) Milyen környezet elevenedik meg a szövegben?
- c) A felsorolt tárgyak, anyagok, cselekvések pozitív, negatív vagy semleges jelentésűek-e számotokra, illetve a vers beszélőjének számára?

6. lépés: 7. feladat

Összefoglalás

T/7.

33. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Az eddigiek összegzése. A tanulók jegyezzék le a táblázatba a kulcsszavakat!
- Az óra végén mindenki kitűz a témafalra egy verssort, amely megtetszett neki. Egy mondatban indokolják is, miért ezt a sort választották. Közben meghallgatjuk *A leples bitang* feldolgozását (cím nélkül) Hobótól.
- Ezután adjuk föl a 8. feladatot, de közöljük a tanulókkal, hogy a memoritert nem kell a következő órára tudni, csak 2 órával későbbre.

Kiemelt készségek, képességek: indukciós képesség, lényegkiemelő képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: szemponttáblázat

7. lépés: 8. feladat

Házi feladat

T/8.

34. oldal

5 PERC

a megbeszélésre

Tanári instrukciók

- Miután meghallgattuk a tippjeiket és a találataikat, tisztázzuk minden vers íróját és a korát (lásd következő lépést)!
- Ki hallott már valamelyik szerzőről? – beszéljük meg!

Kiemelt készségek, képességek: stílusérzék, történelmi érzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat

8. Próbáld kitalálni, mikor keletkeztek a versek, versrészletek!

Tippelhetsz a műfajra és a szerzőre is. Véleményedtet indokold is!

Utána keress rájuk az interneten!

A művek egyikét tanul meg kívülről!

8. lépés: 9. feladat

Időrendbe szedés

T/9.

34. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- A táblázatot később is használjuk, pl., amikor a toposz jelentésének változását vizsgáljuk, illetve speciális, korhoz köthető jellegzetességeit.
- A szerzőkről a következő modulban tanulunk. Ezt mondjuk meg a gyerekeknek!

Kiemelt készségek, képességek: történelmi érzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka tanári irányítással

Módszerek, eljárások: időrendi táblázat

9. Töltsétek ki a táblázatot! Írjátok bele az összes, eddig megismert művet!

Később még újabb műveket és további információkat is beleírhattok.

IDŐ	SZERZŐ	CÍM	EGYÉB INFORMÁCIÓK

MEGOLDÁSOK

IDŐ	SZERZŐ	CÍM	EGYÉB INFORMÁCIÓK
Kr. e.			
XIII. sz.	Középkori vágánsok (vándordíák, csavargó, értelmiségi, kiugrott pap)	<i>Carmina Burana – Földönfutó pap vagyok; Oly gyakorta panaszlom</i>	
XV. sz.	François Villon	<i>Nagy Testamentum 26. verse</i>	
XIX. sz. első fele	Petőfi Sándor	<i>A csavargó</i>	
XIX. sz. má- sodik fele	Arthur Rimbaud	<i>Kóborlásaim</i>	
XX. sz. közepe	Allen Ginsberg	<i>A leples bitang</i>	
XIX–XX. sz.	Mednyánszky László	Öreg csavargó (olajfest- mény)	
XIX–XX. sz.	Scheiber Hugó	Csavargó (vegyes tech- nikájú kép)	
XX. sz. vége	Hobó (Földes László)	<i>A leples bitang (blues)</i>	
XX. sz. vége	Takáts Márton	Illusztráció a <i>Carmina Burana</i> 1996-os ki- adásához (grafika)	

9. lépés: 10. feladat

Az eddigi tudás, képességek mélyítése és alkalmazása –
Kiss Benedek: *Csavargó-ének*

T/10. 36. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: Kiss Benedek *Csavargó-ének* című verséről fognak a tanulók jósolni három fázisban. Ezután olvassák el a teljes verset!

Kiemelt készségek, képességek: előismeretek alkalmazása, dedukciós képesség, lényeg-kiemelés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: jóslás, szemponttáblázat

10. Jósolj több lépésben Kiss Benedek *Csavargó-ének* című verséről!

Jóslataidat írd be a táblázatba!

- Jósolj a címből: milyen valóságselemek, tartalmak várhatóak a versben; milyen lesz a hangulata; a beszédhelyzete?
- Jósolj kulcsszavak alapján: *menni, havon, napon, lehetnél, hited, sugár-szabadon*. Mivel egészül ki a szavak ismeretében az elvárásod?
- Jósolj újabb kulcsszavak alapján: *polgár, párttitkár, pap*. Mivel egészül ki az elvárásod?

JÓSLATAIM A CÍM ALAPJÁN	JÓSLATAIM KULCSSZAVAK ALAPJÁN	JÓSLATAIM ÚJABB KULCSSZAVAK ALAPJÁN

- Olvasd el a verset!

KISS BENEDEK: CSAVARGÓ-ÉNEK

Csillag-szemekkel vagy barbár-vakon,
csak menni, menni havon és napon,
mindig csak menni sugár-szabadon.

Arcod csalánnal veri ki a szél,
indák kötöznek, gáncsol a gyökér,
szemedbe szúr a sunyi falevél.

Azért is menni sugár-szabadon!

Megkövült gnómok sakkot játszanak,
Van köztük polgár, párttitkár és pap,
lehetnél, mint ők, kisisten és rab...

Mégiscsak menni, sugár-szabadon!

Kövek vérzik lábad, a szemed
porral köpik be a vagány szelek
– szorítsd markodba s őrizd a hited!

Tovább csak menni sugár-szabadon!

Csillag-szemekkel vagy barbár-vakon
tovább csak menni, havon és napon,
Földet görgetni lábaink alatt –

Földet görgetni sugár-szabadon!

(1962)

10. lépés: 11. feladat

A jóslásjáték befejezése

T/11.

37. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: beszéljünk a versről a megadott kérdések mentén!

Kiemelt készségek, képességek: mint az előző lépésnél

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: kérdések közös megbeszélése

11. Beszéljessetek a versről az alábbi kérdések segítségével!

- Ellenőrizzük, mit igazol a szöveg a jóslásunkból, mi a váratlan elem!
- Milyen tartalmakat tett hozzá ez a vers az eddig megismertekhez a csavargó alakjával kapcsolatban?
- Mit jelenthet ez a két sor: „Megkövült gnómok sakkot játszanak, / van köztük polgár, párttitkár és pap”?
- Mi a „csillag-szem” és a „barbár vakság”?
- Miféle hitet kell őrizni a csavargónak a versben?
- Melyek a vers kulcsszavai? (A jósláskor kiemelt szavak között, illetve a 2. feladatban ott voltak-e az általatok kulcsszónak ítélt szavak?)
- Helyezzétek el a művet az időrendi táblázatban! Írjátok mellé, ami erről a korról a megbeszélés során kiderült!
- Foglaljuk össze, mit tudunk eddig a csavargó alakjának irodalmi megjelenéséről!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

(Csak pár ötlet, az értelmezés szabad.)

- b) Politikai tartalmat: a csavargó a rendszeren kívül (ellene) van, akar lenni.
- c) Torz, nem ép, aki ilyen társadalmi szerepeket vállal, belemerevednek a szerepükbe, játszanak az emberekkel stb.
- d) Bizakodva, reményt sugározva, illetve elvadultan, céltalanul.
- e) A szabadságba, az autonómiába vetett hitet.
- h) Néhány fontos tartalom: szegény, vándorol, független, szabad, nem tartozik senkihez, törvényen kívüli, társadalom perifériáján él, nélkülöző, de fontosak a testi örömei, szabad ég alatt hál, hajléktalan, hontalan, különc, megvan a világról a kendőzetlen véleménye, összekapcsolódik a költészettel, garabonciás, nem fogadja el a szabályokat, önmagára van utalva, öntörvényű, kíváncsi stb.

11. lépés: 12. feladat

A toposz fogalmának bevezetése

T/12.

38. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- Olvassuk el és értelmezzük közösen a definíciót!
- A T/12. b) feladat házi feladat. Mondjuk meg, hogy a következő órán fogjuk meghallgatni a memoriterekét is!

Kiemelt készségek, képességek: értő olvasás, definíciós képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: új fogalom bevezetése

12. A toposz

- a) Olvassátok el az ismeretközlő szöveget!

Láttuk, hogy a csavargó alakja több korban kicsit módosult tartalmakkal, de sok állandó jellegzetességgel felbukkan a költészetben (a szépirodalomban). A csavargó alakjához sokféle metaforikus jelentés is kapcsolódik. Az ilyen visszatérő, rögzült elemet TOPOSZNAK nevezzük.

„A toposz: (görög szó = hely) közismert, közkinccsé vált, különböző korokon átívelő költői kép, írói fordulat, cselekményelem. A hozzá kapcsolódó érzetek is mindenkor rokon jellegűek.” (Bárdos László – Vasy Géza – Szabó B. István); „az irodalmi hagyományban nyelvileg többé-kevésbé rögzült, megkövült tematikai és/vagy retorikai közhely” (Cs. Gyimesi Éva).

A modern irodalomtudomány szóhasználatában az irodalmi művek sorában fellépő azonos vagy hasonló jelentésű szövegrész, különböző szövegösszefüggésekben alkalmazható elem, visszatérő kifejezés, klisé, séma, alkotói fogás, szemléletmód.

- b) Találkoztál-e toposzokkal eddigi tanulmányaid során? Sorolj fel néhányat! Bárhonnan gyűjthetsz toposzokat: könnyűzenei vagy filmes élményeidből is.

12. lépés: 13. feladat

A memoriter kikerdezése

T/13.

39. oldal

KB. 6 PERC

A tervezett idő függ attól, hányan jelentkeznek

Tanári instrukciók: ebben a lépésben a modul 2. óráján föladott memoritert kérdezzük ki.

Kiemelt készségek, képességek: memória, vers interpretálása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: szóbeli „felelet”

13. Szavajátok el a megtanult memoritereket!

13. lépés: 14. feladat

A házi feladat megbeszélése és továbbgondolása

T/14.

39. oldal

12 PERC

Tanári instrukciók

- A T/12. b) házi feladatot beszéljük meg: milyen toposzokkal találtak eddigi tanulmányaik során? Nagy mértékben függ a tanulók aktivitásától ez a lépés, illetve attól, hogy miket gyűjtöttek. Ha túl kicsi az aktivitás, akkor a tanár besegíthet. Legalább 4-5 toposzt említsünk meg!
- Előfordulhatnak kronotoposzok (évszakok, napszakok), erdő, fa és egyéb tájelemek, időjárás jelenségek, tűz, láng stb. Mindegyikről említsünk néhány metaforikus tartalmat, minden kerüljön be a füzetekbe, valamint az is, hogy melyik műben találtak velük! Ne szorítkozunk csupán szépirodalmi anyagra! A diákok által nézett sorozatok, akciófilmek, hallgatott sláger- vagy rockszövegek igen jó anyagot szolgáltatnak. A toposz ott is toposz, és számukra

tán jobban azonosítható. Eleve így adtuk föl a feladatot. Ha valaki olyan példát hoz, amit a többiek nem ismernek, akkor tegye ki a témafalra a szöveget! Ezt az előző órán szintén el kell mondanunk.

- Ha a „vándor” előkerül, azt tegyük félre, az óra 3. részében erre térünk vissza. Előkerülhetnek archetípusok is, pl.: beavatás, elszakadás a szülőktől (tékozló fiú). Nehéz meghatározni a különbséget toposz és archetípus között, a szakirodalom egy részében nincs különbség, és archetoposzokról beszélnek, máshol van, például Gyimesi Évánál: az egész világirodalomban jelképként számon tartott tárgyiasság, szimbolikus tematikai közhely, amely az emberiség kollektív tudattalanjából az irodalom által felszínre hozott őskép, ősi, kollektív tapasztalat (Jung). Így a mítoszokban biztosan szerepelnek. Nem lehetnek retorikai közhelyek, mint a toposz (pl.: „hol volt, hol nem volt”).
- Nem fontos e kettőt, ha egyáltalán kettő, megkülönböztetnünk. Az a fontos, hogy el tudják különíteni, fel tudják ismerni ezeket az elemeket a műveken belül, hogy ezek segítségével műveket egymáshoz tudjanak kapcsolni (intertextus), és felismerjék a metaforikus tartalmakat.

Kiemelt készségek, képességek: új ismeret alkalmazása, analízis képessége, metaforikus jelentések azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: először néhány perces páros egyeztetés, majd frontális

Módszerek, eljárások: megbeszélés

14. Beszéljétek meg a 12. b) házi feladatot!

14. lépés: 15–20. feladat

A vándor és a csavargó – rokon toposzok

T/15–20. 39. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók: a pármunka után beszéljük meg a válaszaikat!

Kiemelt készségek, képességek: előismeretek alkalmazása, analízis képessége, metaforikus jelentések azonosítása

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, halmazábra, T-táblázat

15. Találkoztatok-e tanulmányaitok során a vándor toposzával? Hol, mikor?

16. Milyen metaforikus tartalmak kapcsolódnak a vándor toposzához?

17. Miben különbözik a vándor a csavargótól?

Használjátok a halmazábrát!

A CSAVARGÓRA JELLEMZŐ

MINDKETTŐRE JELLEMZŐ

A VÁNDORRA JELLEMZŐ

18. Olvassátok el Petőfi Sándor *A vándorlegény* című versét!

Csavargóról vagy vándorról szól? Gyűjtsetek érveket mindkét álláspont mellett!

PETŐFI SÁNDOR: A VÁNDORLEGÉNY

Hogyha üres az embernek
Zsebje: üres a has is.
Zsebem üres, ennél fogva
Üres az én hasam is.

Tennap ettem utójára
Az igaz, hogy keveset,
No de semmi! van elég, ki
Énhelyettem is evett.

S holnap újra nap lesz, akkor
Ehetem majd... ha lesz mit.
Addig reménység-anyámnak
Szívom édes emleit.

Hasam üres, de helyette
Teli vannak szemeim,
Megtöltötték a hidegtől
Kiszorított könnyeim.

És ez jó, hogy ily hideg van,
Legalább sietnem kell,
S így a csárdát, mely még messze,
Szaporábban érem el.

Gyi, te fakó, gyi, te szürke,
Gyi, két lábam, fussatok!...
Milyen áldott két csikó ez,
Egyik sem kér abrakot.

Egyik fakó, másik szürke.
Mert nadrágom két darab,
Egyik szárát úgy toldottam
A másikhoz a minap.

Volt nekem jó új ruhám is,
Volt nekem szép új ruhám;
De kimélni kell az újat...
Hogy ne kopjék, eladám.

S hogy kijátsszam a haramját,
Ki megállít, meglehet:
A legelső kocsmárosnak
Általadtam pénzemet.

Most amely'k zsvány nálam csak
Egy fillérre is akad,
Díjul annak én azonnal
Fizetek száz aranyat.

Nincs zsvány, de ahelyett a
Szél kutatja zsebemet.
Szél barátom, ne kutyálgodj,
Megütöm a kezedet.

Tréfa, ami tréfa, de ez
Kriminális egy idő.
Összeesküdt ellenem ma
Szél, hidegség, hó, eső.

Az az egyetlen szerencsém,
Hogy mezítláb útaozom,
Telemenne vízzel, sárral
A csizmám e rossz uton.

Gúnykacaj gyanánt süvöltöz
Fölöttem a fergeteg.
Hadd gunyoljon! rajta egykor
Én is jókat nevetek.

Ád az isten egy kis műhelyt,
Ád az isten majd nekem,
Benne lesz meleg kandallóm,
Feleségem, gyermekem...

Ott ha a szél, e cudar szél
Ablakomnál megjelen:
Olyat kacagok szemébe,
Hogy megpukkad mérgiben!

CSAVARGÓRÓL SZÓL, MERT	VÁNDORRÓL SZÓL, MERT
------------------------	----------------------

19. Keressetek ironikus részeket a versből! Találkoztatok-e az iróniával a csavargó-versekben?

20. Mi a szerepe itt az iróniának?

MEGOLDÁSOK

15. népmesék, *Odüsszeia*, a *Bibliában* pl. a tékozló fiú stb.
16. útkeresés, életút, életcél keresése, identitás keresése, felnőtté válás, otthonkeresés, tapasztalatgyűjtés stb.
17. A vándorlás mindig a hazatalálással kapcsolódik össze, illetve a vággyal, hogy megérkezik, valahonnan valahová tart a vándorlás, nem annyira céltalan; illetve: a csavargás mindig bolyongás, kóborlás, a vándorlás pedig nem.
19. „van elég, ki énhelyettem is evett”; „ez jó, hogy ily hideg van...”; „de kímélni kell az újat...”; „hogy kijátsszam a haramját..”; „az az egyetlen szerencsém..”
20. Egyszerre érzékelteti a helyzet komoly és komikus voltát, megfricskázza a társadalmat, a szükségből erényt csinál stb.

REFLEKTÁLÁS

15. lépés: 21–23. feladat

Villáminterjú

T/21–23. 42. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: a T/22–23. szorgalmi házi feladatok, átvezetnek a következő modulba.
Kiemelt készségek, képességek: szociális érzékenység, empátia, azonosulás, szóbeli kifejezőkészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és páros

Módszerek, eljárások: interjú, szorgalmi feladat: kiselőadás, gyűjtőmunka

21. Interjú

- Írj három kérdést, amit mindenképpen megkérdeznél egy csavargó barátodtól/ismerősödtől!
- A kérdések alapján készíts villáminterjút egy diákújságba a csavargó szerepébe bújó padtársaddal, majd cseréljétek szerepet!

22. Szorgalmi feladat

Olvasd el Petőfi rövid életrajzát!

Jegyezd meg a fontos adatokat!

Készülj minielőadással a következő órára!

Nézd meg az alábbi atlaszon, mikor merrefelé vándorolt, utazott, csavargott Petőfi! Mi mindent csinált közben? Meddig tarthatott a gyalogútja Dunavecse érintésével Debrecenből Pestre?

Petőfi Sándor

Petőfi Sándor 1823. január 1-jén született Kiskőrösön. Apja Petrovics István mészáros, anyja Hrúz Mária. Sokfelé járt iskolába, mert apja taníttatni akarta, de anyagi okok miatt 15 éves korában abba kellett hagynia a tanulást. Megtapasztalta a nyomort: sok helyen megfordult, volt többek közt színházi mindenese, házitanító, katona. 1841-től újra tanulhatott Pápán, itt ismerkedett meg Jókai Mórral. Első verse, A borozó 1842-ben jelent meg az Athenaeum című folyóiratban. Ebben az évben újra vándorszínésznek állt, majd országgyűlési iratokat másolt Pozsonyban, vándorolt az országban. A legnagyobb nélkülözésben és betegségben Debrecenből gyalog indult Pestre szerencsét próbálni. Ott Vörösmarty Mihály vette pártfogásába. Ekkor írta a János vitézt és A helység kalapácsát. Életében ezután nyugalmasabb időszak következett, versei rendszeresen megjelentek lapokban. 1845 és 1847 között is sokat utazott. 1846-ban megismerte Szendrey Júliát, és barátságot kötött Arany Jánossal. Kalandos szerelméről és a korábbi csavargó időkről Úti leveleiben számol be. Az 1848-as forradalomban fontos szerepet játszott; később megbukott a szabadszállási képviselőválasztáson. A szabadságharc katonájaként harcolt, majd esett el a segesvári csatában 1849. július 31-én.

Ez a rövid életrajz Petőfi vándorló, csavargó életét domborítja ki. Utazásai az Irodalomtörténeti atlaszban követhetők nyomon. Vándorló, csavargó versei mögött tehát élettapasztalat is van. Fontos azonban tudnunk, hogy ahhoz, hogy ezt az élményt egy költő megörökítse egy műben, nem kell feltétlenül ilyen életet élnie; másfelől, hogy a versekben megszólaló lírai beszélő nem azonosítható a költővel, a versek gyakran szerepjátékok, a művek nem feltétlenül életrajzi dokumentumok. (A vándorlegény című verset például 1847 augusztusában írta, amikor már nem nyomorgott, és Júliát már eljegyezte.)

Petőfi Sándor 1823–1849

Vándorút (orange arrow)

Kannaskodás (blue arrow)

Utazás 1845-ig (green arrow)

Erdélyi kannaskodás (purple arrow)

Újósó újsággal 1849. VII. 21–31. (dashed purple arrow)

Dunaevessé (dashed blue arrow)

A Nemzeti dal (1848)

A nagyméltóságú helytartó tanács sápadt vála és reszketni méltóztott, s öt percnyi tanácskozás után mindenne bejegyeztet. (1848)

Petőfi Sándor naplóiból, Pest, 1848

A János vitéz című műve (1845)

Minek nevezzétek?
Boldogságomnak édesanyja,
Egy égberrontott képzélet
Tündérléánya,
Legvakmerőbb reményimet
Meggőzöntő ragyogó valóság,
Lelkemet egyedül,
De egy virágnál többet erő kincse,
Edesszép ifju hitvesem,
Minek nevezzétek?

„Minek nevezzétek?”, Pest, 1848

Minél napok alkonyulatánál
Még állék a kanyargó fűszál
Még állék a kis tőr siet bejéle,
Mint agyermek anyja kebelére.

„Minél napok alkonyulatánál”, A Tisza, Pest, 1847

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zódel a nyára az ablak előtt,
De láúd amottan a téli világot?
Már hó takarja el a bérli tetőt.
Még ifju szivemben a lángsugarú nyár
S meg benne virít az egész Mikiel,
De ime sötét hajam össze vegyül már.
A teli der már megüté jeletem.

„Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,”
Szeptember végén, Kolto, 1847

Libabírók, szerelem!
E kerti fell nekem,
Szerelemem fölédzom
Az életet,
Szabadságot fölédzom
Szerelemem.

„Libabírók, szerelem!”, Pest, 1847

Kis lak áll a nagy Duna-mentében:
Oh mi drága e lakoska nekem!
Könnyben uszik két szemem pillája.
Válthatnászok emlékszem reája.

„Kis lak áll a nagy Duna-mentében:”
Tavolbi-Bossány, 1843

Fa leszek, ha lának vagy virág.
Ha harmat vagy: en virág leszek.
Harmat leszek ha te naposár vagy...
Csak hogy lenyemek egyesüljünk.

„Fa leszek, ha lának vagy virág.”
Fálesz, Vár, Szabadságharcban, 1845

Talpra magyar, hí a hazai!
Itt az idő, most vagy soha!
Rábok legyünk vagy szabadtok?
Ez a kérdés: választások! —

„Talpra magyar, hí a hazai!”
Nemzeti dal, Pest, 1848

Szolgálatom a kivírt diádnar,
Szolgálatom a kivírt diádnar,
S ott hagyának engem! Összeroparva:
Ott szedtek össze élszort csótotom!
Ha jön majd a nagy temelési nap,
Hol úrnépéyes, lassu gyász-zenevel
Es látólos zászlók kíséretével
A hősöket egy közös sírnak adják
Kik éretek hálak, szent világszabadság!

„Szolgálatom a kivírt diádnar,”
Egy gondolat től engem, ..., Pest, 1846

S a kis szobába toppanék...
Ropított telem anyam... szólni...
S en csüggttem alkán... szólni...
Wint a gyümölcs a fán.

„S a kis szobába toppanék...”
Frisbermet tav, Dunaevessé, 1844

Fűjő paripak
Szolgálatom a kivírt diádnar,
S ott hagyának engem! Összeroparva:
Ott szedtek össze élszort csótotom!
Ha jön majd a nagy temelési nap,
Hol úrnépéyes, lassu gyász-zenevel
Es látólos zászlók kíséretével
A hősöket egy közös sírnak adják
Kik éretek hálak, szent világszabadság!

„Fűjő paripak”
Egy gondolat től engem, ..., Pest, 1846

Jelmagyarázat			
	Korabeli országhatár		Tanulás
	Mai országhatár		Színészet
	Kiemelt mű címe, keret az író jelölő színnel		Házasság
	Születés		Börtönbüntetés
	Halálozás		Száműzetés
	Írói működés		Emigráció
			Utazás, vándorlás
			Katonáskodás
			Csatázás
			Egyéb
			Egyetem és az alapítás éve
			Könyvtár
			Nyomda
			Színház
			Emlékház
			Kolostor
			Csata
			Hágó

23. Szorgalmi feladat

Gyűjts a világháló segítségével, illetve könyvtári kutatómunkával híres történelmi „csavargókat”! Válassz ki egyet közülük, és saját véleményyt is formálva mutasd be padtársadnak!

3. A VÁGÁNSOK ÉS VILLON

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

A házi feladat megbeszélése

T/1.

46. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- 1-2 jelentkező beszéljen röviden Petőfiről!
- A házi feladatként olvasottakat kiegészíthetik már meglévő tudásukkal.
- Említsenek néhány útvonalat, városnevet, amelyet kiböngésztek a térképről! Okozott-e valami nehézséget a térképolvasás során? Fogalmazzák meg a gyerekek!

Kiemelt készségek, képességek: térképolvasás, jelek azonosítása, történeti érzék, beszédképesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: megbeszélés, egyéni kiselőadás

1. Beszéljétek meg az előző órai házi feladatot!

Okozott-e nehézséget a térképolvasás?

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Egy középkori csavargó-költő: Villon és elődei, a vágánsok

T/2.

46. oldal

9 + 3 PERC

zenehallgatás

Tanári instrukciók

- Néhány mondattal vezessük be, hogy a következőkben egy híres középkori költő 1-2 versével fogunk megismerkedni, valamint egy XX. századi utódjával.
- Visszautalunk az előző modulban szereplő Villon-versre (lásd Időtábla), és elmondjuk, hogy elődjének tekinthetőek, illetve hatottak költészetére a vágánsok.
- Olvastassuk el hangos olvasással a tanulói oldalról a *Carmina Buranáról* szóló részt, és értelmezzük közösen a kérdések segítségével!

- Ezután hallgassuk meg az oratórium egy részletét, például az első kórusrész részletét!

Kiemelt készségek, képességek: történeti érzék, nem szépirodalmi szöveg megértése, szókincs

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított megbeszélés

Eszközök: Orff: *Carmina Burana* CD-n vagy kazettán

2. Olvassátok el a következő ismertetést!

A Carmina Buranáról

A XII–XIII. századi világi líra egyik jelentős ága a feudális kötöttségekkel és tekintélyelvűséggel szembehelyezkedő, lázadó hangú vágánsköltészet (latin: vagans = vándorló). Művelői az egyházi iskolákhoz, egyetemekhez tartozó, de az egyház kötelékébe nem lépő, gyakran vándorló értelmiségiek, diákok voltak.

A vágánsköltészet leghíresebb gyűjteménye a Carmina Burana, amely kétszáznál is több, latin nyelvű diákéneket tartalmaz, kis részben német és francia változatokkal. A kódexre 1803-ban találtak rá a bajorországi Benediktbeuern bencés kolostorában (innen a latin cím is: 'beuerni énekek'). A XIII. századi szövegeket tartalmazó gyűjtemény nem szerepelt a könyvtár hivatalos katalógusában, egy elhanyagolt könyvcsomagban találtak rá. Ez azt is jelenti, hogy a szövegek nem voltak összeegyeztethetők a kolostor értékrendjével, szabályaival, olvasásuk valószínűleg tiltott és titkolt lehetett. A vágánsdalokat saját korukban sokan ismerték, motívumai, képei, ritmusai a népköltészetre és Villon költészetére is hatottak. A dalgyűjtemény darabjait Carl Orff, XX. századi zeneszerző tette népszerűvé azonos című oratóriumával.

a) Melyek azok a feudális kötöttségek, és mi az a tekintélyelv, amelyről a szöveg beszél?

b) Mit jelentenek ezek a szavak?

világi

bencés

kódex

katalógus

oratórium

c) Okozott-e valami nehézséget még a szöveg megértésében? Fogalmazzátok meg!

MEGOLDÁSOK

- a) A feudális hierarchia, a világkép elemei (túlvilág-orientált, statikus, ciklikus, aszketikus stb. – nem valószínű, hogy ezekkel a szavakkal tudják jellemezni). Itt nem kell új elemet megtanítani, nem a középkorról tanulunk; az a cél, hogy előhívják, amit úgyis tudnak a korról.
- b) VILÁGI: nem egyházi, nem a hitélettel kapcsolatos; KÓDEX: kézzel írott könyv; BENCÉS: Benedek-rendi, az első nyugat-európai szerzetesrend (529-ben alapítva); KATALÓGUS: könyvek, műtárgyak rendszeres jegyzéke; ORATÓRIUM: zenei műfaj – nagyzenekarra,

nagykórusra, szólistákra írott monumentális mű, az operához hasonló, de nem színpadon, hanem hangversenyteremben adják elő. (Orff ezen művét zenekar helyett két zongorával is elő szokták adni.)

3. lépés: 3. feladat

Ismerkedés Villon költészetével

T/3.

47. oldal

15 PERC

ellenőrzéssel együtt

Tanári instrukciók

- A megoldások megbeszélése után olvassuk föl egyben a verset!
- Beszéljük meg, melyik megoldás miért elfogadhatóbb, mint a többi.
- Tudatosítsuk, hogy nincs kifejezetten rossz megoldás, minden behelyettesítés egy-egy értelmezés is. Ráadásul fordított szövegről van szó, tehát a szinonimák használata indokolt.

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás, stílusérzék, nyelvi kompetencia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: pármunka

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

3. Egészítsétek ki a Villon-vers szövegét!

A felajánlott szavak közül választhattok.

Szomjan halok a vize mellett;
Tűzben égek és mégis;
Paraszas kályhánál vad láz;
Hazám földjén is vagyok;
Csupasz, díszes talárt kapok;
Hitetlen, sírva nevetek;
Az biztat, ami tegnap;
Vig bennem a bosszuság;
Úr vagyok, s nem véd jog, se fegyverek;
Befogad és kitaszít a világ.

patak, forrás, folyó, tenger
olvadok, megfagyok, vacogok, sorvadok
diderget, bizserget, kiverhet, gyötörhet
hazátlan, száműzött, bolyongó, csavargó
ember, állat, féreg, pondró
sírok, várok, állok, gyászolok
becsapott, tönkretett, kigúnyolt, rászédett
mulatság, dáridó, tivornya, kedély

Nem biztos, csak a szememnek
S ami világos, mint a nap:;
Hiszek a véletlennek, hirtelennek,
S gyanúm az igaz körül;
Mindig nyerek és vesztes;
Fektemben is fenyeget;
Van pénzem, s egy vasat se keresek,

a múltó, a kétes, a hamis, az álnok
nem hiszem, titok, nem értem, inog

őgyeleg, ténfereg, sompolyog, kuncsorog
vagyok, maradok, leszek, lehetek
elesés, fölbukás, rohanás, rémálom

És reggel köszönök jó éjszakát;
Várom, senkitől,;
Befogad és kitzaszt a világ.

pályabéremet, örökségemet, megbecsülésemet,
kegyelmemet

Semmit se bánok; s ami sose kellett,
Kínnal mégis olyat;
Csalánnal a szava ver meg,
S ha igaz szólt, azt hiszem,;
Barátom, aki elhiteti, hogy
..... csapata a varjú-sereg;
Igazság és hazugság,
És elhiszem, hogy, aki árt;
Mindent s mindent:
Befogad és kitzaszt a világ.

kergetek, szeretek, hajszolok, akarok
szerelem, szeretet, türelem, kegyelem
becsapott, ugratott, hazudott, átejtett

ludak, hattyúk, angyalok, békák
is mindegy, kegyelmez, egyre-megy, egy se kell
segít, szeret, tanít, használ
sajnállok – megvetek, megőrzök – feledek,
herdállok – temetek, megkapok – elvesztek

Ajánlás

Herceg, kegyes jószágod lássa meg:
Nincs eszem, s a tudásom rengeteg.
Lázongva vallok törvényt és szabályt.
S most mi jön? Várom pályabéremet,
Mert befogad s kitzaszt a világ.

(Szabó Lőrinc fordítása)

- Mi segített a kiegészítéskor?
- Fogalmaztatók meg, mi jellemzi a lírai beszélőnek a világhoz való viszonyát!
- Adjatok címet a versnek!

MEGOLDÁSOK

Az eredetiben: forrás, vacogok, diderget, száműzött, féreg, várok, tönkretett, dáridó, a kétes, titok, sompolyog, maradok, fölbukás, örökségemet, hajszolok, szeretet, ugratott, hattyúk, egyre-megy, segít, megőrzök – feledek

- Szótagszám, rímek, ritmus, fogalmi, képi ellentéteket kellett találni.
- Ambivalencia, bizonytalanság, szélsőségesesség stb.
- az eredeti cím: *Ellentétek (Ballada a blois-i költő-versenyre)*

4. lépés: 4–5. feladat

Ellentétek

T/4–5. 48. oldal

12 PERC

Tanári instrukciók: ebben a lépésben a tanulók önállóan fogalmazzák meg személyes reflexióikat a számukra érdekes részletekkel kapcsolatban. Hallgassuk meg a megoldásokat!

Kiemelt készségek, képességek: divergens gondolkodás, szövegértés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális

Módszerek, eljárások: kettéosztott napló, megbeszélés

4. Készíts a versről kettéosztott naplót!

A bal oszlopba írd ki néhány neked fontos, számodra érdekes szóképet és állítást, amellyel a beszélő önmagát vagy a világhoz való viszonyát jellemzi! A jobb oszlopba pedig írd be értelmezésedet és személyes véleményedet!

SZÓKÉP, ÁLLÍTÁS

ÉRTELMEZÉS, SZEMÉLYES VÉLEMÉNY

5. Hogyan tudnád a versben megfogalmazott élelményt a csavargó toposzához kapcsolni? Mi a közös bennük?

5. lépés: 6–7. feladat

Házi feladat

T/6–7. 49. oldal

10 PERC

a megbeszélésre

Tanári instrukciók

- Szükség esetén beszéljük meg a munkatankönyv szövegeinek (T/6.) problematikusabb részeit, ez nagyon csoportfüggő!
- Mindenképpen beszéljünk Villon alakjáról, esetleg a korról, érdekesnek tartják-e, ezek alapján akarnak-e még tőle olvasni, milyen versekre számítanak?
- Hallgassunk meg 1-2 feleletet (kiselőadást), értékeljük őket (akár jeggyel)!

Kiemelt készségek, képességek: önálló szövegfeldolgozás, történelmi érzék, szintetizáló készség, memória, előadói, illetve beszéd-készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, kiselőadások, megbeszélés

6. Házi feladat

Olvasd el a Villonról szóló szövegeket, majd válaszolj a kérdésekre!

François Villon

Néhány életrajzi adat

Valószínűleg 1431-ben született Párizsban, a százéves háború végén, és 1463-tól nincs róla adat, eltűnt. Eredeti neve de Montcorbier vagy des Loges volt. Árva lévén nagybátyja, Guillaume de Villon tanította, az ő nevét vette föl. A Sorbonne egyetemre járt, ami a háború miatt lezüllött országban banditák menedékhelyévé vált. Villon is csatlakozott a Kagylósok (La Coquille) bandájához, de még előzőleg hasba szúrt egy papot, aki ebbe bele is halt. Emiatt egy évig bujkált. A banda rabolt, fosztogatott, Villonnak újra menekülnie kellett. Hercegek, főrangúak pártfogolták, de újra és újra elkövetett különböző bűnöket, többször halálra ítélték, és többször kegyelmet kapott (Károly hercegtől, XI. Lajostól, a parlamenttől); végül száműzték Párizsból, ekkor nyoma veszett. Azaz Villon maga csavargó, sőt bűnöző, aki verseiben vezekel és kér bocsánatot. Versei tehát életrajzi ihletésűek.

Művei

Kis Testamentum: negyven darab nyolcsoros szakaszból áll, a mű beszélője fiktív adományokat testál ismerőseire.

Nagy Testamentum (1461): százhetvenhárom nyolcsoros szakaszból áll. A nyolcasokat (ottava vagy oktáva) egyéb versek szakítják meg: tizenöt ballada, egy panasz, egy rondó, egy tanítás, egy dal, egy sírfelirat. A szöveg szerves egészet alkot. A bennük megszólaló lírai én büntudatos, de hisz a megváltásban, iróniával szemléli önmagát és a világot.

A két testamentumon kívül egyéb versei például az Ellentétek, az Apró képek balladája.

Faludy György Villonról és koráról

„Mikor Villon beiratkozott a Sorbonne-ra, az egyetem még hatalma tetőfokán volt. Párizsban akkoriban tizennyolcezer diák tanult; az előadásokat négy nyelven tartották, és az egyetem valóságos állam volt az államban. [...] Villon, bár kora fiatalságától kocsmaokban és bordélyokban töltötte életét, sokat tanult. Műveiből értesülünk róla, hogy betéve tudta a Bibliát, Vergiliust, a klasszikusokat... ismerte Dantét, ...Petrarcát, az egyházatyákat, Arisztotelészt, Szent Tamást, a római történetírókat. [...] A párizsi egyetem könyveiben Villon neve mellett számos előkelő származású hallgató neve szerepel, kiket 1450 körül mint útonállókat kötöttek föl Franciaország különböző városaiban. Villon szerette a bort és a prostituáltakat. ...

(Villon ófranciául annyit jelent, hogy gazember.)”

Gyergyai Albert irodalomtudós, író, műfordító Villonról

„...egy csavargó, aki eltűnik harminckét esztendőskorában, „lebukik” ... – s vándorlásai, nyomora és dúlt évei tanulságát ... két tréfás és keserű „végrendelet”-be foglalja: így s ennyi poggyászszal jelentkezik a mai olvasó előtt Villon, s a mai olvasó – miért? hogyan? – egyszerre testvérének érzi, s „testamentum”-aiban [...] idegenségük, homályuk és annyi század ellenére mintha csak egy mai lélek vallomását hallaná érthetőbben, nyíltabban, forróbban és meggyőzőbben, mint akárhány későbbi vagy akár jelenkori költőtársánál.”

Lator László költő, műfordító Villonról

„Tudós verselő volt, tudta a mesterséget, a középkori francia költészet szokásait, [...] formáit, műfajait. Érzelmi, [...] gondolati közhelyeit is. De az ő kezében minden megváltozott. Verseinek, ha ismerjük is mintáikat, kocsmaszaga, börtönszaga, szegénységsgaza, templomszaga, szerelemszaga, halálszaga, rothadászaga van. [...] Szeretjük vadságát és gyöngédségét, átkozódásait és áhítatát, mert minden mozdulatának fedezete van. Csakugyan úgy van, ahogy mondják: ő a középkor első nagy, személyes hangú költője.”

Szerb Antal irodalomtörténész, író Villonról

„Villon az Alvilág költője. Kecses verseiből zsebmetszők, kövér prostituáltak, elvadult iszákosok ütök ki olykor torz arcukat; olvasása közben az ember rossz társaságba keveredik; akármiről ír, nyelvének mindig kissé pokoli melléköreje van; jól nevelt korokban éppen ez adja meg idegesítő varázsát. Verseinek egy részét ma már érthetetlen zsargonban írta, az alvilág nyelvén, tolvajnyelven a szó szoros értelmében. [...]

Hogy emellett az élet mellett ily félelmetesen nagy költő volt, a legbeszélőbb cáfolata annak az elvnek, hogy nagy alkotó csak nagy jellem lehet.”

Babits Mihály költő, író, műfordító Villonról

„...a párizsi csavargó, [...] Villon két végrendelete, de főleg a Nagy Testamentum csupa cinikus és zokogó vallomás.”

- Mikor és kik között folyt a százéves háború?
- Tudsz-e valamit azokról a szerzőkről, akiket Faludy György említ Villonnal kapcsolatban?
- Van-e valami érthetetlen a szövegekben?
- Milyen Villon-kép alakult ki benned az olvasottak alapján?

7. Házi feladat

Olvasd el újra a *Carmina Burana*-ról szóló részt is, valamint a korábban olvasott vágánsdalokat és Villon-verset! Készülj néhány mondatos kiselőadásra (feleletre) a témából!

6. lépés: 8. feladat

Egy utód Villon-átköltése – Faludy György: *Ballada a senki fiáról*T/8. 51. oldal
15 PERC

Tanári instrukció: olvassuk fel a verset, majd közösen beszéljük meg a kérdéseket!

Kiemelt készségek, képességek: analógias gondolkodás, szövegértés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés

8. Egy utód Villon-átköltése

a) Olvassátok el a verset!

FALUDY GYÖRGY: BALLADA A SENKI FIÁRÓL

Mint nagy kalap, borult reám a kék ég,
és hű barátom egy akadt: a köd.
Rakott tálak között kivert az éhség,
s halálra fáztam rőt kályhák előtt.
Amerre nyúltam, csak cserepek hulltak,
s szájam széléig áradt már a sár,
utam mellett a rózsák elpusztultak,
s lehelletemtől megfakult a nyár,
csodálom szinte már a napvilágot,
hogy néha még rongyos vállamra süt,
én, ki megjártam mind a hat világot,
megáldva és leköpve mindenütt.

Fagyott mezőkön birkóztam a széllel,
ruhám csupán egy fügefalevél,
mi sem tisztább számomra, mint az éjjel,
mi sem sötétebb nekem, mint a dél.
A matrózkocsmák mélyén felzokogtam,
ahogy a temetőkben nevetek,
enyém csak az, amit a sárba dobtam,
s mindent megöltem, amit szeretek.
Fehér derével lángveres hajamra
s halántékomra is az ősz feküdt,

és így megyek füttyülve egymagamban,
megáldva és leköpve mindenütt.

A győztes ég fektette rám a sátrát,
a harmattól kék lett a homlokom,
s így kergettem az Istent, aki hátrált,
s a jövődőt, amely az otthonom.
A hegytetőkön órákig pihentem,
s megbámultam az izzadt kőtörőt,
de a dómok mellett füttyülve mentem,
s kinevettem a cifra püspököt:
s ezért csak csók és korbács hullott árva
testemre, mely oly egyformán feküdt
csipkés párnák között és uccasárban,
megáldva és leköpve mindenütt.

S bár nincs borom, hazám, se feleségem
és lábaim között a szél füttyül:
lesz még pénzem és biztosan remélem,
hogy egyszer nékem minden sikerül.
S ha megúntam, hogy aranytáliból éljek
a palotákat megint otthagynom,
hasamért kánkánt járnak már a férgesek,
és valahol az őszi avaron,
egy vén tövisbokor aljában, melyre
csak egy rossz csillag sanda fénye süt:
maradok egyszer François Villon, fekve
megáldva és leköpve mindenütt.

- b) Milyen rokon vonásokat találtok az *Ellentétek* és Faludy verse között?
- c) Keressetek olyan sorokat, amelyek megfeleltethetők egymásnak!

ELLENTÉTEK	FALUDY ÁTKÖLTÉSE
------------	------------------

- d) Melyik tetszik jobban, miért?
- e) A cím és a szöveg alapján ez a vers csavargó-vers? Miért igen, miért nem?
Támasszátok alá a szövegből vett idézetekkel véleményeteket!
- f) Ha csavargó-versnek ítéletek, milyen új vonásokat találtok benne, amelyek az eddigiekben nem szerepeltek?
Hogyan módosítja ez a vers a toposz jelentését?

7. lépés: 9. feladat

Ismerkedés Villon-művekkel, melyek a csavargó életformához és életérzéshez kapcsolódnak

T/9.

54. oldal

18 PERC

(12 + 6)

Tanári instrukciók

- A) Elmondjuk, hogy mindkét szöveg a *Nagy Testamentumból* való, így következnek ott is egymás után. Ez a csoport dolgozik a legkönnyebben érthető szövegekkel.
- B) Elmondjuk, hogy a ballada nem része a *Nagy Testamentumnak*, az oktáva igen.
- C) Elmondjuk, hogy mindkét mű a *Nagy Testamentum* része.
- Az egyéni szövegfeldolgozások után hallgassuk meg minden csoportból az utolsó alpontra adott, összefoglaló választ. Egészítsék ki egymást a tanulók, szóljanak hozzá.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, általánosítási képesség

Célcsoport – differenciálás: 3 csoport szövegértési, líraértési képességek, illetve érdeklődési területek, pszichés érettség szerint

Munkaformák: egyéni a csoporton belül

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

Eszközök: *Magyar értelmező kéziszótár, Idegen szavak és kifejezések szótára*

9. Ismerkedjünk meg további Villon-művekkel!

- A) Olvasd el a két verset, és válaszolj a kérdésekre!

VILLON: JÓ TANÍTÁS BALLADÁJA A ROSSZ ÉLETŰEKNEK

Árúlj bűnoldó papi bullát,
Csalj kártyán, s ahol csak lehet,
Verj hamis pénzt (és máglya gyúl rád,
Vagy üstben végzed életed,
Mint sok, aki esküt szegett!);
Rabolj, lopj, fosztogass – hiába:
A sok préda mind mire megy?
Bizony, csak borra meg leányra!

Járd tréfa, gúny, lant s nóta útját,
Szédítsd rútul, ki lépre megy,
Segítsen síp vagy jós hazugság,
Szavalj, ripacs, víg rímeket,
Moralitást, szent éneket,

Pártoljon kocka, kugli, kártya:
Fut a pénz – hova? kérdezed? –
Elfut mind borra meg leányra!

Mocskosnak érzed ezt a munkát?
Tarts lovat, öszvért, tehenet,
Szánts, vess, földed izzadva turkáld,
Ha nem tanultál egyebet;
Nagy gyötrelem, de jól fizet!
Vagy tilolj lent, kendert...Az ára,
Mire megy el a kereset?
Mind-mind korcsmára meg leányra!

Ajánlás

Gyöngyosros zeke, ékszerek,
Csipke, ruha, sok szép topánka –
Míg pórúl nem jársz, így vered,
Így vered el mind borra, lányra!

(Szabó Lőrinc fordítása)

CXLVI

Cimborák, a kék, a tivornya
Testet gyújt és lelket aszal.
De rút lesz, de fekete, ronda
Az ember, mikor belehal!
Kerüljétek, gyilkos e baj;
Irtsátok hát az erejét,
Tudván – Krisztusom! – hogy hamar
Fejetekre kondúl a vég.

(Szabó Lőrinc fordítása)

- a) Hogyan kapcsolódnak a szövegek a csavargó alakjához?
- b) Ki, mi a versek beszélője?
- c) Ha érthetetlen szavakat, kifejezéseket találsz, keresd meg a szótárban a jelentésüket, vagy próbálj következtetni a szöveggörnyezetből (pl.: *bűnoldó papi bulla, préda, ripacs, moralitás, tilolj, zeke*)!
- d) Keresd ki mindegyik versszakból a kulcsszavakat!
- e) A ballada szövegében mi a versszakok között a különbség? Fogalmazd meg mindegyiknek a lényegét!

- f) Melyik életforma, jellegzetes középkori társadalmi réteg, csoport nem szerepel a felsoroltak között? Vagy mégis szerepel? De hol?
- g) Ha a társadalom teljességét, minden rétegét bemutatja a mű, akkor milyen véleményt, képet sugall a társadalomról? (Milyen a mű értékszerkezete?)
- h) Ennek tudatában milyennek tűnik a csavargás életformája?
- i) Az eredeti címben nem szerepel „a rossz életűeknek” szókapcsolat. Hogyan módosítja a vers jelentését a magyar cím?
- j) A CXLVI-os oktáva hangvétele miben tér el a balladától?
- k) Mi a vers lírai tartalma? Fogalmazd meg egy mondatban!
- l) Foglald össze magad és társaid számára a szerinted leglényegesebb dolgokat, amelyekre a feladatok megoldása közben rájöttél!

B) Olvasd el a két verset, és válaszolj a kérdésekre!

VILLON: APRÓ KÉPEK BALLADÁJA

Tudom, mi a tejben a légy,
 Tudom, ruha teszi az embert,
 Tudom, az új tavasz mi szép,
 Tudom, mely gyümölcs merre termett,
 Tudom, mely fán mily gyanta serked,
 Tudom, hogy minden egy dolog,
 Tudom a munkát, lusta kedvet;
 Csak azt nem tudom, ki vagyok.

Tudom az urak nyakdiszét,
 Tudom, melyik ruha mi szerzet,
 Tudom, ki gazdag, ki cseléd,
 Tudom, mily fátyolt kik viselnek,
 Tudom a tolvaj- s kártyanyelvet,
 Tudom, tortán él sok piszok,
 Tudom, mely csap mily bort ereszthet,
 Csak azt nem tudom, ki vagyok.

Tudom ló s öszvér erejét,
 Tudom, mit érnek, mit cipelnek,
 Tudom, pénz szava szép beszéd,
 Tudom, hol mérik a szerelmet,
 Tudom, mit higgyek a szememnek,
 Tudom, Róma mit alkotott,
 Tudom, hogy a cseh mért eretnek,
 Csak azt nem tudom, ki vagyok.

Ajánlás

Mindent tudok hát, drága herceg,
Tudom, mi sápadt s mi ragyog,
Tudom, hogy a férgek megesznek,
Csak azt nem tudom, ki vagyok.

(Szabó Lőrinc fordítása)

XVI

Ha halálom akármilyen
Kis közjónak javára volna,
Meghalnék, meg én, Istenem:
Mi szükség ilyen elbukottra?
De az én sorsom élve-halva
Ifjat és vént, senkit se sért:
Hegyek se előre, se hátra
Nem mozdulnak egy koldusért.

(Szabó Lőrinc fordítása)

- a) Milyen költői szövegépítő fogásra épül a szöveg?
- b) A magyar fordításban mely sorokban hangzana jobban a „tudom” helyett az „ismerem”? Miért nem ez a szó szerepel?
- c) Csoportosítsd a verssorokat abból a szempontból, hogy szóképek vagy állítások vannak bennük! Jelöld ezeket a szövegben!
A képeket is csoportosítsd! Bizonyos képek (illetve sorok) jobban összetartoznak. Hány jelentéskört találtál?
- d) Miféle leltárt sorol itt a beszélő? Milyen közösség fedezhető fel azon dolgok között, amelyeket tud? A valóságnak milyen részeire, területeire vonatkozik a beszélő tudása?
- e) Ehhez képest furcsa, meglepő vagy nem a refrén állítása?
- f) Feltűnően sok apró képben jelennek meg ruhaneműk. Szerinted miért?
- g) Próbáld értelmezni e sorokat!
„Tudom, hogy minden egy dolog”
„...Róma mit alkotott”
„...hogya a cseh mért eretnek”
- h) Mi a szerepe, mit tesz hozzá a három versszak jelentéséhez az ajánlás?
- i) Hogyan függ össze a csavargó toposzával a vers problematikája?

- j) Mely sorok igazolják, hogy a XVI-os oktáva beszélője egy csavargó? A csavargó milyen szinonimáit találtad meg?
- k) Milyen a hangulata ennek a szövegnek?
- l) Milyen közös tartalmakat találtál a balladában és az oktávéban?
- m) Fogalmazd meg magad és társaid számára a két mű lírai jelentését!
- C)** Olvasd el a két verset, és válaszolj a kérdésekre!

VILLON: BALLADA A VASTAG MARGOT-RÓL

Ha szeretem a szép lányt szolgamód,
 Nem kell azért bugrisnak vélnetek,
 Javai finom óhajra valók,
 Csókjáért kardot, pajszt viselek.
 Fazekat happolok, ha emberek
 Jönnek, ellépek borért csendesen.
 Kerül gyümölcs meg sajt. S ha rendesen
 Fizetnek, mondok: Jól ityeg bizony!
 Csak jőjenek, ha dürgésük leszen,
 E bordélyba, hol szállásunk vagyon.

De megvannak a vijjogó bajok,
 Ha pénz nélkül jön Margot hálni meg.
 Szivem halálra gyűlöli. Fogod
 Mindjárt kabátod, szoknyád, réklidet,
 Gyapju gyanánt a zálogba vihedd!
 S kezét csípőre téve bóg nekem
 Az Antikrisztus, hogy Jézusra, nem,
 Ő nem teszi! Hát jól képen kapom.
 Az orra fölött hordja kézjegyem
 E bordélyban, hol szállásunk vagyon.

Majd megbékülünk; szellent rám nagyot
 – Dagadtabb, mint a dongó – fölnevet,
 Combom csapkodja, Gogo-z meg gagyog,
 Öklével birizgálja fejemet.
 Mint bunda, alszunk, lévén részegek.
 S kelünk. Korog a hasa. Kényesen
 Fölmászik rám, nyögök keservesen,
 A deszkánál is laposabbra nyom,
 Ledérkedéssel tönkre így teszen
 E bordélyban, hol szállásunk vagyon.

Ajánlás

Vihar, fagy, dér – megvan a kenyerem!
 Így vesz az ember gubát eben.
 Lóg rajtam, pénzit megéri velem.
 Lotyó, kurafi: passzolunk nagyon!
 Ocsmányoké ez ocsmány szerelem.
 Nincs emberségünk, hát ne is legyen
 E bordélyban, hol szállásunk vagyon!

(József Attila fordítása)

XIV

Bűnös vagyok, tudom, de az
 Isten nem kívánja halálom,
 De hogy legyek jó és igaz
 S az eredendő lelki gyászon
 Kívül halálos kór ne rágjon;
 Ő látja a lelkem bánatát
 És ha a lelkifurdalásom
 Igaz, akkor kegyelmet ad.

(Szabó Lőrinc fordítása)

- a) Hol élnek, és mi a „foglalkozásuk” a ballada szereplőinek? Hol derül ki ez explicit módon (ki-mondva) a versben? Írj még szinonimákat ezekre a „foglalkozásokra”!
- b) Életformájuk és egyes élethelyzeteik nem illendőek – ahogy Szerb Antal írja: „jól nevelt korok ízlését megbotránkoztatják”. Keress erre példákat a szövegből!
- c) Mi a szerepük a tolvajnyelvből vett, illetve az illetlen kifejezéseknek?
- d) Hogyan jellemzi a beszélő önmagát, társát és viszonyukat?
- e) A „Csókjáért kardot, pajzsot viselek” sor mit jelent a mű elején, amikor még csak 4 sort ismerünk a versből, és hogyan módosul a jelentése később?
- f) Mit jelent a beszélő értékítélete: „Nincs emberségünk, hát ne is legyen”?
- g) Humorral, iróniával vagy keserűséggel fordul az általa ábrázoltak felé a beszélő?
- h) Hogyan tudod a versben ábrázolt világot, életformát és értékrendet a csavargó toposzához kapcsolni?
- i) Hogyan jelenik meg a két versben a bűnösség tudata?
- j) Mi a bűntől való megszabadulás biztosítéka a XIV-es oktávában?

- ||| k) Mit jelent az „eredendő lelki gyász” szókapcsolat?
- ||| l) Fogalmazd meg magad és társaid számára a versek lírai tartalmát!

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 10–11. feladat

Házi feladat

T/10–11. 63. oldal

Tanórán kívüli tevékenység

Tanári instrukciók

- T/10. Mondjuk el, hogy a jövő órától minden órán meghallgatunk néhány művet! Aki maga nem akarja felolvasni, az fölkérhet bérfelolvasókat, vagy ha nem akarja, hogy elhangozzék, csak tűzze ki a témafalra!
- Nincsenek tabutémák és tabuszavak. Kérjük meg, hogy olvassák el otthon azokat a verseket is, amelyekkel a mai órán nem ők dolgoztak!
- Lehetséges szorgalmi feladat: bárki írásban feldolgozhatja a mai óra bármelyik versét, amellyel nem dolgozott, és beadhatja a fejezet végéig.

Kiemelt készségek, képességek: kreatív szövegalkotás, ritmusérzék, stílusérzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: házi feladat, kreatív írás

||| 10. Olvasd el a ballada versformáról írottakat! Tanulmányozd Villon balladáit, és írd magad is balladát!

Lehetőségek:

- Válassz egy Villon-címet, és írd meg rá a saját versedet!
- Írd balladát, mely ezzel a sorral kezdődik: „Szomjan halok a forrás vize mellett.” (A blois-i költőversenyen is ez volt megadva.)
- Írd balladát bármilyen címmel, de Villon stílusában, modorában!
- Írd balladát mai témáról, mai stílusban, csak a formát betartva, bárkinek a szerepébe helyezkedve!
(Segítségként, ihletadóként elolvashatod Varró Dániel, fiatal költő balladáit!)

||| Ha a jambikus lejtés nem megy és a szótagszámot sem sikerül tartani, lazíthatsz a kötöttségeken!

A BALLADA

(provanszál: *balade* = 'tánc, táncdal')

A XIII. századtól divatos olasz, spanyol, francia lírai versforma. Nem azonos a ballada műfajjal. Legelterjedtebb változata 3 nyolcsoros, jambikus versszakból és egy négysoros ajánlásból áll. Rímelése: abbbc+bc.

Másik fajtája 3 tízsoros szakaszból és egy 5-6 soros ajánlásból áll (abbbc+cd). Különleges változata a 6 versszakból álló kettős ballada, amely ritkán tartalmaz ajánlást. A versszakok mindhárom változatban refrénnel zárulnak.

11. Olvasd el Faludy György életrajzát!

Faludy Györgyről
(1910–2006)

1910-ben született Budapesten. Zsidó származása miatt 1938-ban Párizsba menekült, ahonnan a német megszállás miatt továbbvándorolt Algériába. 1941-ben az USA-ba ment, 3 évig szolgált a hadseregben. 1946-ban hazatért, de koncepciók per áldozataként kényszermunkatáborra ítélték, 3 évet töltött Recsken. 1956-ban Bécsbe menekült. Ezekről az élményeiről szól Pokolbéli víg napjaim című önéletrajzi regénye. Élt Londonban, Firenzében, Máltán, Kanadában, 1989-ben hazaköltözött. Villon-átköltései 1937-ben jelentek meg. Lírájában a csavargólét élménye már az emigráció előtt meghatározó.

4. A TOPOSZ XX. SZÁZADI MEGJELÉSEI JÓZSEF ATTILÁNÁL ÉS PETRI GYÖRGYNÉL

2 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

A házi feladat meghallgatása

T/1.

65. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Meghallgatunk néhány balladát; ha a csoport szeret versenyezni, akkor pontozhatja, illetve értékelheti, mi tetszett a szövegben a legjobban.
- Mindenképpen honoráljuk valahogy a munkát, pl. kisötössel, pluszokkal!

Kiemelt készségek, képességek: szóbeli előadókészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: felolvasás

1. Néhányan olvassátok föl balladátokat!

Értékelhetitek, pontozhatjátok is egymás teljesítményét!

2. lépés: 2. feladat

Címmeditáció

T/2.

65. oldal

7 PERC

Tanári instrukciók

- 1-2 perc egyéni gondolkodás után nyissuk frontálissá az asszociálást. Ekkor közöljük azt is, hogy ez egy verscím.
- Folytassuk úgy a közös címmeditációt, hogy mit várunk, milyen lesz az a vers, amelynek ez a címe.
- Következő lépésben kapcsoljuk hozzá a csavargó toposzát is! Ha tudjuk, hogy ehhez kapcsolható egy ilyen című vers, akkor mire asszociálunk?

- Az áttekinthetőség kedvéért használjunk különböző színeket az egyes lépések asszociációihoz!
- A táblára is rajzoljuk fel az ábrát!

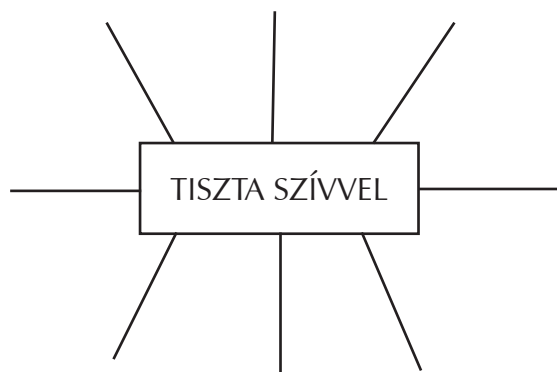
Kiemelt készségek, képességek: asszociációs készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 1-2 perces egyéni munka után frontális

Módszerek, eljárások: címmeditáció pókhálóábrával

2. Mi jut eszedbe erről a szókapcsolatról: „tisztá szívvel”?

JELENTÉSTEREMTÉS

3. lépés: 3. feladat

József Attila: *Tiszta szívvel*

T/3.

65. oldal

18 PERC

Tanári instrukciók

- Előre másoljunk annyi versszöveget, ahány csoport lesz, és vágjuk föl versszakokra, illetve 1-2 gyorsabb csoport számára sorokra vagy kétsorokra!
- Ezután végezzék el az a) és b) feladatot!
- Ha ezzel minden csoport készen van, akkor egyeztetjük a megoldásokat, majd elolvassák az eredeti versszöveget (c), és ezzel dolgoznak tovább.
- Osszuk szét a feladatokat arányosan a csoportok között d)-től u)-ig, a v)-t minden csoport csinálja meg, a t)-t pedig a prezentációkor néhányan (több csoport is foglalkozhat ugyanazzal a kérdésekkel).
- Vitassák meg a kérdéseket, feladatokat a csoporton belül, és jegyezzék le a megfigyeléseket!

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás, általánosító képesség, szövegértés, logika

Célcsoport – differenciálás: 3-5 fős csoportok. A differenciálás alapja: ki milyen gyors szövegértésben, illetve mennyire kreatív.

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: szövegrekonstrukció, tanári kalauz, mozaik-eljárás

Eszközök: a vers szövege több másolatban

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Hús esztendőm hatalom,
hús esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

3. József Attila: *Tiszta szívvel*

Dolgozzatok csoportokban!

- Állítsátok össze József Attila *Tiszta szívvel* című versét a megkapott darabokból! Írjátok is le!
- Fogalmazzátok meg, milyen elemek segítettek a sorrend kitalálásában!
- Olvassátok el az eredeti verset!

JÓZSEF ATTILA: TISZTA SZÍVVEL

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Hús esztendőm hatalom,
hús esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
 áldott földdel elfödnek
 s halált hozó fű terem
 gyönyörűszép szívemen.

- d) Milyen kifejezések utalnak valamilyen valóságdarabra az 1. versszakban? Melyiknek milyen jelentéskonnotációja, illetve jelképes jelentése van?
- e) A hiányleltár milyen következtetésbe torkollik? Értelmezzétek a 2. versszak 3. és 4. sorát!
- f) Másként: mi van és mi van nincs a beszélőnek, mi a viszonya a társadalomhoz, a világhoz a vers 1. és 2. versszakában?
- g) Milyen a viszonya a hagyományhoz? Megidéződik-e bármilyen hagyomány ebben a versben?
- h) A „bölcső” és „szemfedő” együtt melyik magyar verset idézik föl? Milyen többletjelentést kap így ez a sor?
- i) Kivel szemben, milyen értékek képviselőjében van jelen a szövegben az ördög?
- j) Hogyan következik jelenlétéből a 3. versszak 3–4. sora?
- k) Milyen a hangulata az első, és milyen az utolsó versszaknak? Milyen különbséget tapasztaltok?
- l) A vers 4. versszakában található pozitív jelentéstartalmú szavaknak mi a szerepük?
- m) Értelmezzétek a „halált hozó fű terem” kifejezést!
- n) Igazolódott-e, amit a cím alapján gondoltatok?
- o) A csavargó toposzához hogyan köthető a lírai én világhoz való viszonya?
- p) Hogyan módosítja a toposz eddig megismert tartalmát, jelentését?
- q) Milyen élethelyzetben lévő, illetve milyen foglalkozású embert képzeltek el beszélőnek?
- r) Melyik értelmezést tartjátok elképzelhetőnek? (Vagy több megállapítás is helyes?) Indokoljátok!
 – Nemzedéki vers, bármelyik lázadó fiatal mondhatja.
 – Egy a társadalom normáit kétségbevonó, értékeket nem találó megszólaló mondhatja.
 – Általában bármely ember kerülhet ilyen „kisemmizett” élethelyzetbe, ilyen nullpontra.
 – A vers lírai önarcképnek is felfogható, melyben a költő a (nemzeti, emberi, költői) hagyományokhoz való kapcsolódás lehetetlenségét mutatja meg.
 – A tagadásokkal megfogalmazott teljes szabadság megnyilvánulása a vers.
 – Jellegzetesen XX. századi a vers, az önmagát teremtő-megalkotó XX. századi ember modellje a versbeszélő.
- s) Inkább lázadás vagy inkább panaszkodás ez a vers? Indokoljátok véleményeteket!

- t) Hogyan kellene, lehetne elmondani? KészüljeteK arra, hogy valamelyikőtök majd elszavalja az osztály előtt!
- u) Milyen a ritmusa, mi jut róla eszetekbe? Szerintetek miért ilyen?
- v) Nektek tetszett vagy nem ez a vers? Miért?

4. lépés: 4–6. feladat

Prezentáció és a házi feladat kiadása

T/4–6. 69. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Az előző csoportmunka prezentációja (T/4.): először valaki (akár többen is) vállalkozzon a vers elmondására.
- Minden csoport választ egy szószólót, aki a csoport feladatainak megoldását ismerteti. Haladjunk sorban a feladatokkal.
- Adjuk fel a verset memoriterként!
- A T/5. házi feladat, a T/6. szorgalmi, melyet a fejezet tárgyalásának végéig be lehet adni.

Kiemelt készségek, képességek: szóbeli kifejezőkészség, lényeglátás, előadókészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: csoportos és egyéni (szószóló)

Módszerek, eljárások: a csoportmunka prezentációja, versmondás, házi feladat

4. Számoljatok be egymásnak csoportmunkátok eredményéről!

Válasszatok a csoporton belül egy szószólót, aki megoldásaitokat összefoglalja a többiek számára!

5. Házi feladat

Olvasd el a József Attiláról és a *Tiszta szívvel* című versről szóló szövegeket!

Utána írd le néhány mondatban, miben értesz egyet az irodalomtörténezzsel, és miben nem!

József Attila és a Tiszta szívvel

Néhány szó a költő pályájáról

1905. április 11-én született Budapesten munkáscsaládban. Hányatott gyermekkorra volt, árva lett, de sógora taníttatta. Nagy műveltségű, nyelveket beszélő emberré képezte magát. 17 éves korában jelent meg első verseskötete. Szegeden, Bécsben, Párizsban járt egyetemre. Hatottak rá az anarchizmus eszméi, költészetére pedig a modern irányzatok. *Tiszta szívvel* című versét 1925-ben, húszévesen írta,

és a Nincsen apám, se anyám című kötetében jelent meg. E vers miatt került összetűzésbe a szegedi egyetem rektorával, aki nem támogatta, hogy egy ilyen verset író ember tanári diplomát kapjon.

Baloldali elkötelezettségű gondolkodó volt, aki az illegális kommunista párttal is tartott kapcsolatot, de annak szélsőségei miatt később eltávolodott a párttól.

Rendes polgári foglalkozása nem volt, nem akart és nem is tudott elhelyezkedni, beilleszkedni. Élete vége felé a Szép Szó című lapot szerkesztette.

Magánéleti problémái, megélhetési nehézségei csak súlyosbították betegségét, amelyből nem sikerült meggyógyulnia. 1937-ben öngyilkos lett.

Tverdota György a Tiszta szívvel című versről

„A húszas évek derekától kezdve fokozódó mértékben nyer teret József Attila költészetében a lírai ének a társadalmon kívüli, csavargó, lázadó örök típusára mintázódó szerepjátszása. Ennek a szerepnek első kiérlelt reprezentatív megformálása a Tiszta szívvel. Az egykorú kritika a vers hőseit nyomban Kakuk Marcival, a szegénylegény alakjával és a Villon költészetében testet öltött, ínséget szenvedő, helyzetét cinikus közönnyel fogadó diák figurájával rokonította.”

„A Tiszta szívvel [...] szerkezetileg világosan két részre tagolódik. A vers első 8-10 sora az embert éltető gyökereitől elszakító folyamatok sorvasztó végeredményét konstatáló megállapítások leltára, az utolsó 8-10 sor az egyed erre a helyzetre válaszoló tetteinek folyamatrajza. A vers első fele tartalmi szinten kietlenül statikus, a második fele siváran drámai. Az első versszakok jelen idejűek, tényrögzítők, az utolsó strófák jövő idejű értelműek [...]: a szándékok és fenyegetések birodalmából valók. A fokozás dinamikájával a teljükben lévő életerők áruba bocsátását, az ördöggel kötött szerződést, bűncselekmények elkövetését, gyilkolást, erőszakos halált, a halál utáni bosszúállást helyeznek kilátásba.

A Tiszta szívvel gondolatilag meglepően merész vers, az a sokkszerű hatás azonban, melyet olvasójára gyakorol, nem kisebb mértékben származik a szerkezet és az előadásmód megannyi telitalálatából, mint magából az üzenetből.”

6. Szorgalmi feladat

Vizsgáld meg az összes eddig olvasott lírai szöveget abból a szempontból, hogy bennük a csavargó toposza mennyiben fejezi ki a művészlétet, mennyiben tekinthetők e versek akár kimondatlan, bújtatott költői önarcképnek vagy ars poeticának!

Gyűjts a versekből idevágó kifejezéseket, szavakat!

Munkádat külön lapra írd, a fejezet végéig beadhatod!

5. lépés: 7. feladat

Szöveg megalkotása „vak kéz”- technikával

T/7. 71. oldal
8 PERC

Tanári instrukciók

Ez a feladat a Petri-vers olvasására hangol rá. Az alkalmazás menete:

- a) A csoport minden tagja kap egy versszakot. Olvassa el, és tippelje meg a teljes szöveg ismerete nélkül, az övé hányadik versszak lehet. Tippjét írja föl, és próbálja indokolni!
- b) Ezután rakják az asztalra a szöveget, és próbálják megállapítani a versszakok sorrendjét! Vitasanak meg több lehetséges verziót.
- c) Ha többet is elfogadnak jónak, állítsanak föl egy valószínűségi sort: melyik lehet leginkább a helyes, és melyik látszik kevésbé jónak. Indokolják is véleményüket!
- d) Adjanak címet a versnek!
- e) Minden csoport megmutatja a saját verzióját. Fontos, hogy ne csak a költő megoldását tekintsük jó megoldásnak, hanem minden helyesen alátámasztott, más sorrendet is. Hagyjuk a gyerekeket meggyőzni egymást (csoportok között) az eltérések jogosságáról!
- f) A tanár olvassa föl a verset!
- g) Tudatosítsuk, mi könnyítette és mi nehezítette a munkát! (Könnyítés: szonettforma; a 2 db négy soros egymáshoz való viszonyát a „már csak”-ok helyzete meghatározza; az az út, illetve „esemény sor”, amit bejár a versbeli „szereplő”; a rímek; nehezítés: az írásjelek hiánya; a nehezen fölfejtendő szöveglogika.)

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás, analízis, szintézis képessége

Célcsoport – differenciálás: négyfős csoportok (létszámproblémák esetén egy fő kap két versszakot, vagy ketten kapnak egyet)

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: „vak kéz”-technika

Eszközök: a vers sokszorosítva

már csak a zápor mocskos kopogása
már csak lucskos cipők nehéz kabátok
már csak gőzben zsvajló talponállók
már csak fűrészporos kő tapodása

már csak a celofán alatt dohos pogácsa
már csak a pezsegő híg ködbe mállott
utcalámpák az aprópénzből váltott
utolsó blokk a rendőr jótanácsa

már csak a kihalt villamosmegállók
már csak a szél szabálytalan futása
a sokküzű városon át hiába

már csak a félbehagyott ásatások
már csak az éj gazos kutatóárka
már csak a didergések ásitások

7. Alkossatok szöveget „vak kéz”-technikával!

- a) Alkossatok négyfős csoportokat!
- b) A csoport minden tagja megkapja egy vers egyik versszakát (a vers összesen 4 versszakból áll). Olvassa el, és tippelje meg a teljes szöveg ismerete nélkül, az övé hányadik versszak lehet. Tippjét írja föl, és próbálja indokolni!
- c) Ezután rakjátok az asztalra a szöveget, és próbáljátok megállapítani a versszakok sorrendjét! Vitassatok meg több lehetséges verziót!
- d) Ha többet is elfogadtatok jónak, állítsatok föl egy valószínűségi sort: melyik lehet leginkább a helyes, melyik látszik kevésbé jónak? Indokoljátok is véleményeteket!
- e) Adjatok címet a versnek!
- f) Végül minden csoport mutassa meg a saját verzióját!

6. lépés: 8. feladat

A Petri-vers értelmezése I.

T/8.

72. oldal

5 PERC

Tanári instrukciók

- Ebben a fázisban a reciprok-tanítást és az ötletbörzét ötvözhetjük.
- A csoportok egy elképzelt tanárszerepben vannak. Miután elolvasták az eredeti verset, néhány perces ötletbörze után fogalmazzanak meg 4 olyan kérdést, amely segít feltárni a vers jelentését, és segít elhelyezni az eddig olvasott versek között!
- Ezeket a kérdéseket fogjuk tanári kalauzként használni!

Kiemelt készségek, képességek: kreativitás, analitikus képesség, lényegkiemelés

Célcsoport – differenciálás: az előző csoportok

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: reciprok-tanítás, ötletbörze

8. Bújjatok a tanár szerepébe!

Olvassátok el az eredeti verset, majd rövid ötletbörze után fogalmazzatok meg 4 olyan kérdést, amely szerintetek segít feltárni a vers jelentését, és segít elhelyezni az eddig olvasott versek között! Ezeket a kérdéseket fogjuk használni a továbbiakban!

PETRI GYÖRGY: MÁR CSAK

már csak a zápor mocskos kopogása
már csak lucskos cipők nehéz kabátok
már csak gőzben zsvajló talponállók
már csak fűrészpóros kő tapodása

már csak a celofán alatt dohos pogácsa
már csak a pezsegő híg ködbe mállott
utcalámpák az aprópénzből váltott
utolsó blokk a rendőr jótanácsa

már csak a kihalt villamosmegállók
már csak a szél szabálytalan futása
a sokközű városon át hiába

már csak a félbehagyott ásatások
már csak az éj gazos kutatóárka
már csak a didergések ásitások

Kérdéseink:

7. lépés: 9. feladat

A Petri-vers értelmezése II.

T/9.

72. oldal

22 PERC

Tanári instrukciók

- Az előző csoportok egyikének szószólója felolvassa a szerintük először megbeszélendő problémára megalkotott kérdésüket.
- Meghallgatjuk, van-e a többi csoportban ugyanerre rákérdező, hasonló kérdés. Felírjuk, majd megbeszéljük a problémát.
- A következő lépésben egy másik csoport a kezdeményező. Ne a tanár jelölje ki, hanem az a csoport jelentkezzen, amelyik úgy érzi, hogy az előző kérdéshez a leglogikusabban kapcsolódik az ő kérdésük.
- Jó lenne érinteni az alábbi kérdéseket.
 - a) A politikai helyzet, a Kádár-korszak hatása is nyilván kihámozható mint lehetséges olvasat.

Erősen érdeklődő, tájékozott osztályban ne kerüljük ki, ha előkerül a probléma, de nem muszáj ebben mélyre menni, csak annyira, mint a Kiss Benedek-vers esetében.

- b) Az általánosabban emberi számkivettetés problémája.
- c) A vers közege: valóságdarabjai egy mai nagyváros őszi, éjszakai külvárosát idézik – mindegyik toposz.
- d) A versbe tulajdonképpen bele van írva egy történet, egy éjszakai csavargás útvonala.
- e) A cím jelentősége: 2 olyan szó, amelynek inkább nyelvtani jelentése van, mint fogalmi, miért?
- f) A nyelvi megformáltság: hiányoznak az állítmányi részek (igék). Ki lehet őket egészíteni, de nem egyértelműen. Pl.: *Már csak a zápor mocskos kopogása hallatszik/szűrődik be/ stb.* Nem alkalmaz központozást és nagybetűket. Ezzel a minket körülvevő világ lecsupaszított, kietlen voltára utalhat.
- A vers feszes szonettformában íródott, amivel szemben áll a mondatok befejezetlensége, hiányossága – ez az ellentét mire jó? Ironizálja is egyik a másikat, az egyik szól a másik lehetetlenségéről: a forma arról, hogy már csak attól várható el valamiféle rend, az élet tartalmától nem, illetve arról, hogy manapság még egy tisztességes verset se lehet megírni – ilyen a világ, azaz a kettősség világképet teremt.
- A *már csak* jelentése nagyjából az, hogy valami többitől kevesebb van most. Ez a vers során árnyalódik, hogy mi az, ami megmaradt a korábbi értékesből, de pontos jelentése továbbra is megragadhatatlan marad.
- g) Meg lehet tanítani (röviden) a szonett formai követelményeit, az érdeklődő csoportok számára mutatni egy „rendes” szonettet.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés; az analízis, szintézis képessége

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: tanári kalauz, megbeszélés

9. Beszélgetsek a versről az előzőleg megalkotott kérdések mentén!

A legfontosabb gondolatokat jegyezzétek le!

REFLEKTÁLÁS

8. lépés: 10–11. feladat

A toposz változó tartalma

T/10–11. 73. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Töltsük ki a T/10. feladat táblázatát!
- A megbeszélés során tudatosítsuk, hogy a változó tartalmak csak részben a korizlés, korparadigma következményei! Egy toposz mindig másként jelenik meg a kortárs művekben is. (Ügyeljünk arra, hogy a 2. modul időtábláját módszeresen töltsék ki!)
- A T/11. házi feladat.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, analitikus gondolkodás, történelmi érzék

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 1-2 perces egyéni gondolkodás után frontális

Módszerek, eljárások: T-táblázat

10. Az időtábla, a művek és a megbeszéltek segítségével gondolkozzatok azon, hogyan változott a csavargó toposza, milyen tartalmak kapcsolódtak hozzá jellegzetesen az egyes korokban, és melyek az állandó tartalmak!

ÁLLANDÓ TARTALMAK	EGYES KOROKBAN JELLEMZŐ TARTALMAK

11. Olvasd el a Petri Györgyről szóló szöveget!

Petri György

Életrajzi adatok

1943-ban született Budapesten. Magyar-filozófia szakos egyetemista, majd újságíró, műfordító, költő. A magyar demokratikus ellenzék tagjaként versei csak szamizdatban* jelenhettek meg 1975–88 között. 1981–1989 között a Beszélő című szamizdat lap szerkesztője. 2000-ben halt meg. Számos radikálisan ellenzéki politikai, alkalmi verset írt a Kádár-korszakban. Lírájának jellemzői az irónia, az önlefokozó, antipóétikus beszédmód, a szókimondó trágárság és a pátosz együttes jelenléte.

*szamizdat 'önkiadású': illegális, tiltott kiadvány, mely az önkényuralmi rendszerekben jelent meg törvénytelenül, ezért előállítására és terjesztésére nagyon veszélyes volt. A szabad véleménynyilvánítás megtestesítője a cenzúra, a diktatúra idején.

Petri György saját magáról és költészetéről

„...a személyiségnek, a köznapi létezésnek nagyon erős hangsúlya volt és van a verseimben. Annak, hogy én élem az életemet; ez olykor elég kellemetlen, ez az élet, kellemetlen a külvilág, én is esendő vagyok, csinállok disznóságokat, egy időben az volt a legközkeletűbb elképzelés rólam, hogy én vagyok a pesti Villon, amit egyfelől megtisztelőnek tartottam, mert Villont nagyon nagy költőnek gondolom – de mikor próbáltam én, teszem azt, rablógyilkosságot elkövetni? Sokkal szerényebb, polgári tétellel játszottam én.”

A hetvenes évek elejének költeményeiről (ekkor írta a Már csak című verset is): „Nincs semmiféle összefogó elmélet, vannak a szaktudományok, a módszertani problémák, ezekkel kell foglalkozni. Ez költőileg nyilvánvalóan azt jelentette, hogy feladtam a magyarázat adására való igényemet, így bizonyos értelemben maradt az élet pillanatainak a rögzítése, és nem tartottam igényt arra, hogy belehelyezzem valami nagy keretbe, világképbe. [...] Az én verseim általában nagyon személyesnek és biografikusnak hatnak, holott inkább arról van szó, hogy én kitalálok egy személyt, valamiféle regényhőst, és ahelyett beszélek.” (1993)

a) Találj párhuzamokat Villon megismert versei és Petri Már csak c. verse között!

||| b) Biografikusnak tartod-e a *Már csak* c. verset? Véleményedre indokold!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Példák változó tartalmakra: a középkori szövegekben az iskolakerüléshez kapcsolódik; inkább gyötrődik az életforma miatt a lírai megszólaló; a Petőfi- és a Kiss Benedek-versekben a szabadság élménye az erős, és inkább pozitív a csavargó alakja; Rimbaud és Ginsberg szövegében a hangvétel cinikusabb, mint a többiben; a XX. századi verseknek politikai tartalmuk is van, és egyre jobban kifejezik a modern ember otthontalanságát a világban, egyre általánosabb tartalmat nyernek stb.

5. J. D. SALINGER: ZABHEGYEZŐ

5 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Misi mókus világgá megy

T/1.

76. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A cél az epikus szövegek konvencióinak felismerése, alkalmazása.
- Olvassuk fel hangosan az egyes részleteket, köztük álljunk meg, és beszéljük meg a történet folytatására vonatkozó kérdéseket.

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, kreativitás, fantázia, empátia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka

Módszerek, eljárások: szakaszos olvasás, jóslás

1. Olvassátok fel részletenként az alábbi szöveget, és az egyes részletek után jósljátok meg a folytatást!

TERSÁNSZKY JÓZSI JENŐ: MISI MÓKUS
(részletek)

Misi mókus az erdő egyik hatalmas fájának tágas, kényelmes odvában született. Négy testvér közül ő volt a legkisebb, legvirgoncabb, legügyesebb. És ami egészen különleges dolognak számít egy tisztes vörös mókuscshaládban: fekete volt a farkincája [...] Ám ezzel nem törődött senki. Egészen a mai napig [...]

Nagy nap ez a mai nap! [...] a kicsi Misi ma megy először iskolába!

Hajhó! – köszönt rájuk a fa tetejéről Szajkó néni, a pletykás szomszédasszony. – Nahát! – rikkantott jókorát, mintha fába szorult volna a karma – Ennek a Misinek fekete a farka! [...]

– Jaj, jaj! Micsoda baj! Meglátja, szomszéd, mennyit csúfolja, bántja majd az ártatlant az iskolában az a sok komisz kamasz erdőtekerő! Meg fogja látni! Jaj, inkább le kéne vágni! [...]

- a) Találjátok ki, hogyan folytatódik a mese!
- b) Mit válaszol a család Szajkó néninek?
- c) Mit mond Misi?

d) Mi történik Misivel az iskolában?

e) Olvassatok tovább!

– Hogyan! Akkor világgá megyek!

– Ne félj! – biztatta nővére, bátyja. – A jó mókust senki se bántja, senki se cincálja meg a farkincádat! Rághatsz majd mogyorót, makkot, amennyit bírsz, csak kapkodd! *(Misi elmegy testvéreivel az iskolába. A tanár magyaráz:)*

– Figyelj ide már! – mondja a mókustanár. – Ez itt a mag. Vagyis a tananyag. Be kell magolni, de megenni nem szabad, legfeljebb otthon, ha ad az anyátok. De ti magatok is gyűjtétek a magotok. Mert jön a tél, s ha félre nem tettél, akkor nem eszel és éhen veszel. Megértettétek?

– Megértettük – makogta a sok kis mókus.

– Meg...ettük – nyelt nagyot Misi mókus, és jól megrágtta a tananyagot. Dióhéjban.

– Hagyod abba, te hanyag! Oda a tananyag! – tépte a haját a tanító. – Megmondtam, mégis megszeded? Most ideállsz szépen a szégyenfához, amíg meg nem jön az eszed!

Már mindenki elment játszani, csak Misi gubbasztott egyedül a szégyenfa alatt.

f) Most mi fog történni? Miből gondoljátok?

g) Olvassatok tovább!

– Hajhó! – hallotta hirtelen a feje fölött a jól ismert hangot. – Minek keseregsz itt, te, fekete farkú? Meséld csak el szépen Szajkó néninek!

– Meheg-ehet-tehem aha tananyagot! – pityeredett el Misi mókus. – Most azt mondják, koplalni fogok, ha megjön valamiféle Télapó.

– Megjön bizony! Kár, hogy nem vagy madár. Sok madár télen odajár, ahol örök a nyár, és mindig teremnek a fák.

– És tessék mondani, ott is élnek mókusok?

– Sok, sok, sok! – bólogatott Szajkó néni.

– Akkor nekem nem is kell a tananyag, az iskola meg ez a tél. Én is elmegyek oda, ahol mindig teremnek a fák – mondta Misi mókus, és elindult. Nem búcsúzott el senkitől, tartott tőle, hogy úgyszemint engednék világgá menni.

(Misi világgá megy, megtalálja az örökké termő fát, körötte sok kövér, lusta mókussal. Ebből kiábrándul, és inkább hazamegy, rájön, hogy az otthoni diónál nincs jobb a világon.)

Tersánszky Józsi Jenő

Életrajzi adatok

(1888–1969) Nagybányán született és járt iskolába. Sokoldalú tehetség volt, festőművészeknek készült, szülei jogásznak szánták, de elmulatta a tandíját, segédmunkás lett. 1910-től közölte írásait a Nyugat. Frontkatona volt, ez az élmény meghatározó írásaiban. Sokat nélkülözött, de 1922-től a Nyugat főmunkatársa lett. Börtönben is ült szemérem elleni vétségért egy regénye miatt (A céda és a szűz). Saját „színházával” kabarékban lépett fel groteszk, zenés darabokkal. Termékeny író volt. Legismertebb műve az egy novellából és hat kisregényből álló Kakuk Marci-ciklus, melyet 1921 és 1941 között írt. (Ruszka Gyuriék karácsonya – novella; Kakuk Marci ifjúsága; Az amerikai örökség; Kakuk Marci a zendülők között; Kakuk Marci vadászkalandja; Kakuk Marci hősszínész; Kakuk Marci kortesúton; Annuska)

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Beszélgetés a szöveg ihletésére

T/2. 77. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók: nem kell a kérdések mindegyikét fölteni külön-külön, ha a diákok elkezdnek vitatkozni a témáról, akkor „maguktól” előkerülnek – tapasztalatból ismerik.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, szociális érzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés

2. A másság és a büntetések

Beszélgessetek az alábbi kérdések alapján a témáról!

- a) Sorold fel, milyen büntetéseket ismersz, amelyeket gyerekeknél alkalmaztak régebben, vagy alkalmaznak manapság!
- b) Melyiket tartod ezek közül megalázónak?
- c) Mit jelent valakit megalázní? Mit érezhet a megalázó és a megalázott?
- d) Mit gondolsz a büntetés szükségességéről? Mire szolgál a büntetés?
- e) Mikor hatásos egy büntetés, ha véleményed szerint szükséges? Milyen a „jó” büntetés?
- f) Te meg fogod büntetni a gyerekedet? Indokolj, érvelj!
- g) Milyen fenyegető, elrettentő tartalmú mondatokkal szokták ijesztgetni a gyerekeket? Sorolj fel néhányat!
- h) Meg tudod fogalmazni, miben vagy te más, mint a többiek?
- i) Szerinted más ember is tartja magát másnak? Mi mindenben különbözhetnek egymástól az emberek?
- j) Ismersz különös, fura embereket környezetben? Miben mások ők?
- k) Miért nehéz a nagyon másoknak beilleszkedni a többiek közé?

- l) Mesehősünk, Misi miben más, mint a többiek? (Külső és belső tulajdonságai vonatkozásában egyaránt!)
- m) Milyen más magatartáslehetőségei lennének Misinek a büntetés után?
- n) Miért indít el nagyobb eséllyel a csavargás útján a másság?

3. lépés: 3–4. feladat

Puhatolózás a *Zabhegyező* világában irányított képalkotással

T/3–4. 78. oldal
15 PERC

Tanári instrukciók

- Első körben (a–c) csak nagyon szűkszavúan tisztázzuk az alapvető cselekményelemeket, hogy a tájékozódási pontokat egyértelművé tegyük, de ne befolyásoljuk a képzeletüket!
- Második lépésben (d) a tanulók feladata, hogy irányításunk segítségével képzeljék el minél részletesebben és pontosabban a képeket. Lazítsák el magukat, ha könnyebb nekik, hunyják be a szemüket! Hagyjunk időt arra, hogy eljussanak belső képeik felidézéséig, árnyalásáig, megfigyeléséig. Különösen fontos az oldott, szabad, támogató légkör. Mindenféle érzéki benyomásra irányítsuk rá a képzeletüket, hogy miképp, merre kanyarítják a tanulók a saját megjelenített képeiket, az attól is függ, mit mondunk. Végül beszéljük meg az élményeket.
- Irányító mondatok: *képzeljük el azt az éjszakai bárt, ahol Ernie a zongorista! A bárnak is ez a neve. Milyen a bejárata? A utcáról a karácsony előtti fagyos éjszakából Holden belép az ajtón. Előtte a taxis kiabált vele a kacsák miatt. Milyennek képzeled a fiút? Hogy van öltözve, milyen a testalkata, mit csinál éppen a kezével, milyen a mimikája? Hogy érzi magát? Használhatjátok az ő szavait is, amikor megfogalmaztatok az élményt! Az Ernie tömve van. Milyen a helyiség világitása, színei, berendezése, mekkora az egész, milyen szag van odabent?* (Olvashatunk egy-egy mondatot a regényből is, pl.: „Böhöm nagy tükör állt a zongora előtt...”; „Végül kaptam egy ócska asztalt pont a fal mellett, egy dög oszlop mögött, hogy semmit nem láttam...” 12. fejezet) *Képzeljük el, hogyan érzi magát Holden! Milyen alakok veszik körül, kiket bámul, és őt kik bámulják? Mit iszik, hogyan ül az asztalnál?*
- További kérdések (ezek már nem imaginációs kérdések, ezzel le lehet vezetni az élményt, „vissza lehet hozni” az éjszakai bárba a tanulókat): *mi a véleménye Holdennek Ernie-ről és a bárvendégekről? Miért marad ott?*
- A T/4. házi feladat.

Kiemelt készségek, képességek: fantázia, empátia, szenzitivitás, érzések, élmények fogalmivá tétele, beszédképesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, egyéni munka

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés, irányított képalkotás, házi feladat: háromfelé osztott napló

3. A Zabhegyező világa

Tisztázzátok a következő kérdéseket!

- Hol és mikor játszódik a regény?
- Mennyi a cselekményidő, hány helyszín van?
- Hogy hívják a szereplőt és hány éves?
- Most tanárotok irányításával, belső képalkotással idézzétek magatok elé a regény világát!

4. Házi feladat

Gyűjtsd össze, milyen emberi kapcsolatait mutatja meg a *Zabhegyező* főhőse, Holden a regényben!

Írj három részre osztott naplót!

Bal oldalra írd az embert, akivel kapcsolata van, középre azt, hogyan jellemzi, értékeli ezt az embert és ezt a kapcsolatot Holden, a jobb oldalra pedig a saját véleményed erről a kapcsolatról és Holden értékítéletéről!

Hagyj helyet még több embernek, akik most nem jutottak eszedbe!

KAPCSOLAT	JELLEMZÉS, ÉRTÉKELÉS	VÉLEMÉNYEM
-----------	----------------------	------------

MEGOLDÁSOK

1949. USA, New York, a kerettörténet helyszíne valószínűleg egy elmeklinika.
- Karácsony előtti utolsó szombat délután kezdődik, hétfő délután ér véget: 2 nap. Ehhez képest sok a helyszín.
- Holden Caulfield (ami rájátszik Copperfield nevére, aki Dickens számkivetett csavargófiú hőse, és akit a regény első mondatában Holden megidéz), 17 évesen mesél kicsit fiatalabb önmagáról.

4. lépés: 5. feladat

T/5.

78. oldal

30 PERC

A házi feladat (a háromfelé osztott napló) megbeszélése és folytatása: Holden emberi kapcsolatainak feltárása

(15 + 15)

Tanári instrukciók

- A tanulók csoportokban beszélnek meg Holden különböző viszonyait.
- Létszámtól függően egy csoportfeladatot két különböző csoport is kaphat. Ha tudjuk, hogy egy gyereknek kifejezetten használ, ha egy bizonyos kapcsolattípust vizsgál, akkor abba a csoportba tegyük (például konfliktusos a testvéreivel való viszonya, akkor a 2. csoportba); vagy

kifejezetten árthat. (Például, ha árva, akkor a 3. csoportba ne tegyük!) Ha az E)-t kettébontjuk, akkor 8 csoport lesz.

- A megbeszélésük végétével minden csoportból egy szószóló foglalja össze tömören, mire jutottak.

Kiemelt készségek, képességek: szociális érzékenység, empátia, reflektivitás, divergens gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: 3-4 fős csoportok (érdeklődés stb. szerint, lásd a tanári instrukciót)

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás mozaik-eljárással, prezentáció

5. Holden kapcsolatai

Végezzétek el a feladatokat csoportokban!

- Hasonlítsátok össze három részre osztott naplótokat, és akinek a naplójából kimaradt valaki, az írja bele utólag!
- Folytassátok a naplótokat a csoportjeleteknek megfelelő szereplőkkel (bal oszlop)! Vitassátok meg Holden viszonyát hozzájuk (középső oszlop) és a saját véleményeteket is (jobb oszlop)! Próbáljátok a regényből szöveghelyeket is hozni alátámasztásként!

A) Holden kortárs (és kicsit idősebb) fiúkkal való kapcsolatai

B) Holdennek testvéreihez fűződő kapcsolatai (beleértve a halott öcsit is, és kiegészítve a kisgyerekekhez való viszonyával)

C) Holden és szülei kapcsolata (a hiány is)

D) Holden és tanárai kapcsolata

E) Holden és az idegenek kapcsolata

(1) a három buta nő, a liftes, a ringyó (negatívabb élmények)

(2) a taxisok, az apácák, a ruhatáros, a nő a vonaton (pozitívabb élmények)

F) Holdennek a lányokhoz, illetve barátnőihez való viszonya

G) Holdennek saját magáról alkotott véleménye, énképe

c) Foglaltok össze néhány lényeges állításban, amire jutottatok!

d) Válasszatok egy szószólót, aki elmondja munkátok eredményét a többieknek!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

b) Néhány hely és gondolat a megoldásokhoz:

- A) Ackley undorító fickó; „Néha szinte megsajnálta az ember ezt a hülye barmot.” Stradlater beképzelt, de néha egészen klassz – 3., 4., 5., 6. fejezet; Ernest Morrow „annyira érzékeny, mint egy vécécsésze – 8. fejezet; Carl Luce „nem túlságosan szerettem, de rendkívül intelligens”; „Nekem őszintén szólva tök mindegy” – mondja H-nek – 18., 19. fejezet
- B) D. B., a bátyja – 1. fejezet, Allie, a halott öcs – 5. fejezet, Phoebe, a húga – 10. fejezet, görkörös kislány, múzeumi fiúk
- C) „...Az anyák kicsit mind örültek” – 8. fejezet, anyja ki van borulva még mindig Allie halála miatt, jó az ízlése, ideges, fél éjszaka, cigarettázik, Ph. azt mondja: apa megöl, sajnálná a szüleit, ha meghalna – 20., 21. fejezet; nem mer már velük kommunikálni, szégyelli magát, mert 4 suliból csapták ki, apja gazdag ügyész, sikeres – 15. fejezet
- D) a törítanár a Pencey-ben: Spencer öreg, szánalmas, az idegeire megy néha, de nyilván kötődik hozzá, mert elmegy elköszönni; kínos szituáció: legelején, itt tudjuk meg, hogy kirúgták – 2. fejezet; Mr. Antolini a legjobb tanára volt, segíteni is akar, de H. félreérti a szituációt, ez is kínos – 23. fejezet (keret?)
- E) Három 30 körüli lepra nő, félig beleesik az egyikbe (szexuális vágy), ez is kínos helyzet (párhuzam Jane-nel) – 10. fejezet, a ringyó gépies, primitív, csaló, a liftes agresszív és csaló – 13., 14. fejezet, nő a vonaton, valamiféle férfiszerepet lehet kipróbálni, tetszik neki – 8. fejezet, az apácák szellemi partnerek, ez is egy szerepjáték: ilyen is lehetne, próbálgatja magát – 15. fejezet, a taxis Horwitz ideges a kacsáktól, mert nem érti – 12. fejezet, a ruhatáros természetes és gondoskodó vele, pedig idegen, a nem idegenekkel meg nem talál hangot – 20. fejezet
- F) Jane – 7., 11. fejezet – az egyetlen jó emberi kapcsolata, de ez a szereplő nem jelenik meg a regényben, nem szereplő, Sally buta, érzéketlen, konvencionális, sznob, nem hasonlít az ízlésük; Sallyvel csúcsosodik a csömöre, de kínos a helyzet, nem jókor, nem jól, nem jó segítségbe kapaszkodik, megsérti S-t – 15., 16., 17., 20. fejezet
- G) Rengeteg helyen – pl.: erős dohányos vagyok, tetű a szókincsem, gyerekes vagyok a koromhoz képest; néha komolyabb, mint a kora; ősz haja van, sokat olvasok, tudok hazudni, exhibitionista vagyok, ideges krapek vagyok, nem vagyok igazi nehézfiú, én a béke barátja vagyok; ha ócska alakokkal találkozok, ócskán is viselkedik; szeretne a szexhez érteni, de még szűz, csak hogy nem tudja szerelem nélkül elveszteni; nem szereti a sznobokat, a szegényeket, a kistűt, unalmas alakokat stb. Magányosnak érzi magát végig, ez sokszor visszatér.

5. lépés: 6. feladat

Holden ítéletei

T/6. 81. oldal
15 PERC

Tanári instrukció: ha készen vannak a munkával, néhány megoldást meghallgatunk.

Kiemelt készségek, képességek: memória, általánosító képesség

Célcsoport – differenciálás

A) olyan gyerekek, akik gyorsan eligazodnak a regény szövegében, jó a memóriájuk, szeretnek gyűjtögetni; B) olyan gyerekek, akik hozott anyagból tudnak jobban dolgozni, erősségük a közös jegyek keresése és a következtetés

Munkaformák: egyéni vagy páros munka a csoporton belül

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

6. Holden ítéletei

Dolgozz a csoportjelednek megfelelő feladatokkal!

A) Holden negatív ítéletei

- Gyűjts a regényből negatív ítéleteket, amelyeket Holden alkot emberekről, helyzetekről, önmagáról!
- Véleményed szerint a pozitív vagy a negatív ítéletei vannak többségben? Miért?
- Keress néhány pozitív ítéletet!
- Mi idegesíti legjobban az emberekben, és mi saját magában?

B) Holden általánosító ítéletei

- Állapítsd meg, mi a közös formai szempontból Holden alábbi mondataiban!
„Az emberek soha nem vesznek észre semmit.”
„Az emberek sose hisznek el semmit.”
„A barom sportolók összetartanak.”
„A nők mindig odateszik a csomagjaikat, ahol útban van.”
„Az anyák kicsit mind őrültek.”
„Az emberek mindig a rossz dolgoknak tapsolnak.”
„Az elit kollégista barmok mind egyformák.”
„Az emberek annyira imádják a mozit.”
„A katolikusok mindig megkérdezik, hogy katolikus vagy-e.”

„Kisztílú, unalmas alakokhoz mennek a csajok férjhez.”
 „A gyerekek klasszak.”

b) Szerinted mikor szoktak az emberek ilyesfajta ítéleteket megfogalmazni?

c) Mi lehet az oka annak, hogy Holden feltűnően gyakran fogalmaz így?

Húzd alá azt az állítást, amelyikkel egyetértesz! Többet is megjelölhetsz!

– Holden képe bizonytalan, kialakulatlan a világról, ezekbe az ítéletekbe kapaszkodik, hogy biztos pontokat találjon.

– Ezeknek az ítéleteknek a segítségével tárja föl a maga számára a világ játékszabályait, de ítéletalkotási módszere épp ellentétes azzal a vágyával, hogy ő ne legyen olyan, mint a többiek.

– Minden embernek (így Holdennek is) szüksége van gondolati sztereotípiákra, különben túl bonyolult volna minden egyes új helyzethez és emberhez kidolgozni a viselkedési stratégiát.

– Sok kamasz hajlamos sommás, sokszor igazságtalan és szélsőséges ítéleteket alkotni.

– A beszédhelyzetből következik, be akarja mutatni világképét, értékrendjét hallgatójának, és így egyszerűbb önmagáról képet alkotnia.

– Csak ítéletei ilyen biztosak, ez a határozottság látszólagos, ezek mögé bújjik, más arcát mutatja ezek által, pedig betegesen bizonytalan a világ megítélésében.

6. lépés: 7. feladat

Házi feladat

T/7.

83. oldal

10 PERC

a meghallgatásra

Tanári instrukciók: Néhány szöveget hallgassunk meg, a többit a következő órán, illetve a témafalról fogjuk megismerni. A tanár mindet olvassa el és javítsa ki a fejezet végéig, és honorálja azokat!

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotás, empátia, elbeszélő, ill. drámai szöveg konvencióinak használata, felolvasási, előadói készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: kreatív írás, felolvasás

7. Házi feladat

Írd át röviden a regény egyik jelenetét akár elbeszélő szövegben, akár dialogikus jelenet formájában úgy, hogy azt mutassa meg, te hogyan viselkedtél volna abban a helyzetben! (Elbeszélő szöveg esetén használj egyes szám első személyű elbeszélőt!)

Javasolt jelenetek: például a Stradlaterrel való konfliktus; látogatás Spencernél; a nővel a vona-

ton; a három nővel a bárban; a liftesfiúval; a ringyóval; az apáccal; Sallyvel a korcsolyapályán; Phobével otthon; Mr. Antolini lakásán stb.
Dolgozz külön papírra!

7. lépés: 8. feladat

Holden problémái

T/8.

83. oldal

12 PERC

Tanári instrukciók

- Kapcsolódjunk a 4. lépés utolsó szószerzőjéhez! Foglaljuk össze röviden, hogy egy iskolából kicsapott, magával elégedetlen kamaszról van szó.
- Vitassuk meg a tanulói oldalon szereplő kérdéseket! Nem szükséges mindegyiket megbeszelnünk, válogassunk közülük aszerint, hogy a csoportot melyik probléma érdekli jobban, merre „akar” haladni a beszélgetés.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, szövegértés, szociális érzékenység, vitakészség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés

8. Holden problémái

Beszélgessetek az alábbi kérdések segítségével a témáról!
Jegyezzétek le a legfontosabb gondolatokat!

- Miért csapták ki Holdent négy iskolából? Miért nem tud beilleszkedni, teljesíteni?
- Mi Holden véleménye az iskolákról, ahová járt? Szerintetek miért?
- Mi a véleménye az iskolatársairól? Szerintetek a diákok befogadták? Hol beszél erről és kinek?
- Melyik (már halott) osztálytársára emlékszik szívesen, és miért?
- Mi zavarja Holdent az emberek viselkedésében legjobban?
- Saját maga jellemzésén kívül mások is jellemzik őt, például Stradlater és Phoebe. Egyetért velük Holden?
- Szerintetek miért nem megy haza Holden? Valóban „megölné” az apja? Szeretik a szülei?

- h) Mit mutat magából Holden, például hányszor játszik szerepeket (hazudozik, illetve képzoleg), és milyen valójában?
- i) Tudja, hogyan kell viselkedni az egyes helyzetekben? Említsetek néhány példát, amikor szerintetek kínosan vagy idétlenül viselkedik!
- j) Ti mit tennétek azokban a helyzetekben?
- k) Miért nem érti, illetve miért érti félre a különböző helyzeteket Holden?
- l) Hogyan függ össze az iskolai kudarca és a szituációs érzéketlensége, illetve kommunikációs, viselkedési problémája?
- m) Miért szereti a kisebb testvéreit és általában a gyerekeket?
- n) Mi minden érdekli ezt a fiút? Mit szeret csinálni?
- o) Miért akar elszökni egészen? Mi volna a tervezett csavargás tartalma?

8. lépés: 9. feladat

Holden mássága — Gondolkodástérkép

T/9.

84. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Minden csoport vitassa meg röviden, és töltsse ki a maga gondolkodástérképét az eddig megbeszéltek alapján!
- A fókusz Holden devianciája (eltérése a normától). Mondjuk meg a diákoknak, hogy az óra bármelyik részében, ill. a jövő órán még hozzá fognak írni a térképhez, ezért hagyjanak rajta helyet!
- Az egyes kulcsszavakhoz írjanak példákat a szövegből, és találjanak még kulcsszavakat, melyek segítik megragadni Holden devianciáját!
- A gondolkodástérképek végül kerüljenek fel a témafalra!

Kiemelt készségek, képességek: szintetizáló képesség, fogalmi gondolkodás, társadalmi érzékenység, empátia

Célcsoport – differenciálás: 3, a fenti képességek szempontjából heterogén csoport (mindegyikbe válogassunk mindenféle gyereket)

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: gondolkodástérkép

Eszközök: filctollak, 3 darab csomagolópapír

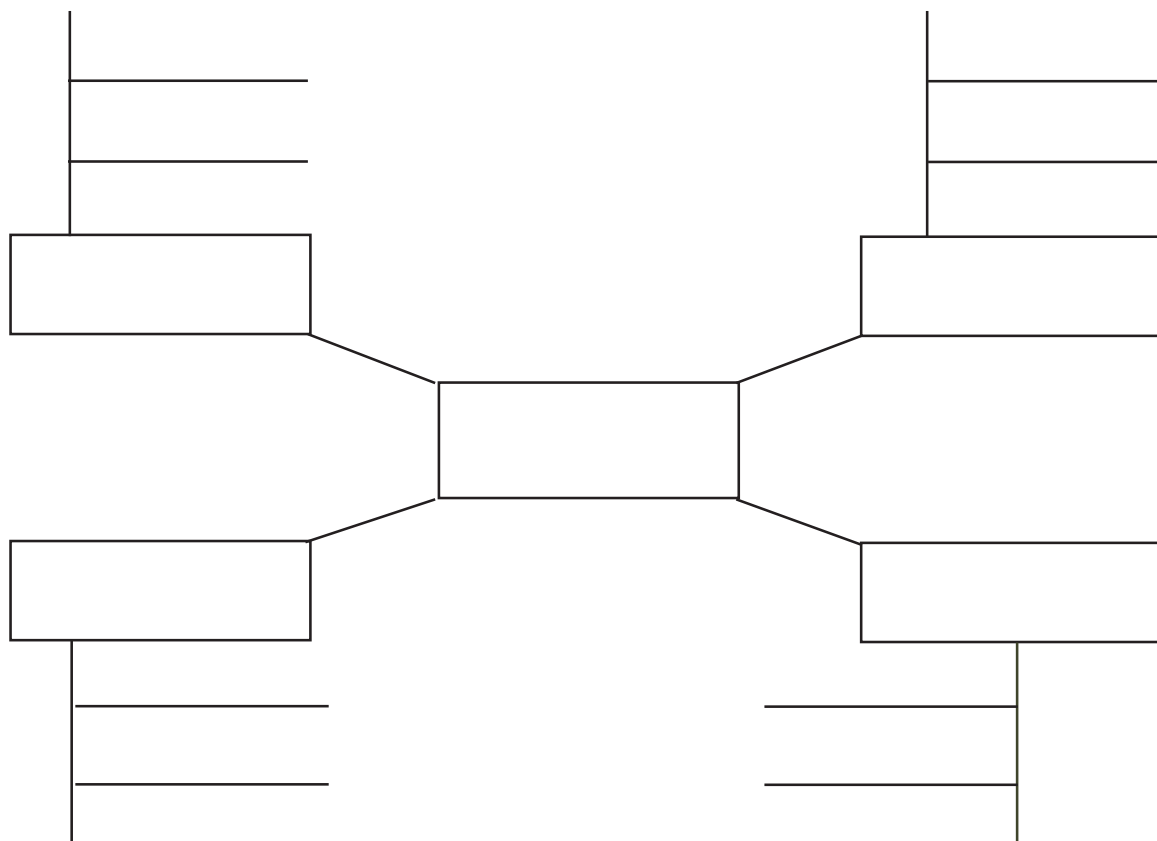
9. Holden mássága, devianciája

Gondolkodástérkép segítségével szedjétek össze Holden devianciájának, másságának elemeit!

Dolgozzatok csomagolópapírra az alábbi térkép alapján!

Munkátokat a későbbiekben még kiegészíthetitek.

Ha elkészültetek, tegyétek ki a témafalra a lapotokat!

9. lépés: 10. feladat

Emberek, akik fontosak, de nem szereplők

T/10.

85. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: kapcsoljuk a feladatot ahhoz a lépéshez, amelyben Holden emberi kapcsolatait tártuk föl!

Kiemelt készségek, képességek: empátia, pszichológiai problémák iránti fogékonyság, szolidaritás, szövegértés

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: irányított beszélgetés

10. A Holden számára fontos emberek

Vitassátok meg a következő kérdéseket, jegyezzétek le a lényegét!

- Kik a legfontosabb személyek Holden számára? Miért ők?
- Milyen önmagán túli, jelképes jelentése lehet annak, hogy ezek közül kettő nem is szereplője a regénynek, nem jelenik meg, hiszen Jane-ről csak beszél, és nem veszi fel a telefont, az öccse pedig halott? (Továbbá az a fiú, akit tisztelt egy korábbi iskolájából, szintén halott, bátyja pedig az ország túlsó felén él.)
- Miért nem jön (jöhet) létre a regény logikája alapján Jane-nel a kapcsolatfelvétel?
- Véleményetek szerint föl tudta dolgozni Holden öccse elvesztését? Indokoljátok a regényből vett példákkal!
- Olvassátok el a tanulmányrészletet! Hogyan lehetne a tanulmány állításait Holdenre vonatkoztatni?

„Ha gyermeket vagy fiatalot ér komoly veszteség, ha erős érzelmi kapcsolata szűnik meg úgy, hogy a halált nem tudja felfogni, és a veszteség feldolgozását, intellektualizálását sem tudja elvégezni – akkor voltaképpen a gyász folyamata sem lesz teljes, a gyászolás nem hoz számára könnyebbséget, a kapcsolat nem zárul le. Ennek rendszerint az a következménye, hogy a személyiségfejlődés a veszteség időpontjában elakad – fixálódik –, ami a további kapcsolatokra is kihat [...]. A kötődés zavara [...] a személyekről más síkokra is áttevődhet, s az ilyen fiatal sem hivatáshoz, munkához, sem eszmékhez, helyekhez vagy tevékenységi formákhoz nem tud igazán kötődni, kötődéseiben kapkodóvá válik vagy elmagányosodik.”

(Polcz Alaine: *A gyermekek haláltudata*)

10. lépés: 11. feladat

A regény dramaturgiája I. – a házi feladat előkészítése

T/11.

86. oldal

3 PERC

Tanári instrukciók

- A két kérdés (lásd lejjebb) bemelegítő a házi feladathoz (T/11.).
- A házi feladattal kapcsolatban mondjuk el, hogy nem fogalmazást kell írni, csak gondolatjeles felsorolást, vázlatot.
- Kérdések:
 - Milyen kulcsfontosságú élmények érik Holdent? Soroljunk föl néhányat!
 - Kihagyható volna valamelyik?
- A házi feladatot csak a 11. lépés elvégzése után beszéljük meg!

Kiemelt készségek, képességek: lényegkiemelő képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: megbeszélés, házi feladat feladása

11. Házi feladat

Holden élményei

- Milyen sorrendben érik Holdent a regényben az élmények? Készíts listát a legfontosabbakról!
- Szerinted mindegy vagy sem az élmények sorrendje? Indokold meg!
- Milyen elv érvényesül az élmények egymásutániségében? Találsz-e egymásnak megfeleltethető, egymással párba állítható jeleneteket? Milyen példát tudsz mondani az ismétlődésre, a fokozásra?

11. lépés: 12. feladat

Jelképek és jelképes motívumok

T/12.

87. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Annyi csoportot alkossunk, ahány motívumot, illetve jelképet meg akarunk vizsgáltatni! A megbeszéléskor minden fogalom hangozzék el, amelyet megvizsgáltak a csoportok, és a többiek is írják le a megállapításokat, illetve egészítsék ki azokat!
- A feladat elvégzése után menjenek a témafalhoz, és egészítsék ki az újonnan megtanult, megbeszél, feltárt dolgokkal a gondolkodástérképet! Olvassák el egymás térképeit!

Kiemelt készségek, képességek: szövegértés, metaforikus gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: heterogén csoportok

Munkaformák: csoportos vagy pármunka

Módszerek, eljárások: jelképvizsgálat, prezentáció

Eszközök

Javasolt feladatkártyák (lehet több is, kevesebb is)

- karácsony – karácsonyfa-díszítés
- körhinta
- kacsák
- részegség – rosszullet – beteges alkat
- baseballkesztyű és leírása, illetve annak megsemmisítése
- mozi – színház – Ernie
- vallás – katolicizmus – apácák

- sapka
- múzeum – múmiák
- csellengés a városban
- kocsmá – szórakozóhely
- telefonok

12. Jelképek és jelképes motívumok

Vitassátok meg a csoportban, hogy azok a tárgyak, szereplők vagy fogalmak, amelyekre a kártyá-
tokon található szavak utalnak, milyen többletjelentést kapnak a regényben!

12. lépés: 13. feladat

A regény dramaturgiája II. – kulcsjelenetek

T/13. 88. oldal

20 PERC

Tanári instrukciók

- A lépést kezdjük a házi feladat (T/11.) megbeszélésével! Hallgassuk meg a listáikat és a többi feladatra adott választ, majd kezdeményezzünk vitát abban az esetben, ha valaki szerint egy jelenet kihagyható, más szerint nem, azaz ha különbözőképp vélekednek a regénydramaturgiáról.
- Ezután négy- (vagy ötfős) csoportokban a regény 4 kulcsjelenetét vizsgálják meg, tehát egy-egy jelenetet több csoport is kap. Ha az osztálylétszám nem osztható négygel, akkor „három megy, kettő marad” lesz néhány ötfős csoportban, és ennek megfelelően alakul a menet.
- A „három megy, egy marad” eljárás lényege, hogy miután a csoport megoldotta a feladatot, megismerteti a többiekkel, mire jutott. A tanulók megszámozzák magukat, minden csoportban van egyes, kettes stb. Három tanuló átül egy másik csoporthoz, egy (az egyes) a helyén marad. Hozzá egy harmadik csoportból jön három ember. A maradó összefoglalja az érkezőknek, mit csináltak. Ezután a kettesek maradnak, a többiek vándorolnak. Mindaddig mennek, míg körbe nem érnek. Itt nem az a cél, hogy minden csoport mindegyiknél legyen, hanem legalább három olyannál, amelyik másik részlettel dolgozott.
- A feladatok megoldásához különösen jól fel tudják használni a jelképekről, motívumokról megbeszéléteket, de tulajdonképpen minden eddigi információt. Minden csoport állapítsa meg, hogy az ő jelenete miért kiemelten fontos a műben!
- Ha a módszer túl bonyolultnak tűnik, mozaik-eljárással is elvégeztethetjük a feladatot.
- A feldolgozandó jelenetek:
 - A) Holden és Phoebe éjszakai beszélgetése: 22. fejezet
 - B) Holden és Mr. Antolini éjszakai beszélgetése: 24. fejezet
 - C) Holden és Sally beszélgetése a korcsolyapályán: 17. fejezet
 - D) Holden utcai rosszulléte, majd jelenet Phoebével: 25. fejezet

Kiemelt készségek, képességek: kooperatív tanulási képesség, irodalmi ismeretek, lényegkiemelő képesség

Célcsoport – differenciálás: négyfős heterogén csoportok

Munkaformák: csoportmunka

Módszerek, eljárások: „három megy, egy marad”

13. Kulcsjelenetek

Vizsgáljátok meg a regény kulcsjeleneteit a kérdések segítségével!

A) Holden és Phoebe éjszakai beszélgetése (22. fejezet)

- a) Hogyan kéri Phoebe számon Holdenen, hogy nem tudott megfelelni az iskolában? Hogy viselkedik Phoebe?
- b) Mivel indokolja Holden a történeteket, hogyan védekezik?
- c) Holden elmeséli a veteránok napját. Miért olyan hervasztó élmény ez számára? Van-e az esetnek jelképes tartalma?
- d) Phoebe ezt mondja Holdennek: „Te semmit se szeretsz, akármi történik”; „Millió dolog van, amit nem szeretsz.” Mit gondol, és mit mond erre a fiú?
- e) Mi a véleményed azokról a dolgokról, amiket Holden szeret? Számodra fontosak?
- f) Phoebe kérdésére, hogy mi szeretne lenni, mit válaszol a fiú?
- g) Milyen jelképes tartalma van ennek a foglalkozásnak?
- h) Ha Holden épp nem volna kiborulva, milyen munkát, tevékenységet tudnátok ajánlani neki, amiben megvalósíthatná a vágyait, amiben jól tudná végre érezni magát?
- i) Te pontosan tudod, hogy mit szeretsz csinálni? Szerinted azt a többi ember fontosnak tartja?
- j) Tudod, hogy mi szeretnél lenni? Vagy csak annyira, mint Holden?

B) Holden és Mr. Antolini éjszakai beszélgetése (24. fejezet)

- a) Miért Mr. Antolinihez fordul Holden, miért nem az apjához?
- b) Miből derül ki, hogy a tanár valóban ismeri Holden problémáit? Miért találó, amikor Holden jövőjéről így beszél: „...kocsmában ülsz majd, és mindenkit utálsz...”
- c) Hogyan vonatkoztatható Holdenre, amit a tanár az összeomlásról mond?
- d) Miért nem tud Holden igazán figyelni?
- e) Ha eltekintünk a körülményektől, ha reggel lenne, és üdén, kipihenten beszélgetnének, mennyire lenne hatékony a segítség? Lehet-e szerintetek kampányjelleggel segíteni valakinek, aki életváltásban van?

- f) Te hogyan segítenél Holdennek?
- g) Mit tennél Holden helyében egy ilyen életpillanatban?
- h) Miért hiszi Holden a tanárról, hogy perverz?
- i) Szerintetek mi történt valójában az ágynál éjszaka?
- j) Kerültél-e már te is félreérthető helyzetbe, amikor pánik lett úrrá rajtad, de aztán utólag átértékelted a történeteket?

C) Holden és Sally beszélgetése a korcsolyapályán (17. fejezet)

- a) Holden kifakad Sallynek: „Voltál te már teljesen torkig?”; „Hát én gyűlölöm....Mindent”. Miért ennyire őszinte, hiszen nyilvánvaló, hogy Sally nem érti?
- b) Miféle dolgokat sorol Holden, amiket gyűlöl? Melyik mit jelent voltaképpen, azaz mi a többlettartalma?
- c) Mi a baja Holdennek azzal, hogy vannak csoportok, és ezek összetartanak?
- d) Ismersz olyan csoportot, ahová szeretnél tartozni, és olyat, ahová nem?
- e) Meg tudod fogalmazni azt is, miért?
- f) Hasonlítsátok össze Holdent és S. Plath *Beavatás* című novellájának főszereplőjét ebből a szempontból!
- g) Szerintetek Holden komolyan hívja Sallyt, hogy menjenek el? Ebben a csavargási vágyban mi fejeződik ki?
- h) Sally azt mondja: „...ha befejezted az iskolát... akkor rengeteg időnk lesz, remek helyekre utazhatunk.” Holden: „Egyáltalán nem lesz. Az úgy egészen más lenne.” Mit jelent ez?
- i) Mit jelent az, hogy „torkig van” valaki? Te már éreztél így?
- j) Akartál-e már valaha nagyon elmenni messzire – engedély és kötöttségek nélkül? Ha igen, miért nem tetted meg? Vagy megtetted? Milyen volt?

D) Holden utcai rosszulléte, Holden és Phoebe jelenete (25. fejezet)

- a) A 25. fejezetben Holden a végső rosszulléthez és a végső elhatározáshoz érkezik. Hogyan érzi magát fizikailag? Soroljátok fel a tüneteit!
- b) Hogyan érzi magát lelkileg? Mi segít neki megnyugodni? Mi a jelentése az esőnek (toposz!) a fejezet végén?

- c) Holden tüneteinek között van olyan, ami valóban orvosi eset. Hallottatok már a pánikbetegségről? Ha igen, mit? Hogyan tudnátok a regény szövege alapján jellemezni? („Ahányszor a sarokra értem, és leléptem a járdáról...” résztől található.) Miféle fóbia, félelem mutatkozik meg itt?
- d) Miért alakulnak ki ebben a fiúban ezek a betegségek, tünetek?
- e) Ismertek-e olyan embert, akinek van valamilyen fóbiája vagy pánikbeteg?
- f) Sok ilyen ember él manapság. Szerintetek mi lehet ennek az oka?
- g) Végül mit határoz Holden, és miért épp ez az élet lenne neki megfelelő szerinte?
- h) Mi a szerepe a múzeumi sírbolt késleltető jelenetének? Itt hangzik el a regény egyik kulcsmondata. Keressétek meg!
- i) Miért változtat a terven? Hogyan segít neki ebben a húga?
- j) Miért érezhet megkönnyebbülést és boldogságot a jelenet végén?

13. lépés: 14–18. feladat

Beszédhelyzet és nyelvhasználat

T/14–18. 94. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A bevezető kérdések után szókártyákat húznak a tanulók (vagy a padtársak közösen), és lefordítják Holden kifejezéseit, szavait köznyelvre. (A szókártyák közül tetszőlegesen választhatunk, nem muszáj mindet!)
- A megoldásukat hangosan mondják, és mindenki beírja a táblázatba magának, a tanár pedig felírja a táblára. Ezután közösen kitöltjük a táblázat 3. oszlopát is.
- A T/17. feladatot adjuk házi feladatnak! A T/15., 16. és 18. feladatot is adhatjuk otthonra, az órán valószínűleg nem jut rájuk idő.

Kiemelt készségek, képességek: nyelvi regiszterek felismerése, kreativitás, anyanyelvi kompetencia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális munka, de egyéni vagy páros húzással

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

Eszközök: szókártyák

megléptette a kabátomat valaki

leadtam egy hantát
 lehervaszt
 marha pipásak lettek
 egy dollárba fájt
 engem az ken a falhoz
 kinyalta magát
 kiszúrtam
 princ vagy
 beiktatta neki
 húzni valakit
 lelécelek
 szőke áru
 kis spinkó
 mért nem borulsz a tüdejére
 stíröltem
 buszra szállni nem volt kanalam
 szedtem a pálcáim
 eldobom a rókabőrt

14. Az elbeszélő és nyelvhasználata

- Miért Holden az elbeszélő? Mi ennek az eljárásnak a hozadéka?
- Milyen nyelvi következményei vannak annak, hogy Holden az elbeszélő?
- Hogyan jellemeznéd Holden stílusát, nyelvhasználatát?
- Milyen nyelvi következményei vannak annak, hogy a regény szövege az előbeszédet utánozza?
- Kinek mesél Holden? Miért fontos ez?
- Húzzatok egy-egy szókérdő Holden kifejezéseivel, és „fordítsátok le” őket! Írjátok be a táblázatba a megoldást!

HOLDEN KIFEJEZÉSE	KÖZNYELVI MEGFELELŐJE	MAI DIÁKNYELVI MEGFELELŐJE

15. Keresd a regényből még korabeli diáknyelvi, illetve szleng szavakat és kifejezéseket, egészítsd ki velük a táblázatot, és fordítsd le őket mindkét nyelvváltozatra!

SZLENGNEK nevezzük egy nyelv azon változatát, amely a köznyelvnek része, de az általánosan használt változatnál jóval kötetlenebb, lazább, és jellemzően a legtöbb beszélő csak részben vagy nehezen érti meg. Egy szlenget egy bizonyos kisebb vagy nagyobb közösség (pl. programozók, gördeszkások, fiatalok stb.) tagjai beszélnek, a szleng erősíti összetartozásuk tudatát is. A szleng elsősorban szókincsében, kifejezéseiben (pl. *nyugger* = 'nyugdíjas', *vág valamit* = 'ért valamit') különbözik a köznyelv általános változatától, de kiejtésében vagy ritkábban mondattani

szervezeteiben is lehetnek eltérések. Diáknyelvnek a diákok sajátos szlengjét, jassznyelvnek vagy argónak a bűnözők szlengjét nevezik.

16. Keress olyan kifejezéseket, amelyeket Holden nagyon gyakran használ, szinte elcsépel (voltaképpen a szavajárásai)!

17. Válassz a két feladat közül!

- a) Írj egy eseményről beszámolót vagy tudósítást úgy, mintha Holden írná!
- b) Írj egy eseményről mai diáknyelven úgy, hogy a tanárod alig értse meg!
Dolgozz külön lapra!

18. Milyen, a beszélt nyelvre jellemző sajátosságokat figyelsz meg ezekben a kifejezésekben:

... meg minden; egy csomószor; ...vagy mi; ...vagy ilyesmi; ...megbukok, az fix; rossz passzban vagyok; Nagy dolog!; ...se semmi; És nemcsak az, különben is; Öregem, ...; De azzal együtt élveztük; nem szólt egy büdös szót sem; felforrt az agyvizem; vagy tíz óra hosszát (értsd: sokáig, több ideig, mint kellene); meg tudtam volna ölni; már vagy ötvenszer (sokszor); kivoltak az idegeim; majd kitörtem a nyakam (majdnem elestem); a szentségit!; az istenit!; az istenért!; legalább 10 km széles ágy (igen széles)

Csoportosítsd a kifejezéseket típusok szerint!

MEGOLDÁSOK

T/15. Gyűjtsd az 1. fejezetből: *gutman, állati nagy, rém érzéki, égnek, mint a rongy, genny alak, zsongtam be, tragacs, kinyírtak, hülye domb, majd lefagyott a seggem, mázlim volt, marha jeges az úttest, majdnem eltaknyoltam, kicsaptak, link alakok, rohadt földalattin, elhúztak négyből, nem tömött azzal a maszlaggal stb.*

14. lépés: 19. feladat

Értelmezési lehetőségek

T/19.

97. oldal

10 PERC

Tanári instrukció: az a) kivételével közösen beszéljük meg a kérdéseket.

Kiemelt készségek, képességek: szintetizáló képesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni, majd frontális

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, megbeszélés

19. Olvasd el a mű néhány értelmezési lehetőségét!

- A második világháború után felnövő nemzedék problémája mutatkozik meg a műben.
- Bármely kamasz problémájáról szól ez a regény.
- A testvérének halálát feldolgozni nem tudó gyerek problémájaként értelmezhető a regény.
- Általában a társadalmi normákat (ízlés, konvenciók) nem elfogadó, kritikus ember magatartása mutatkozik meg a műben.

- a) Írj még hasonló, egymondatos megközelítéseket a műről!
- b) A fentiek között van-e olyan, amit nagyon elfogadhatatlannak gondolsz? Miért?
- c) Érvényesíthető-e olvasatunkban mindegyik megközelítés?

15. lépés: 20. feladat

Mai holdenek

T/20.

98. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók: ez elsősorban szövegértési feladat; a páros munka után röviden beszéljük meg a válaszokat!

Kiemelt készségek, képességek: szociális érzékenység, nem szépirodalmi szöveg megértése, problémaérzettség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: páros, majd frontális

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás és megbeszélés

20. Mai „holdenek”

Olvasd el a cikket, és beszélj meg pároddal a benne felvetett kérdéseket!

„Elszökni mindig könnyebb, mint hazamenni” – tartja Incze Zsuzsa, a *Csellengők* című tévéműsor készítője. Az utóbbi évekhez viszonyítva megugrott az eltűnt gyermekek és fiatalok száma. Van, aki a buli kedvéért megy el otthonról. Néhányan családi problémáik elől menekülnek, egyesek pedig szüleik figyelmét szeretnék magukra vonni ezzel a lépésükkel.

Jelenleg 800-1000 gyermeket vagy fiatalat keresnek hozzátartozói [Magyarországon]. Tíz évvel ezelőtt, mikor a műsor elindult, ez a szám 400 körüli volt. A demográfiai viszonyokat nézve a csökkenő gyerekszám miatt az aránynak éppen fordítottnak kellene lennie.

Az elcsavargó fiatalok többsége intézetből szökik meg, nagy részük évente többször is megteszi ezt. A családokból eltűntek száma jóval alacsonyabb.

Bár a csellengők szinte mindegyike előbb-utóbb megkerül, az utcán kószáló fiatalok bűncselekmény elkövetőivé vagy áldozataivá is válhatnak.

Ha egy gyerek el akar menekülni a problémái elől, annak jeleit igen nehéz észrevenni. Amikor egy diák zaklatott lesz, magába forduló vagy agresszív, annak ezernyi oka lehet. A felpörgetett életvitel, a munkából vagy annak hiányából adódó stressz miatt a szülők gyakran eltávolodnak gyermekeiktől, nem ismerik azok problémáit. Mi várható el akkor a pedagógustól, akire nem egy-kettő, hanem harminc fiatal bízta?

Azoktól a fiataloktól, akik elszöknek, majd megkerülnek, gyakran senki nem kérdezi meg, miért tették. A családok rendszerint kellemetlen problémaként kezelik a dolgot. Mit fognak gondolni az ismerősök, mi lesz a szomszédok véleménye – és hasonló kérdések merülnek fel, amelyek nem segítenek a megoldásban, csak tovább rontják a helyzetet.

Sokszor elegendő lenne, ha azt éreztetnék a szülők: tényleg fontos nekik gyermekük, és hiányzott, amíg távol volt.

(Nagy Z. Róbert cikke alapján, *Magyar Hírlap*, 2004. 02. 23.)

- a) A cikk szerint főleg miért csellengenek a mai fiatalok? Holden miben hasonlít hozzájuk?
- b) 1994-ben mennyivel volt kevesebb a csellengők száma Magyarországon? Vajon miért?
- c) Miért távolodnak el a szülők gyermekeiktől?
- d) Érvényes-e ez Holden esetében is szerintetek?
- e) Hogyan kezelik a szülők a csellengés problémáját? Miért?
- f) Holden esetében hogyan kezelik szülei a csavargást, amiről igaziból csak utólag szereznek tudomást?
- g) Miből derül ez ki a regényben?
- h) Mi lenne a cikk szerint elég a csellengés megakadályozására?
- i) Egyetértetek ezzel?
- j) Milyen saját megjegyzéseitek vannak az olvasottakhoz?

REFLEKTÁLÁS

16. lépés: 21. feladat

Egy témáról különböző szerepekben (RAFT eljárás)

T/21.

100. oldal

25 PERC

Tanári instrukciók

- Mielőtt elkezdjük a feladatot, hallgassunk meg a 17. feladat fogalmazásai közül néhányat, s adja be mindenki, hogy értékelni lehessen. (Kisjegy, nagyjegy, plusz és szöveges értékelési lehetőségek.)
- Adjuk föl a következő modulhoz tartozó házi feladatot is: a Kassákról szóló ismeretközlő szöveg és a regényrészlet elolvasását: 6. modul 1. a) feladat!
- A munka menete:
 1. A téma kijelölése: kamaszkori csavargás, csellengés
 2. Ötletbörze a szerepekről: ki írhat erről a témáról? Például: pszichológus, szociológus, író, aki egy ilyen regényen dolgozik, riporter, szociális munkás, egy csellengő, maga Holden vagy a regény bármelyik szereplője stb. Minden tanuló válasszon egy szerepet!
 3. Ötletbörze a címzettekről: kinek szólhat az írásmű? Minden tanuló válasszon egy személyt, akihez az általa választott személy írhat!
 4. Ötletbörze a műfajról: milyen műfaja lehet az írásműnek? Például: tanulmány, esszé, riport, tudósítás, feljegyzés, levél, napló, jelenet (színdarabrészlet) stb. Ezt a választott szerep részben már meghatározza.
 5. Hagyjunk időt az írásra!
 6. A tanulók beadják munkájukat, a témafalra is kitűzzük majd azét, aki hozzájárul. Aki nem tudta befejezni, nyugodtan hazaviheti, és otthon befejezheti.

Kiemelt készségek, képességek: szövegalkotási képesség, kreativitás, szintetizálóképesség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális, egyéni

Módszerek, eljárások: ötletbörze, fogalmazás

Eszközök: írólapok

21. Kamaszkori csavargás, csellengés

- a) Gondolkozz rajta, ki, milyen foglalkozású ember írhat erről a témáról! Írd föl ötleteidet!
- b) Kinek szólhat ez az írásmű? Írd föl ötleteidet!
- c) Milyen műfajú lehet ez az írásmű? Írd föl ötleteidet!
- d) Válassz egy szerepet, egy megszólítottat és egy műfajt! Írj ezeknek megfelelően fogalmazást a témáról!

6. KASSÁK LAJOS: CSAVARGÓK, ALKOTÓK

A CSAVARGÓ-TOPOSZ ESSZÉSZÖVEGBEN

1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

Csavargás és élettapasztalat

T/1.

101. oldal

5 PERC

Tanári instrukció: az órára elolvasták a tanulók a Kassákról szóló ismeretközlő szöveget és regényrészletet (a). A b) és c) feladatrészt itt végezzék el.

Kiemelt készségek, képességek: empátia, fantázia

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni és páros

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás, beszélgetés

1. Csavargás és élettapasztalat

- Olvasd el a Kassákról szóló szöveget és a regényrészleteket!
- Milyen tapasztalatokat gyűjthetett a regény elbeszélője, amelyek hozzájárultak ahhoz a döntéséhez, hogy visszatérjen a „civil” életbe?
- Szerinted miféle élettapasztalatokat lehet gyűjteni még a csavargás során? Beszéld meg pároddal! Jegyezz is föl néhány ötletet!

Kassák Lajos
(1887–1967)

Életrajzi adatok

Érsekújváron (ma Nové Zámky – Szlovákia) született. 11 éves korában saját elhatározásából kimaradt az iskolából, és beállt kovácsinasnak. 17 éves korától Pesten élt, több gyárban dolgozott, kapcsolatba került a munkásmozgalommal. Igazi autodidakta, olyan ember, aki minden tudását, műveltségét ön-maga szerezte. 1909-ben becsavarogta Nyugat-Európát. A magyar modernizmus, a magyar avantgárd mozgalom vezéralakja: író, költő, képzőművész, lapszerkesztő és szervező. Élete első felének eseményeit, íróvá válását, csavargásait önéletrajzi regényében örökíti meg: *Egy ember élete* (1927–1935); ugyanerről az élményről és csavargó író-példaképeiről (például Gorkijról) ír *Csavargók, alkotók* című esszéjében. A ló meghal, a madarak kirepülnek című avantgárd költeményében a csavargás mint az életcél meg-

találásának egy lehetséges eszköze jelenik meg, a vers tökéletes megvalósulása a toposzról tanultaknak. Tanulmányaink során még találkozni fogunk vele, amikor a modernség irodalmával foglalkozunk.

Részletek a regényből

„Munkába állásra egyikünk se gondolt. Ha erről esett szó közöttünk, mind a ketten nagyon komolyan Párizsról kezdtünk beszélni. És nem restelltük egymásnak elárulni, hogy a baromi munka helyett, úgy érezzük, valami különösebb hivatás betöltése vár ránk az életben. [...] Szabadon, a mozgásainkban, cselekvéseinkben éltük ki magunkat, verset is csak ritkán írtunk. [...] Feltört lábakkal, de mégis gondtalanul mentünk át falukon és városokon.”

„Ha fáradtan és eluntan beérkeztünk egy városba, legelsősorban [...] a segélyhelyek iránt érdeklődünk. A világ minden részéből találkoztunk itt hozzánk hasonló piszkos és elnyűtt emberekkel. [...] És néha összeakadtunk ott kivénhedt öreg csavargókkal, akiknek már szinte lófejűk volt a maró piszoktól és a bennük ekével dolgozó nyomorúságtól. [...] És a világnak ezek a torzszülöttei mesélni szoktak csodákról, amikkel az országúton találkoztak, és undorító, erotikus történeteket beszéltek el, amik sose történtek meg, de ami után ők egész életükben vágyakoztak. Néha elgondolkoztam ezek fölött a dolgok fölött, irtóztam a körülöttem lévő alakoktól, és irtózás fogott el önmagamtól, akinek már majdnem-majdnem tetszetek is ezek a dolgok. Éreztem már, amilyen könnyű volt az országútra rálépni, éppen olyan nehéz lesz majd egyszer visszatérni az úgynevezett rendes emberek közé, elfogadni azok cikornyás törvényeit, törvények közé szorított szokásaikat. A legtöbb fiatal ember úgy indul el, hogy tisztán és kíváncsian végigvigye magát a világon, s mint valami lelketlen, mindent elunt féreg hull el valamelyik árokban, menhelyen vagy kórházban.”

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2 feladat

A csavargó alakja esszében – szövegértési gyakorlat

T/2.

102. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- Ez a lépés egyszersmind bevezetője a következő lépés „utolsó szó joga” játéknak.
- A szövegértési feladatok ráirányítják a figyelmet a szöveg bizonyos pontjaira, segítenek a problémagyűjtésben.

Kiemelt készségek, képességek: komplex szövegértés, lényegkiemelő képesség, nyelvi kompetencia, esztétikai érzékenység

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: tanári kalauz

2. Olvasd el a szöveget, és oldd meg a feladatokat, válaszolj a kérdésekre!

KASSÁK LAJOS: CSAVARGÓK, ALKOTÓK
(részlet)

„Több mint harminc éve annak, hogy én is mint rendes és becsületes csavargó kint jártam az országutakon, akkor még rendes és becsületes voltam az ő értelmükben, és eszembe sem jutott volna, hogy igazat adjak a pelyhes ágyban puhuló és vacak fűszerei és vásznai között gyötrődő, spekuláló nyárspolgárnak. Lehet, hogy napokon át nem jutottam elegendő ételhez, és hülyének és nyomoréknak kellett tettetnem magam, hogy valaki elém dobjon egy falat kenyeret, s mégis nem a nyomorúságnak a pokla, hanem a szabadság hőskora volt ez a számomra. Majdnem sírva léptem ki az országútra, de közben a cserepes bőrű, a keszeg formájú vagy pókhasú csavargóktól megtanultam, hogy mennyivel szebb szabadon élni, mint jómódban és vágyak nélkül fölmorzsolódní. S úgy éreztem akkor, hogy igazuk van ezeknek a „kívülállóknak”, ezeknek a mindenki által megvetetteknek, ezeknek az embervadaknak, akiknek se Istenük, se hazájuk, s míg egymást átölelve vándorolnak hegyeken és völgyeken át, ha éppen úgy tetszik nekik, rálépnek akár a felhőkre is, s álmukban így utaznak tovább az égi tutajokon. S egy esztendeig sem jutott eszembe, hogy fordítanom kellene életem sorsom rúdján, és szerettem a társaim, mert éppen olyan kiéhezett, férgekkel meglepett s istenien gögös és fennhéjázó voltam, mint ők.

Ha elfáradtunk a csavargásban, leültünk az árok szélére és filozofálgattunk. De soha egyikünk sem mondta azt, hogy »jó lenne most a puha ágyakban feküdni, valamelyik ház lakodalmi asztalánál ülni«. Általában éheztek a lányok után úgy, mint egy falat kenyér után, de soha: sem az egyikért, sem a másikért nem áldoztuk föl szabadságunkat. S nem tudtuk, átok vagy áldás rajtunk ez a határtalan szabadság utáni vágyakozás. Egyszerűen csak éltünk, mint ahogyan az a természetünkből adódott. S kétségtelenül, minden ezer nyomorúsága és ezer baja mellett is szép ez az élet. Akárha állandóan mámoros lenne az ember valami szeszektől, amit a nyári meleg levegővel vagy a dermesztő téli szelekkel szívunk be magunkba. Lehet, hogy össze van zavarva az eszünk, de bizonyos az, hogy nincsen felelősségtudatunk, s ez, ez a semmiség mentesít bennünket minden törvény alól, s a törvényeken kívül lenni egyenlő az abszolút boldogság érzésével a csavargó természetű embernek. Nagyon kevesen vannak, akik így a törvényenkívüliségből visszakíváncsoznak a társadalmi morál rácsai közé. [...]

Valami kis megbántódással, valami gyerekes daccal egy napon kilépnek az emberek az országútra, csak járnak, járnak úgy, mintha már magán a reális világon is túljutottak volna, s igazán csak akkor pihennek meg, ha eszméletlenül befordulnak az árokba, vagy egy reggel elfelejtene fölébredni a menhely priccséről vagy valamelyik huszadrangú kórház poloskás vaságyáról.

Nem voltam egészen az ő fajtájukból való. Hónapokig úgy láttam, hogy egy vagyok velük, s aztán minden további nélkül kiléptem a sorból. Az elmúlt esztendő csak egyik, soha el nem felejthető epizódja maradt életemnek. Visszakanyarodtam oda, ahonnan elindultam, a csavargás nem tudta eléggé foglalkoztatni izmimat, a szabadságot nem tudtam értékelni, mint ahogyan a farkasok értékelhetik azt. Visszavágytam a civilizációba, az ipari munkához, s azok közé az embertársaim közé, akikkel ismét egy lett a sorsom jóban, rosszban. [...]

Azóta sokszor gondoltam már vissza az elcsavargott esztendőkre, s valóban nem tudtam eldönteni a kérdést, vajon nekik vagy nekem volt-e igazam.”

- Írd ki az első bekezdés legfontosabb gondolatait! (Nem kell egész mondatokat írnod.)
- Mit állít a nyárspolgárról a szöveg nem kifejtett állítás (implikátúra) formájában?

- c) A „csavargó” szó milyen szinonimáit használja az író?
- d) Melyik versekkel tudnád összehasonlítani, párhuzamba állítani az első bekezdést?
- e) Mit jelent számodra a „rálépnek akár a felhőkre is” szókép?
- f) Mi a meglepő a bekezdés utolsó mondatában? Milyen eszközt, fogást használ az író, ez milyen hatást tesz rád?
- g) Szerinted melyik a kulcsszó az első, és melyik a második bekezdésben?
- h) Miért tartják magukat a csavargók rendesnek és becsületesnek?
- i) Magányos vagy társas tevékenység a csavargás a szöveg szerint?
- j) Az eddig olvasott szövegekben inkább magányos vagy inkább társas tevékenység a csavargás?
- k) Keresd meg a második bekezdés tételmondatát!
- l) Mivel indokolja a szöveg, hogy csak kevesen kíváncsiak vissza a csavargóéletből a „társadalmi morál rácsai közé”?
- m) Egyetértesz Kassák véleményével? Indokold is meg!
- n) Magyarázd meg a „társadalmi morál rácsai” kifejezést!
- o) Az árok kétszer is szerepel a szövegben. Milyen jelképes értelme van?
- p) Mitől függ a szöveg szerint, hogy kiből lesz csavargó?
- q) Egyetértesz ezzel? Írj néhány érvet véleményed mellett!

3. lépés: 3. feladat

Utolsó szó joga

T/3. 105. oldal
25 PERC

Tanári instrukciók

- Nagyon heterogén csoportokat képezzünk, kerüljenek egy csoportba olyanok, akiknek az eddigi órák tapasztalata alapján igen különböző volt a véleményük a csavargásról, ill. olyanok, akik „civilben” ritkán váltanak szót egymással. Célszerű már az óra elején eszerint leültetni őket. A viták lefolytatásában segítsünk a tanulóknak, ezért járjunk a teremben, hallgassunk bele a csoportok vitájába. Kijelölhet a csoport egy jegyzőt, aki fölírja az érdekesnek gondolt érveket.
- Annak érdekében, hogy a csoport által fontosnak gondolt szövegrészek mindegyike elhangozzék és terítékre kerüljön, a csoporttagok előre megállapodhatnak, melyikük miről ír reflexiót, és ennek megfelelően melyik szövegrészről folytatott vitát animálja. Ez az előzetes megállapodás nem sérti a játék elveit, és nem befolyásolja a fejlesztendő képességeket.
- Ebben a konkrét esetben a csavargó-probléma egészéről fognak vitatkozni, tehát ha nem maradnak szorosan a Kassák-szövegnél, az nem jelenti azt, hogy eltértek a tárgytól, erre külön hívjuk fel a figyelmüket.
- Az érvelésükbe beépíthetik minden eddigi tudásukat a témáról.
- Az alkalmazás menete:
 - a) Először egyéni munka: T/3. a)–c) feladat.
 - b) Amikor a csoport minden tagja készen van, az egyik diák megjelöli, melyik szövegrészhez készített reflexiót, és felolvassa a szövegrészletet.
 - c) Ezután kérjen észrevételeket, véleményeket a csoporttagoktól, tehát ő szabja meg, miről fognak vitatkozni, és ő szabhatja meg a hozzászólások sorrendjét, azaz ő a vitavezető. Saját véleményét itt még nem kell megfogalmaznia.
 - d) Gondoskodjunk arról, hogy a vita ne legyen veszekedés, a tárgynál maradjon, ne legyen sértő, személyeskedő. Ehhez megbízhatunk minden csoportban egy „moderátort”.
 - e) Az idézetről folytatott vita lezárása az idézetet kiválasztó diákot illeti. Olvassa fel hangosan saját reflexióját, esetleg már kiegészítve az általa elfogadott új érvekkel, összegezheti is az elhangzottakat. Az a lényeg, hogy nem adunk további vitának helyet, az idézetet választó diáké az utolsó szó joga.
 - f) Ezután egy másik diák osztja meg a csoporttal az általa választott idézetet, és a folyamat kezdődik előlről.
- A reflexiókat kitűzhetjük a témafalra.

Kiemelt készségek, képességek: analízáló, szintetizáló képesség, problémaérzékenység, érvelési képesség, racionális gondolkodási képesség, vitakultúra

Célcsoport – differenciálás: 3-4 fős heterogén csoportok (lásd tanári instrukció)

Munkaformák: egyéni, majd csoportos munka

Módszerek, eljárások: „az utolsó szó joga”

3. Reflexiók, vélemények

- a) Válassz ki egy részletet, idézetet az esszészövegből, amit különösen érdekesnek tartasz!
- b) Segítségképpen olvasd el újra a Kassák regényéből idézett részleteket is!
- c) Készíts írásban reflexiót a szövegrészlethez (értelmezés, átfogalmazás, kiegészítés, az olvasottak elfogadása, elutasítása, lehet vitatkozni a szöveggel, kérdéseket feltenni, értékelni, bármilyen módon viszonyulni hozzá)!
- d) Ezután az „utolsó szó joga” eljárással vitassátok meg a csoporton belül a választott idézeteket!

REFLEKTÁLÁS

4. lépés: 4. feladat

Házi feladat

T/4.

106. oldal

Tanórán kívüli tevékenység

Tanári instrukció: a feladat a következő (utolsó) modul előkészítése.

Kiemelt készségek, képességek: kommunikativitás, rendszerezés, lényeglátás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: közvélemény-kutatás

4. Végezz szűk környezetben (pl. a családot vagy barátaid körében) közvélemény-kutatást: miként vélekednek a hajléktalanokról?

Fogalmazd meg vázlatpontokban, és csoportosítsd a véleményeket!

7. HAJLÉKTALANOK

1 óra

RÁHANGOLÓDÁS

1. lépés: 1. feladat

A házi feladat megbeszélése – Milyenek a hajléktalanok?

T/1.

108. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- Előhívjuk, amit otthon, tévében hallottak eddig a hajléktalanságról, és gondolatjeles felsorolás formájában vagy pókhálóábrával fölírjuk.
- Utalhatunk a fejezet elején megbeszélte előítéletekre is (csavargókülsője stb.).

Kiemelt készségek, képességek: szókincs, szociális érzékenység, asszociációs készség

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: 2-3 perces pármunka, majd frontális munka

Módszerek, eljárások: hívószavak gyűjtögetése (esetleg pókhálóábra)

1. Beszéljétek meg közvélemény-kutatások eredményét!

- a) Egyeztesd pároddal saját kutatásod eredményét! Hogyan vélekednek környezetekben a hajléktalanság problémájáról?
- b) Gyűjtsétek össze a kulcsszavakat! Elevenítsétek föl azt is, amiről a fejezet elején beszélgettünk!

JELENTÉSTEREMTÉS

2. lépés: 2. feladat

Hajléktalanokról szociológiai tanulmány alapján – szöveg-olvasás, feldolgozás

T/2.

108. oldal

10 PERC

Tanári instrukciók

- A csoportok 7 különböző szöveggel dolgoznak. A csoportok beosztásánál elsősorban a személyes érdekeltségre figyeljünk, tehát ha például egy diáknak alkoholbeteg van a családjában, az ne az F) csoportba kerüljön, vagy éppen oda, ha szüksége van rá. Ezt a tanárnak kell megítélnie. Ha nagyon elutasító a mássággal szemben, akkor bizony tegyük be a D) csoportba, ha nem nagyon empatikus, akkor a C) csoportba, stb.

- Munka közben járáljunk körbe, segítsünk egy-két nehezen érthető szó vagy mondat megértésében. (A szövegeket fiatalok számára írták, nem nehezek.)
- A feladat kiadásakor mondjuk el, hogy a feladat elvégzése után 3 percen minden csoportnak (illetve a csoport szószólójának) prezentálnia kell az osztály számára a kapott kérdések szerint feldolgozott szövegeket!
- Célok:
 - A) a fogalmi gondolkodás, definíciós készség fejlesztése;
 - B) csoportosítás, a kategóriák elkülönítésének képességének fejlesztése;
 - C) pszichológiai érzékenység, az empátia fejlesztése;
 - D) szociális érzékenység, az árnyalt, kritikai gondolkodás fejlesztése;
 - E) empátia, a szociális érzékenység, a valóságtapasztalat fejlesztése;
 - F) empátia, a valóságtapasztalat fejlesztése;
 - G) empátia, pszichológiai érzékenység fejlesztése.
- A szövegek forrása: Breitner Péter – Gurály Zoltán – Győri Péter: *Kérdések és válaszok a hajléktalanságról*. Budapest, 2002, Menhely Alapítvány.

Kiemelt készségek, képességek: tolerancia, lényeglátás, figyelmes olvasás, problémaérzékenység, empátia, szociális érzékenység, állampolgári felelősségérzet, kooperatív készség

Célcsoport – differenciálás: 7 csoport fejlesztendő területek szerint (lásd a tanári instrukciót)

Munkaformák: csoportos

Módszerek, eljárások: szövegfeldolgozás

2. A hajléktalanok problémái

Dolgozzátok fel a csoportjeleteknek megfelelő szöveget!

A) Kik a hajléktalanok?

Olvassátok el a szöveget, és fogalmazzátok meg röviden, kit tekintünk hajléktalannak, illetve hogy miért nehéz erre a kérdésre pontosan válaszolni! Ismertessétek a törvény értelmezését is!

Nem mindig lehet könnyen eldönteni, hogy ki a hajléktalan, és ki nem az. Hajléktalannak tekintjük-e azt az embert, akinek a lakásában nincs víz, gáz vagy villany (esetleg még az ajtó és az ablak is hiányzik)? Nincs utcán, mégis csaknem ugyanúgy veszélyben van, mintha a közterületen élne. (Közterületnek minősülnek a nyilvános helyek: utca, park stb. és a nem lakás célját szolgáló helyiségek: pályaudvarok, lépcsőházak, pincék, sufnik, bódék stb.)

Sokszor maguk az érintettek sem tudják, hogy melyik volt az a pont az életükben, amikor hajléktalanok lettek. A szívességből rokonoknál vagy barátoknál lakók csak akkor kezdik magukat (talán visszamenőleg is) hajléktalannak tartani, amikor kiderül, hogy a jó szándék és a segítőkészség is véges lehet.

Nem lehet tehát egykönnyen meghatározni, hogy kinek, mikor és meddig ugyanolyan vagy hasonlóan viszontagságos az élethelyzete, mint az utcán élő embereknek. Viszont az biztos, hogy minden hajléktalan embernek valamilyen segítségre van szüksége a lakásproblémájának megoldásához. Tehát a segítség, a támogatás szükségessége az az egységes szempont, amely alapján egészen különböző helyzetben levő embereket hajléktalannak nevezünk.

A jogszabály a hajléktalanságot a lakcím hiányával azonosítja:

Hajléktalan a bejelentett lakóhellyel nem rendelkező személy, kivéve azt, akinek bejelentett lakóhelye a hajléktalan szállás. 1993. évi III. törvény 4. § 2. bekezdés

Rendes körülmények között ugyanis, ha valaki bajba kerül, a lakóhelye szerinti önkormányzathoz kell segítségért fordulnia. Hajléktalanként viszont nem tartozik egyetlen önkormányzathoz sem.

A jogszabály egy másik definíciót is tartalmaz:

Hajléktalan az, aki éjszakáit közterületen vagy nem lakás célra szolgáló helyiségben tölti.

1993. évi III. törvény 4. § 3. bekezdés

A városi hajléktalanságot leginkább az otthon hiánya jellemzi.

B) A hajléktalanság fajtái

Ábrázoljátok halmazábrával a 4 csoportot! Melyik a legnagyobb?

Fogalmazzatok meg a csoportosítás lényegét! Mi jellemzi az egyes csoportokat (saját szavakkal)?

Fedél nélkülieknek (roofless) tekintjük azokat, akik éjszakáikat közterületen, a szabad ég alatt, vagy valamely nem lakhatást szolgáló zugban töltik.

Effektív hajléktalanoknak tekintjük azokat, akik vagy

– fedél nélküliek, vagy

– semmilyen stabil, tartós lakhatási lehetőséggel nem rendelkeznek, nap mint nap „meg kell dolgozniuk” azért, hogy éjszaka valahol megaludjanak – legyen az akár lakás, melybe szívességből befogadják, vagy nem-lakás, de lakhatást szolgáló helyiség (pl.: hajléktalanellátó intézmény).

Lakástalanoknak (people without flat) tekintjük azokat, akik vagy

– fedél nélküliek, vagy

– effektív hajléktalanok, vagy

– stabilan nem lakásban, de lakhatást szolgáló helyiségben laknak (munkásszálló, börtön, bentlakásos intézmények stb.), vagy

– ugyan tartósan lakásban töltik éjszakájukat, de a lakás folyamatos használata fölött nem rendelkeznek (nem tulajdonosok vagy főbérlet, hanem al-ágybérlet, szívességi lakáshasználók, befogadottak, felnőtt családtagok).

Othontalanoknak (a hajléktalanság veszélyében élőknek: homeless) tekintjük együttesen azokat, akik vagy

– fedél nélküliek, vagy

– effektív hajléktalanok, vagy

– lakástalanok, vagy

– ugyan lakásban laknak, de az alkalmatlan arra, hogy benne családot és otthont rendezzenek be (a lakás túlzásfóltsága vagy/és fizikai színvonala miatt).

C) A hajléktalanság személyes, családi okai

Miért, hogyan lesz valaki hajléktalan? Milyen lélektani utat kell bejárnia ehhez?

Olvassátok el a szöveget, és foglaljátok össze röviden a lényegét!

Az othontalanok gyermekkoráról röviden a következőket lehet mondani: alig akad közöttük, aki teljes családban nevelkedett, gyakori a válás, és nem ritka valamelyik (vagy mindkét) szülő halála. Találkozhatunk szülői (főleg apai) testi-lelki agresszivitással és gyakori az alkoholos életforma. A hajléktalanná váltak történetéből gyakran kiderül, hogy mihelyst tehetik, elmenekülnek a családjuktól. Ez az iskola félbehagyásával jár, és sokszor már a csöves élet kezdetét jelenti. Gyakori a nagyon fiatalon kötött házasság is, és még számtalan „menekülési útvonal” létezik. A rossz családi háttér így alapozza meg a felnőttkori kudarcokat.

A hajléktalanok túlnyomó része szegény családokból származik, s mint a szegényekre általában, jellemző rájuk a nem megfelelő iskolai végzettség, amely egy életre meghatározza helyüket a világban. Érdekeiket sem tudják megfelelően érvényesíteni a munkáltatóval, hivatalokkal, rendőrrel stb. szemben.

A fedél nélkül élők között igen sokan vannak olyanok, akik soha nem rendelkeztek saját vagy főbérleti lakással, így számukra egy párkapcsolat vége általában a lakhatási lehetőség végét is jelenti. Az ilyen élethelyzetben lévő embernél nem túlzás azt állítani, hogy egy hajszálon függ a teljes lecsúszás lehetősége, s ha ez bekövetkezik, talán próbál néhányszor lábra állni, de ez csak ritkán sikerül. Az egzisztencia teljes hiányát, mely a családi, baráti kapcsolatokra is jellemző, valószínűleg csak a nagyon jó, piacképes képzettséggel rendelkezők tudják leküzdeni, de ilyen ember nemcsak az otthontalanok között, hanem amúgy is meglehetősen kevés van. Végül gyakran egyfajta beletörődés veszi kezdetét. Ezt nevezhetjük éppen önfeladásnak is, de alkalmazkodásnak is: némi beletörődés szükséges ahhoz, hogy az otthontalanná vált ember megéljen a hajléktalanság világában, kitanulja, hol és mit lehet szerezni, hol lehet aludni stb. Hiszen két világ határán – azaz egyikbe sem tartozva – nem sokáig lehet létezni.

D) A társadalom viszonya a hajléktalanok problémájához

Olvassátok el a szöveget, és röviden foglaljátok össze a lényegét!

Hogyan függ össze a hajléktalanná válás a munkanélküliséggel? Milyen egy befogadó, és milyen egy kirekesztő társadalom? Mi jellemző ebből a szempontból a magyar társadalomra?

Az elmúlt 10 évben sok változás következett be Magyarországon. Megjelent a korábban ismeretlen munkanélküliség. Nem elég a nyolc általános, de a szakmunkásvizsga sem.

A hajléktalan emberek életútjaiból az derül ki, hogy hiányzik az a szociális védőháló, amelyben megkapaszkodhatna az eladósodott, az alkoholbeteg, a munkanélkülivé vált ember.

A társadalom hajlamos úgy tekinteni a hajléktalanokra: maguk főzték, egyik is meg. Az ember általában hajlamos leegyszerűsített, készen kapott válaszokat elfogadni. Ez, mint a legtöbb leegyszerűsített válasz: hamis. A hajléktalanná válás folyamat, amely során az ember lépésről lépésre elszakad az emberi közösségektől (család, munkatársak, barátok).

Nagyon fontos, hogy egy társadalom hogyan viszonyul elesettjeihez, befogadó vagy kirekesztő a viselkedése. De mit is jelent: befogadó vagy kirekesztő társadalom? Meglehetősen homályos fogalmak, pedig valójában egyszerű emberi viselkedésekből tevődik össze: „társadalom” a szomszéd néni, aki elbeszélget velünk, vagy a hátunk mögött sutyorog. „Társadalom” a hivatalnok, aki segítőkész, vagy ránk ordít: zárva! „Társadalom” az utcán sétáló ember, aki felsegíti vagy kikerüli a járdán fekvőt, és „társadalom” Ön is, kedves olvasó, aki valahogyan viselkedik élete során.

Nagy kérdés az is, sokféle viselkedés vagy csak kevés illeszkedik-e egy társadalomba? Lehet-e általános megbélyegzettség nélkül homoszexuálisoknak, drogfogyasztóknak, munkanélkülieknek, hajléktalanoknak élni egy országban?

A hajléktalanokra az jellemző, hogy valamilyen ok miatt nem úgy alakult az életük, hogy azt a társadalom elfogadta volna. A magyar társadalom legnagyobb részére pedig az jellemző, hogy igen kevés viselkedésformát tud elfogadni, s egyszerű választ várva, többnyire azt kérdezi: Ki a hibás? A válasz: senki. Azt is mondhatnánk, mindenki. Feltehetően a kérdés volt értelmetlen.

E) Mit csinálnak a hajléktalanok napközben?

Olvassátok el a szöveget, és foglaljátok össze röviden a lényegét!

Miért nehéz szabályosan munkába állni egy hajléktalannak? Hogyan lehet értelmezni a munkatevékenységet? Dolgoznak-e a hajléktalanok általában?

A hajléktalan embereket gyakran éri a lustaság, munkakerülés, élőködés vádja. A közhiedelemmel ellentétben azonban napjaikat teljes mértékben kitölti a puszta életben maradáshoz szolgáló tevékenységek sokasága.

Igen sokan vannak, akik szinte egész életüket intézményekben töltik. Ők nem akkor „indulnak neki a napnak”, amikor dolgozni van, hanem akkor, amikor reggel bezár a menedékhely. Nem akkor ebédelnek, amikor megéheznek, hanem akkor, amikor kinyit az ingyenkonyha. Nem akkor váltanak ruhát, amikor annak szükségét érzik, hanem amikor el tudnak csípni egy-egy ruhaosztást, végül nem akkor pihennek le, mikor elfáradtak, hanem amikor kinyit a menedékhely. Másnap ugyanez előlről. Nem belső szükségleteik, igényeik szerint élnek, hanem egy intézményrendszer nyitva és zárva tartásaihoz kénytelenek igazítani napirendjüket. Ha nem áll be a sorba, aznap nem eszik, vagy nem jut be a menedékhelyre.

Kérdezheti valaki, miért nem dolgoznak, hiszen akkor ki tudnának venni egy albérletet, lenne pénzük élelemre. Erre két válaszunk is van. Először is: valami minimális anyagi háttérre szükség van ahhoz, hogy az ember képes legyen munkába állni. Egy munkahelyre kipihenten, tiszta ruhában lehet csak bejárni, és az első fizetésig is enni kell valamit (ingyenkonyhára akkor már nem járhat). Ezt mind finanszírozni kell valamiből. Egyszerűen legalábbis biztos lakhatásra (a menedékhelyen bármikor előfordulhat, hogy kinn reked az ember) és némi készpénzre van szükség ahhoz, hogy valaki tartós munkát vállalhasson. Biztos lakhatás és készpénz viszont csak a munka jövedelméből teremthető meg. Az ördögi kör bezárult.

A hajléktalan életmóddal nagyon nehéz összeegyeztetni az alkalmazotti létet. Mégis: 50%-uk dolgozik! A fedél nélküliek jelentős része viszont intézményből intézménybe, nappali melegedőkbe, ingyen konyhákra talpal iratai, információk, étel s egyebek után.

A közhiedelemmel ellentétben a hajléktalanok túlnyomó többsége rendszeres munkatevékenységet folytat. Az esetek egy részében ez a munkaerőpiacon történik, más részében egyszerűen az életben maradáshoz szolgálja. Amennyiben a munkát úgy vizsgáljuk, mint az életben maradáshoz segítő tevékenységet, akkor a hajléktalanok feltehetően még többet dolgoznak, mint a társadalomban általában szokásos.

F) Az alkohol és a hajléktalanok

Olvassátok el a szöveget, és foglaljátok össze röviden a lényegét!

Hogyan függ össze az alkoholbetegség és a hajléktalanság?

Alkoholügyben mindenekelőtt tisztáznunk kell: az alkohol kártékonyságát, függőségkialakító képességét tekintve a kemény drogok közé tartozik! Bizonyos kulturális okokból és bizonyos komoly állami adóbevételek miatt azonban engedélyezett.

Nemcsak igazságtalan, hanem valóságtorzító is lenne az alkoholizmus címkéjét a hajléktalanokra ragasztani. A magyarok nagy része iszik, a magyar hajléktalanok hasonlóképpen. Még csak az sem biztos, hogy többet isznak, mint az átlag, hiszen az iváshoz meglehetősen sok pénzre van szükség. (Ha minden alkoholista hajléktalan lenne, valószínűleg mozdulni sem lehetne tőlük a városban.)

Na de miért isznak a hajléktalanok? Bizonyos szempontból ugyanazért, amiért mások is: szorongásoldásra, jókedvcsinálásra avagy bánatűzésre használják az alkoholt. A fedél nélkülieknek minderre sokkal inkább szükségük van, mint másoknak, hiszen az őket körülvevő világ igencsak komor, rideg. Ebben a világban inkább az a csodálatraméltó, ha valaki nem iszik. Az otthon nélkül élők jelentős része nem alkoholista, csak annyit iszik, amennyit mindannyian: esténként egy pohárral vagy hente egy-két alkalommal, de olyanok is szép számmal vannak, akik egyáltalán nem isznak. Az intézményekben élők például nem is ihatják meg az esti egy pohárkával, hiszen az átmeneti szállókon nem lehet inni. Érdemes belegondolni, milyen fura helyzet lenne, ha az ember este a lakásában tölt

magának egy pohár bort, erre megjelenik egy szabályokra és társadalmi normákra hivatkozó ember, és az utcára toloncolja őt. Márpedig a fedél nélküliek „lakása” a szálló vagy a menedékhely.

Az utcán alvók között gyakoribb az italozás. Az eddigiek mellett ennek az is oka, hogy hideg időben az alkohol melegérzést kelt. Valójában italosan még könnyebb is kihűlni.

G) A hajléktalanság veszélyei

Milyen veszélyek fenyegetik a hajléktalanokat? Ők jelentenek-e veszélyt a társadalomra?

Olvassátok el a szöveget, és foglaljátok össze röviden a lényegét!

Utcán élni nehéz és veszélyes. Télen, hidegben nagy a kihűlés veszélye. Nyáron, nagy melegben a kis sérülések is komoly bőrbetegséggé fajulhatnak, ha valaki nem tudja tisztán tartani.

Az utcán nagyon sok ember jár, és vannak olyanok, akiből az elesett, fekvő ember látványa nem részvétet, hanem agresszivitást vált ki. A közelmúltban történt, hogy fiatal emberek videofelvételt készítettek magukról, ahogyan idős hajléktalanokat vertek. Gyakran kirabolják őket, elveszik kevéske pénzüket, irataikat, cipőjüket lehúzzák a lábukról. Nemcsak az utcai élet veszélyes, hanem a hajléktalanszállók is azok. Megterheli az idegrendszert, ha folyamatosan résen kell lenni, egy percre sem lehet lazítani.

Nagy veszélyt jelent az ingerszegény környezet, az információ és a pozitív élmények hiánya. Pozitív élmények nélkül a stressz nem oldható fel. Veszélyt jelentenek a stresszoldó szerek: az alkohol, a kábítószer. A betegségek kockázatát fokozza a hiányos táplálkozás. Hátrányos helyzetet teremt az emberek előítéletessége: hajléktalanként nehezebb ügyeket intézni, gyakrabban éri őket méltánytalanság.

Embert próbáló dolog a fedél nélküliség, ezért az a cél, hogy minél előbb túl legyen rajta az ember. Ebben kell nekik segíteni.

Jelentenek-e veszélyt a hajléktalanok ránk nézve? A legtöbben azt mondják, hogy nagy a kosz körülöttük, és ezért megjelenésük fertőzésveszéllyel jár.

A Menhely Alapítvány 1990 óta működtet Budapesten ügyfélszolgálati irodákat hajléktalanok számára. Ez alatt az idő alatt több tízezer ember keresett fel bennünket több százezer alkalommal. Nem volt olyan esetünk, amely miatt biztonsági őrrel kellett volna alkalmazni, pedig sokszor három huszonéves lány foglalkozik 50-60 emberrel. Nem kaptak betegséget sem.

Az otthontalanokkal szembeni félelmek – melyekhez hasonlóak még számtalan embercsoporttal szemben léteznek – mindig általánosítanak, és abból származnak, hogy kevés vagy semmilyen ismerettel nem rendelkezünk az adott csoportról, de ha mégis tudunk valamit arról, hogyan élnek, milyen szokásaik vannak, akkor azt idegennek, rossznak tartjuk.

3. lépés: 3. feladat

Prezentáció

T/3.

115. oldal

21 PERC

(7x3) perc

Tanári instrukciók

- Mialatt a szószólók prezentálnak, a többi csoport figyeljen, jegyzeteljen, és ha valamit nem értenek, utólag kérdezhetnek a prezentáló csoporttól!
- A megvizsgált hét szövegből remélhetőleg összeáll valamilyen kép a hajléktalanokról.

Kiemelt készségek, képességek: előadói, lényegkiemelő, érvelő képesség, analitikus gondolkodás

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: frontális

Módszerek, eljárások: prezentáció

||| 3. Válasszatok a csoporton belül egy szószólót, aki összefoglalja a többiek számára munkátok eredményét!

4. lépés: 4. feladat

Kirándulás egy másik civilizációba

(Alternatív, kiegészítő feladat)

T/4.

115. oldal

15 PERC

Tanári instrukciók

- A feladatban a tanulók a hajléktalanokkal kapcsolatos attitűdök megjelenését vizsgálják meg egy publicisztikai szövegben. Ezzel a fejezetben vizsgált tematikus fókusz tágabb kontextusba is kerül.
- A feladat végeztével tartsunk közös megbeszélést.

Kiemelt készségek, képességek: analízis, szövegátalakítás

Célcsoport – differenciálás: heterogén kiscsoportok

Munkaformák: csoportos, frontális

Módszerek, eljárások: feladatmegoldás

4. Olvassátok el az alábbi szöveget, majd válaszoljatok a kérdésekre!

NÉPLIGET, A HAJLÉKTALAN INGATLANKERESKEDŐ

Láthatatlan(?) város épül Budapesten. Tudósítónk ellátogat a párhuzamos civilizációba, és megismerkedik olyan hajléktalanokkal, akiknek van hol lakniuk.

Megpillantva a furcsa formájú házat a Népliget bokrai közt, nem a szociális problémák jutnak eszembe. Egy férfi lép ki az ajtón, lecsitítja a láncon ugató kutyát, és int, jöjjenek közelebb. Mindezt olyan természetességgel teszi, hogy inkább egy párhuzamos civilizáció dereng fel előttem. Cyberpunk vízió. A város hulladékán és kihasználatlan erőforrásain titkos törzsek élnek a jól táplált város-lakó szemé láttára, de mégis észrevétlenül.

Közelebb lépve persze kiderül, a helyzet kevésbé romantikus, viszont a vártnál meghökkentőbb. Amikor először hallottam a város rejtett pontjain házakat építő homleszkekről, apró, télire összetákoltt menedéket képzeltem el, nem több szobát fűtéssel, ágyneművel behúzott takarókkal.

„Fél éve élek itt. De én már csak ide költöztem. A házat a Laci vette. Úgy értem másodsor. Mert először az öregé volt. Csak ő elment szállóra, és nemrég költözött vissza” – mondja a meglepően közlékeny, buszsofőrré emlékeztető férfi, majd látva értetlenkedésem és a hidegtől lila szám, behív a házba.

Az otthonos félhomályban rögtön megismerkedem a házvásárló Lacival. Az ablak alatti ágyon ül, és lencsekonzervet kanalaz. Ha valamelyiküket homleszkekké kellene hívnom, órá mutatnék, de csak ha nagyon kellene. Összességében ugyanis inkább hétvégi vityillóra emlékeztet a ház és a lakói is. A mackónadrágos, pulóveres háziasszony szabadkozódik, hogy nem számítottak vendégre, én meg nyugtatgatom, hogy csak beugrottam, és amúgy is, szemlátomást rend van.

Nem udvariaskodom. Az előszoba polcain sorban állnak a konzervek, dobozok, a féllépcsényi konyha sparheltje mellett elmosott poharak. A legbelső szobában a délelőtti tevékenykedés nyomai látszanak. Leülni ugyan nem tudok, de még így is meglepően tágasnak tűnik a helyiség. A három ágy-nak és az asztalnak helyet adó szobában érkezésem előtt láthatóan dohányt válogattak, egy tálcán halomnyi csikk hever, mellette zacskóban több tüdőrákhoz elegendő dohány.

Érkezésemről egyedül az állig betakarozott öreg nem vesz tudomást, a nejlonnal borított ablakon át a szürke, téli fényekbe réved.

Vendégül látóm, Imre jelzi, hogy nem érdemes harmadszor köszönnöm, az öreg alig hall, már nem is nagyon kel fel az ágyból, de befogadták, amikor visszajött a hajléktalanszállóról. „Beletáplálja a nyugdíját a közösbe, abból vásárlunk neki is.”

„Persze, hiszen övé a ház” – próbálom értelmezni a helyzetet, amiről kiderül, hogy sokkal bonyolultabb.

„A ház jogilag az enyém – veti fel a párhuzamos civilizáció és párhuzamos jog kérdését Laci. – Legutóbb én vettem meg tízezer forintért és egy bicikliért, ami megért vagy húszezret.”

Hosszas kérdezősködés után válik érthetővé a tulajdoni helyzet. A népligeti házikót először az öreg vásárolta meg másfél éve, ötvenezer forintért. Miután néhány hónapja úgy döntött, beköltözik a szállóra, visszatért a titokzatos építő, akitől aztán másodszor is megvették a konyhót, tízezerért és a bicikliért. Végül a felesége halála után az öreg visszatért, a titokzatos építész meg ismeretlen helyen várja, hogy harmadszor is kasszírozhasson a jól megépített, kutyaház, nyári konyha ingatlanért.

A háziasszony, aki egyébként Imre élettársa, bizonygatja, hogy az üzlet még így is megérte, ez a legkomfortosabb ház a környéken. Szemben lakik egy pár, nekik például nincs fűtésük. „És hát az Erzsike. Neki semmije sincsen. Mondjuk ő bolond.”

Felvilágosítanak, hogy a parkvégi kőkerítés oldalában látható szemétdomb valójában nem illegális hulladéklerakó, hanem Erzsike otthona. „Van ott egy ágybetét, meg rongyok, ami mögött elbújik, de fedél nincs a feje felett. Egyszer, amikor hideg volt, behívtuk ide, de hamar kimenekült. Nem bírja a meleget, 17 éve a szabad ég alatt él” – tette relatívvá a filmek heroikus túlélőtörténeteit Imre.

Azt gondoltam volna, a lakóközösség legnagyobb féltelme, hogy kirabolják őket. Kiderült, hogy az emberek inkább segítenek, volt, hogy csomagnyi ételmet hagytak az ajtajuk előtt, a közeli boltban is megkapják a lejárt szavatosságú ételmezt.

A hatóságoktól tartanak. Néhány hónapja a kerület, a rendőrség és a park fenntartói önkéntes szövetségbe tömörültek, hogy megtisztítsák a homleszektől a parkot. Végül áprilisig elálltak a tervtől, sőt kaptak engedélyt, hogy a száraz gallyakat gyűjthessenek tüzelőnek.

Az idillt csak a fotózás szakítja meg. „Az arcom ne látsszon. Nem akarom, hogy a gyerekeim felismerjenek” – megy ki a házból Imre. Már újra a csípős hidegben állva tudom meg a népligeti házig vezető történetét, a banálisan szokványos fejezetekkel: válás, családi ház feleségnek ítéltése, drága albérlet, utca.

- Milyen az író hozzáállása a hajléktalanokhoz? Hozzatok minél több szövegbeli példát!
- Mi az a hangvétel, ami legjobban meghatározza az író stílusát? Hozzatok erre is példákat!
- Egy bekezdést írjatok át úgy, hogy objektívabb legyen a hangneme!

LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

- a) A szöveg írója, habár próbál megértő lenni a hajléktalanokkal, többször is távolságtartóan nyilatkozik és ír: *homlesz* (kissé pejoratív, lenéző), *hajléktalanokkal, akiknek van hol lakniuk, párhuzamos civilizáció dereng fel előttem. Cyberpunk vízió, házvásárló Lacival, kőkerítés oldalában látható szemétdomb valójában nem illegális hulladéklerakó, hanem Erzsike otthona* stb.

Azaz próbál művelt értelmiségiként nyitottan a témához állni, de mégsem tudja leküzdeni távolságtartását és idegenkedését.

- b) irónia: *hajléktalanokkal, akiknek van hol lakniuk, tette relatívvá a filmek heroikus túlélőtörténeteit Imre*
túlzás: *házvásárló Laci, hajléktalan ingatlankereskedő*

REFLEKTÁLÁS

5. lépés: 5–9. feladat

Zárómondat és fogalmazástémák

T/5–9. 117. oldal

4 PERC

Tanári instrukciók

- A T/6–9. alternatív házi feladatok.
- Hagyjunk időt ezek megírására, azaz ha lehet, még a fejezet közepén járva adjuk föl, vagy néhány órával később adassuk be. Minthogy ez az utolsó fejezet, erre csak akkor van lehetőség, ha néhány óra év végi ismétlést, szövegértési feladatot terveztünk a tanév végére.

Kiemelt készségek, képességek: saját vélemény megformálása, valóságismeret

Célcsoport – differenciálás: az egész osztály

Munkaformák: egyéni

Módszerek, eljárások: zárómondat, házi feladat: esszéírás

5. Írj zárómondatot – egy gondolatot – arról, mit tehet a társadalom, az állam vagy az egyén a hajléktalanok problémájának megoldásában!

Gondolatod szolgáljon alapjául egy hosszabb fogalmazásnak, amelyet otthon készíthetsz el.

(Tudnod kell még, hogy jelenleg egy szállót és nappali melegezőt is használó hajléktalanra évente legkevesebb 600 000 Ft-ot költ az állam – egyetlen emberre! És Magyarországon a hajléktalanok becsült száma 30 000 fő.)

6. Megvalósíthatóak-e szerinted a csavargólét jó oldalai másféle életforma keretein belül is? Írd le erről a gondolataidat!

7. Hogyan értelmezed a szabadság kérdését? Hogyan értelmezik azt az általad olvasott szövegek, és mit gondolsz erről te? Írj esszét a témáról!

8. „Csavargólét = társadalmonkíviltség = korlátok, szabályok nélkülség = szabadság.”

Egyetértesz ezzel? Értelmezd a szabadság fogalmát a fenti egyenlet alapján, és értelmezd máshogyan is egy fogalmazásban!

9. Készíts valódi vagy fiktív riportot egy hajléktalannal!

Azt is írd le, hogyan szervezted (szerveznéd) meg a találkozást, milyen környezetben beszélgetnétek, hogyan viselkednél!

T/10–14.

118. oldal

Függelék

Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marci ifjúsága* című regényének feldolgozása szorgalmi feladatként

A *Kakuk Marci* olvasása és feldolgozása szorgalmi munka, minthogy ez a regény csak az ajánlott olvasmányok között szerepel. Jó, ha a fejezet elején felhívjuk a gyerekek figyelmét erre a lehetőségre, és megbeszéljük velük, mikorra készüljenek el.

A tanulók felhasználhatják hozzá az ismeretközlő szöveget Tersánszkyról és a *Kakuk Marciról*, illetve a *Kakuk Marci*hoz készített kalauz is segítséget nyújt a regény feldolgozásához.

A T/11–13. választható fogalmazásos feladatok a témával kapcsolatban.

Hívjuk fel a tanulók figyelmét a világirodalom híres csavargóiról szóló ismertető szövegre, amely egyúttal a téma iránt érdeklődőknek olvasmányajánlót is ad.

10. Kalauz Tersánszky Józsi Jenő *Kakuk Marci ifjúsága* című regényéhez

A *Kakuk Marciról*

Tersánszky azt állítja hősről, hogy nem volt modell hozzá, „az ujjamból szoptam”. „Barátaim szerint rám hasonlít”, írja a Nyugatban. Valószínűsíthető, hogy azon ritka esetek egyikéről van szó, amikor a főhős nem az író önarcképe, hanem valamiféle lelki rokonság alapján az író kezd hasonlítani főhőiséhez! Tersánszkyknak csak egy baja volt művével: „Elég elviselhetően derűsnek ábrázolom a kegyetlen és undorító ínséget.”

A regényciklus valóban derűs. Az író a reális világban jól mozgó, magát mindig jól feltaláló emberideált alkot, történetesen egy csirkefogó alakjában. Regényében a társadalom perifériáján élők és a „rendes” emberek között nincs lényeges erkölcsi különbség. Kakuk Marci nem törekszik nagyon beilleszkedni, de nem is zárkózik el. Valahogy mindig úgy alakul, hogy kívül marad, de ez nem okoz neki problémát. Természetesen, egy buddhista nyugalmával szemléli, mi folyik körülötte. Történnnek vele a dolgok. Csavargóként ő is sok kétes ügybe keveredik, de nem lesz bűnöző, mert ösztönösen tiszta ember.

A regény a pikareszk hagyományait követi. Marci kalandjai lazán követik egymást, mindegyikből tanul, de a jelleme nem sokat változik. A magyar anekdotikus epikai hagyományba is jól illeszkedik: csattanóra kihelyezett történetké, kedélyes, élőbeszédszerű előadásmód jellemzi. Kakuk Marci főhőse és elbeszélője saját történetének. Nem nagyvárosi tekerő, hanem falusi, mezővárosi. Ennek folytán a regényből egy olyan réteg is megismerhető, amelyről keveset tud a hivatalos irodalom.

*Schöpflin Aladár – Tersánszky kortársa – irodalomtörténész szerint azért nem tudják az emberek, hogy Tersánszky az egyik legkitűnőbb írónk, mert hamis igényeket támasztanak az irodalommal szemben. Talán nem szeretnek csavargókról olvasni, illetve előítéleteiken változtatni ennek hatására. Hát ezért kell *Kakuk Marciról* olvasni – no meg, hogy jókat kacagjunk!*

- a) Mikor és hol játszódik a történet, hogy derül ez ki a regényből?
- b) Mi a funkciója a Bevezetésnek? Fiktív vagy valóságos alaknak képzeled ennek alapján Marcit?
- c) Hogyan jellemzi az egyes szám 3. személyű elbeszélő Marcit? Rokonszenves figurának tartod ennek alapján?
- d) A regény megerősíti vagy cáfolja ezt a képet?
- e) Hány éves Marci?
- f) Miért fontos, mire alkalmas az egyes szám 1. személyű elbeszélés?
- g) Milyen eszközökkel éri el az elbeszélő (Marci), hogy úgy érezzük, itt és most meséli nekünk a történetet? Gyűjts néhány mondatot!
- h) Sok olyan szót is használ, aminek nem biztos, hogy értetted a jelentését. Ezek általában milyen hangulatú szavak? Gyűjts néhányat, és próbáld lefordítani őket köznyelvre!
- i) Milyen a szöveg egészének hangulata? Véleményedet indokold!
- j) Milyen kalandokba keveredik, hogyan viselkedik a kínos helyzetekben?
- k) A „züllésnek” milyen lépéseit járja be?
- l) Szerinted te hogyan vágnád ki magad az ilyen helyzetekből? Valók ezek az élmények a te korodbeli gyerekeknek?
- m) Megváltozik-e véleményed szerint Marci a tapasztalatok hatására? Ha igen, hogyan?
- n) A regény történetei külön-külön is elbeszélhetőek, mint egy-egy anekdota. Az anekdotáról tanultak alapján gyűjts ilyen részeket a műből! Neked melyik tetszett legjobban?
- o) Marci maga is nagy anekdotázó, a szavak embere, afféle művész (író és előadó egy személyben, mint régen az énekmondó jokulátorok). Hol derül ez ki a műben?
- p) Milyen lépéseket tesz Marci, hogy a piaci tekergők társadalmából a rendesek közé jusson?
- q) Miért nem sikerül neki a beilleszkedés?
- r) Mit feltételezel a címek alapján, még milyen kalandokba keveredik Marci? Be fog-e valaha illeszkedni?
- s) Mitől tud mindvégig tiszta maradni?
- t) Szerinted hogyan valósul meg ebben a regényben mindaz, amit a csavargó-toposzról tudsz, milyen többletjelentése van itt a toposznak?
- u) Fogalmazz meg te is kérdéseket, amelyek fölmerültek benned a regény olvasásakor!

v) Mi az, ami nagyon tetszett, és mi az, ami nem ebben a regényben? Miért?

11. Írj átképzeléses fogalmazást a *Kakuk Marci* című regény valamelyik szereplőjének bőrébe bújva (Lórika, Risi, Kukuj) Marciról vagy az eseményekről!

12. Írj egy újabb *Kakuk Marci*-kalandot!

13. Írj fogalmazást (elbeszélést vagy cikket az iskolaújságba) egy iskolai kalandról *Kakuk Marci* stílusában!

14. Olvasd el az ismertető szövegeket a világirodalom híres csavargóiról! Válassz magadnak olvasmányt az ajánlottak közül!

A világirodalom híres csavargói

Petronius: Satyricon

Tacitus időszámításunk 66. évéről szólva Néró áldozatai között sorol fel egy T. Petronius nevű római is, akiben a tudományos közvélemény a Satyricon c. regény szerzőjét látja. Petronius tagja volt a Néró elleni nemesi összeesküvésnek. Előtte kötelességtudó hivatalnok volt, és léha életet élt. Két lélek lakozott benne, mert szolgálta a rendszert, de közben megírta korának szatirikus tükörcképét egy monumentális regényben, melynek csupán néhány részlete maradt fenn. A 141 jegyzetnyi töredék a regény 14–16. könyvéből való, s az egésznek talán csak tized- vagy huszadrésze. A köztársaságot felváltó principátus idején béke volt, de a diktatúra szűkké, sekélyessé tette az életet, megnyomorította, eltorzította azokat, akik benne éltek. Mit tehettek ilyen korban az emberek? Túlélésre rendezkedtek be vagy a hatalom kiváltságosaiként, vagy haszonlesőiként. A regény hősei csavargók, akik az alvilág és a felső rétegek között ide-oda csapódva élnek, életelvük a jó élet hedonista élvezete és a túlélés. Az egész Satyricont fájdalmas gúny és öngúny hatja át: ilyenek vagytok, ilyenek vagyunk mindannyian. Gyengék, állhatatlanok, hiúk, ostobák, kéjencek, gátlástalanok, képmutatók. Még a csavargók: Encolpius, Gíton és Eumolpus a legrokonszenvesebbek. Ők legalább saját magukat nem csapják be. A regény lakomák, szexuális orgiák és menekülések egymást követő láncolata, még a mai olvasó számára is igen borsos részletekkel. Nyelve a korabeli népnyelv, sőt a korabeli szleng.

Federico Fellini 20. századi olasz filmrendező készített filmet a regény alapján.

A népköltészet csavargói

Az európai népmese- és mondahagyomány legkisebb fiai, szerencsepróbálói, válogatott cigánylegényei inkább a vándor toposzának megtestesítői. Két olyan híres alakja él a középkori hagyományban a csavargónak, akik a korlátlan szabadság (otthonatlanság) és igazságérzet, ezért a nép legtitkosabb álmainak is megtestesítői: Naszreddin Hodzsa és Thyl Ulenspiegel. Naszreddin Hodzsa az iszlám kultúrából jön, de csínytevései, igazságos ítéletei, a gazdag, ám ostoba urakat lóvá tevő ötletei miatt népszerű lett Európában, számtalan középkori anekdota őrzi alakját. Ulenspiegel (vagy Eulenspiegel=bagoly+tükör) a flandriai, de általában a germán nyelvterületen élők leghíresebb igazmondó, igazságtevő csavargója. Történeteit Charles de Coster belga író írta meg a 19. század közepén.

„Ulenspiegel flandriai koldus, ...fajtájának bajnoka és felszabadítója, aki kacagással is, pallossal is megbosszulja népét.” (Romain Rolland)

A pikareszkek csavargói

A 18. században divatos kalandregények (pikareszkek) főhőse csavargó: nemesi származású, de ezt nem tudja magáról. Valami disznóságot követ el, ami miatt üldözik, folyvást menekül, így egyik helyről a másikra vetődik, különféle élettapasztalatokat szerez, de nincs különös célja a világban. A toposz tartalmából a kíváncsiság, a kaland- és szabadságvágy dominál. Legsózarakoztatottabb példája a műfajnak az angol Fielding Tom Jones c. regénye, amiből természetesen színpadi adaptáció és film is készült.

Gorkij és az Éjjeli menedékhely

Makszim Gorkij (1868–1936) szovjet-orosz író. Nyolcéves korától dolgozó ember, fiatalon bebarangolta Oroszországot (azaz maga is csavargó volt). (Később önéletrajzi trilógiájában örökíti meg ezt az időszakot: Gyermekkorom, Inasévek, Az én egyetemem.) Politikai elkötelezettsége miatt a cári rendszerben állandó rendőri felügyelet alatt állt. Később a világ más tájain is járt. Sikeres író lett. Éjjeli menedékhely (1901) c. drámájának legtöbb szereplője csavargó, a társadalom legalján élő nincstelen hajléktalan.

Szerb Antal írja: „Gorkij... világa a mezítlásosok, a társadalmon kívüliek, a csavargók, az iszákosok, tolvajok, a „volt emberek” ...nem a társadalmat okolja a volt emberek sorsáért, hanem magukat a volt embereket, akiknek nincs erejük, hogy összeszedjék magukat, lemondjanak a pálinkáról és jobb útra térjenek. ... Gorkij köztük élt, tisztában van velük, nem az író szemével nézi őket. Tudja, milyen független minden külső valóságtól az, hogy az ember boldog-e vagy boldogtalan... Csavargói orosz csavargók. A jószág, a halál, az Isten állandóan tudatukban él, elmélkednek és gyönyörű dolgokat mondanak, és amit mondanak annál megrendítőbb, mert olyan lenről jön felénk.”

RÉSZLETEK A DRÁMÁBÓL:

(Szatyin mondja) „Miért ne beszélhetne egy hamiskártyás úgy, mint a tisztességes emberek, ha a tisztességes emberek úgy beszélnek, mint a hamiskártyások?” „Az ember mindenért maga fizet, s ezért az ember – szabad! ... Jó az, ha az ember embernek érzi magát. Én börtönlakó, gyilkos, hamiskártyás vagyok – igen! Ha megyek az utcán, az emberek úgy néznek rám, mint a gonosztevőre... És elhúzódnak...És gyakran azt mondják nekem: »Te gyalázatos! Sarlatán! Dolgozz!« Dolgozzak? Minek? Hogy jóllakjam? Mindig lenéztem az olyan embereket, akik túl sokat gondoltak arra, hogy jóllakjanak. Nem ez a fontos... Az ember – több annál – több annál, hogy csak jóllakjék.”

Collodi: Pinocchio

A kis fabábu történetét mindnyájan ismerjük. Megtestesíti az örök kíváncsi, szabályszegő, elcsavargó gyerekvágyakat. Könnyű a rosszra csábítani, felelősségérzete nincs, a pillanat „embere”. Fabábu volta arra is utalhat, hogy még nem ember, nincs készen az életre, ahhoz próbákat kell kiállnia, hogy „felneveljen”. Modern reinkarnációja egy amerikai filmben a kis gépember, David, aki viszont inkább a vándor toposzának megvalósulása, hiszen útjának célja van, haza akar találni mint igazi ember. (Steven Spielberg: Mesterséges értelem)

Jack Kerouac: Úton

Jack Kerouac az amerikai beat-irodalom egyik legjelentősebb írója Ginsberg mellett. Úton c. kultuszregényét 1970-ben írta. A regénybeli író-szereplő becsavarogja egész Amerikát (mint maga Kerouac), ezzel új életformát mutatva egy egész nemzedéknek: ne illeszkedj be a nyárspolgárok közé, ne válaszd a fogyasztói társadalmat! Ez az életérzés szorosan összefügg a hippik által hirdetett eszményekkel, a dzsessz, a blues, a rock elterjedésével. A filmművészetben is új műfajt ihlet, a road-movie-t (pl. Szelíd motorosok).

RÉSZLETEK A REGÉNYBŐL:

„Ifjú író voltam, vettem volna nyakamba már az ország útját. Tudtam, hogy mentében látomások, nők várnak, és az útfélen kincseket lelek egyszer.” „Én akkor boldogulok, ha mindig tartok valamerre.” A „vén csavargó” névről mondja a főszereplő, az író cimborája, Dean Moriarty: „Nem rosszabb név az se, mint a többi. Ha az életedet úgy töltöd, hogy nem köpködsz a más levesébe, se politikuséba, se közigazdába, hát elfelejtkeznek rólad, és evickélhetsz magadnak... Miért, te milyen utat járnál, pajtás? Zarándokutat, keresztutat, kerékvágást, vargabetűt, térjmeg-utcát? Az ember elboldogul minden úttalan úton. – Azért ne veszíts el szem elől, pajtás, mert csak addig élek, amíg a huncutság él bennem.”

George Orwell: Csavargóként Párizsban, Londonban

Orwell angol regényíró, az 1984 c. negatív utópia írója maga is csavargó hajléktalanként élt 1929-30-ban. Ebben az önéletrajzi szociografikus könyvében így ír a csavargók kirekesztettségéről: „Az előítéletek abban gyökereznek, hogy minden csavargó eleve gazember. Gyermekkorunkban belénk sulykolták, hogy a csavargók gazemberek. Így azután tudatunkban megrögzült valamiféle ideáltipikus – egy viszolyogtató, meglehetősen fenyegető külsejű – teremtmény, aki inkább éhen hal, mintsem hogy dolgozzék, eleve utálja a szappant, és egyebet sem akar, mint kéregetni, lumpolni és tyúkólakat fosztogatni. És bár e csavargó-szörny cseppet sem valószerűbb, mint a képregények borzongató alakja, mégis nehéz elménkből kitörölni...”

TANÁRI ÚTMUTATÓ

A CSAVARGÓ ALAKJA A MŰVÉSZETBEN CÍMŰ FEJEZETHEZ TARTOZÓ FELADATLAPHOZ

A feladatlap az 1. modul befejezése után már elvégeztethető, annak anyagára vonatkozik.

A megoldásra szánt idő: kb. 15-20 perc

Megoldás, pontozás

„Képzeljük el a következő jelenetet: Csöngetnek, ajtót nyitunk és egy **rikító, tarkakockás sportzakót viselő középkorú emberrel** találjuk szembe magunkat. **Nyakkendője lazán van megkötve, gallérja gyűrött, a nadrágja vasalatlan, az arca borotvátlan** és *nem néz a szemünkbe*, amikor hozzánk beszél. *Egy konzervdobozt tart a kezében, tetején nyílással* és rá akar venni bennünket arra, hogy néhány dollárt adakozzunk egy általunk ismeretlen jótékonyági egyesület számára. Bár a *hangja elég meggyőzőnek tűnik*, mi a valószínűsége annak, hogy némi pénzt sikerül kiszednie belőlünk? Állítsuk vissza az óramutatót néhány perccel korábbra. Ajtót nyitunk egy középkorú úriembernek, aki **konzervatív, sötét, jól szabott öltönyt visel**. *Mélyen a szemünkbe néz*, a City National Bank aligazgatójaként mutatkozik be és megkér bennünket arra, hogy adományozzunk néhány dollárt egy teljesen ismeretlen jótékonyági egylet számára. Pontosan ugyanazokat a szavakat használja, mint a sportzakós alak. Szívesebben adnánk-e pénzt neki?

Erre a jelenségre akkor figyeltem fel, amikor néhány évvel ezelőtt egy Allen Ginsberg-estet láttam a televízióban. Ginsberg az úgynevezett beat-nemzedék egyik legnépszerűbb költője volt. »Üvöltés« című költeménye annak idején, az ötvenes években megdöbbentette és felbőszítette az irodalmi közvéleményt. A költő most megint formában volt: miután homoszexualitásával kérkedett, a nemzedékek közötti szakadékokról kezdett el beszélni. Ráirányult a kamera. **Szakállas volt és kövér, a szeme tüzelt (a kábítószertől?), két oldalt rendetlen fürtökben lógott le hosszú haja egyébként kopasz fejről; foltosra festett és gyöngyökkel kivarrott trikót viselt, nagy lyukkal a közepén**. Bár őszintén – és szerintem nagyon okosan – beszélt a fiatalok problémáiról, a stúdió közönsége kinevette. Egyszerűen bohócnak tartották.”

a) **„Szívesebben adnánk-e pénzt neki?” Miért? Milyen metakommunikációs kifejezőeszközök miatt hitelesebb a két adománygyűjtő közül az egyik?**

A második adománykérőnek valószínűleg szívesebben adnánk pénzt, mert a metakommunikációs eszközei, illetve a teststilizációs jegyei alapján hitelesebb forrásnak véljük, mint az elsőt, annak ellenére, hogy amit mondanak, pontosan ugyanaz.

A VÁLASZ SZABATOS MEGFOGALMAZÁSA 2 PONT

A metakommunikációs eszközök a szövegben *dőlttel* kiemelve.

MINDEN HELYES VÁLASZ 1 PONT, ÖSSZESEN 5 PONT

b) **Sorolj fel további 3 olyan metakommunikációs eszközt, amely azt eredményezi, hogy pénzt adunk az adománygyűjtőnek!**

Példák: határozott hang, tekintet (kiderül belőle a téma iránti érdeklődés), térközsabályozás (ne legyen túl bizalmaskodó), gesztusok (nem túlzott, csak ami hitelesebbé teszi a mondanivalót).

MINDEN HELYES VÁLASZ 1 PONT, ÖSSZESEN 3 PONT

c) Gyűjtsd ki a teststilizációs jegyeket, amelyeket a szöveg említ!

A teststilizációs jegyek **félkövérrel** kiemelve.

A HÁROM ALAKRA VONATKOZÓ JEGYEK MEGTALÁLÁSA 1-1 PONT, ÖSSZESEN 3 PONT

d) Olvasd tovább a szöveget, és egészítsd ki a kimaradt részeket!

„Az jutott eszembe, hogy a tévénézők, akik otthon ágyban fekvé nézik a műsort, ugyancsak nem vehetik valami komolyan, akármennyire értelmes is a mondanivalója, akármennyire őszintén adja is elő. ...[1] ... eleve meghatározta a közönség reakcióját. Tudósi lelkem arra vágyott, hogy ... [2] ... lépjen az égőszemű költő helyébe és az ő szájából hangozzék el ugyanaz, amit Ginsberg mondott a kamera előtt. Azt hiszem, ilyen körülmények között a költő szavait kedvezően fogadták volna.” (Elliot Aronson: A társas lény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1994.)

Az eredeti szöveg

[1]: *Külseje és rossz híre*

[2]: *a konzervatív megjelenésű jól vasalt bankár*

Természetesen más, ennél részletesebb válasz is elfogadható.

1-1 PONT, ÖSSZESEN 2 PONT

A FELADATLAPRA MINDÖSSZESEN 15 PONT ADHATÓ.

FELADATLAP A CSAVARGÓ ALAKJA A MŰVÉSZETBEN CÍMŰ FEJEZETHEZ

Olvasd el a szöveget, és válaszolj a kérdésekre!

„Képzeld el a következő jelenetet: Csöngetnek, ajtót nyitunk és egy rikító, tarkakockás sportzakót viselő középkorú emberrel találjuk szembe magunkat. Nyakkendője lazán van megkötve, gallérja gyűrött, a nadrágja vasalatlan, az arca borotvátlan és nem néz a szemünkbe, amikor hozzánk beszél. Egy konzervdobozt tart a kezében, tetején nyílással és rá akar venni bennünket arra, hogy néhány dollárt adakozzunk egy általunk ismeretlen jótékonyági egyesület számára. Bár a hangja elég meggyőzőnek tűnik, mi a valószínűsége annak, hogy némi pénzt sikerül kiszednie belőlünk? Állítsuk vissza az óramutatót néhány perccel korábbra. Ajtót nyitunk egy középkorú úriembernek, aki konzervatív, sötét, jól szabott öltönyt visel. Mélyen a szemünkbe néz, a City National Bank aligazgatójaként mutatkozik be és megkér bennünket arra, hogy adományozzunk néhány dollárt egy teljesen ismeretlen jótékonyági egyesület számára. Pontosan ugyanazokat a szavakat használja, mint a sportzakós alak. Szívesebben adnánk-e pénzt neki?

Erre a jelenségre akkor figyeltem fel, amikor néhány évvel ezelőtt egy Allen Ginsberg-estet láttam a televízióban. Ginsberg az úgynevezett beat-nemzedék egyik legnépszerűbb költője volt. »Üvöltés« című költeménye annak idején, az ötvenes években megdöbbentette és felbőszítette az irodalmi közvéleményt. A költő most megint formában volt: miután homoszexualitásával kérkedett, a nemzedékek közötti szakadékokról kezdett el beszélni. Ráirányult a kamera. Szakállas volt és kövér, a szeme tüzelt (a kábítószerrel?), két oldalt rendetlen fürtökben lógott le hosszú haja egyébként kopasz fejről; foltosra festett és gyöngyökkel kivarrott trikót viselt, nagy lyukkal a közepén. Bár őszintén – és szerintem nagyon okosan – beszélt a fiatalok problémáiról, a stúdió közönsége kinevette. Egyszerűen bohócnak tartották.”

a) „Szívesebben adnánk-e pénzt neki?” – kérdezi a fenti szöveg elbeszélője.

Írd le, te melyik adománygyűjtőnek adnál szívesebben pénzt! Fogalmazd meg azt is, miért! Milyen meta-kommunikációs kifejezőeszközök miatt hitelesebb számodra a két adománygyűjtő közül az egyik?

.....

.....

.....

.....

.....

b) Sorolj fel további 3 olyan metakommunikációs eszközt, amely azt eredményezi, hogy pénzt adunk az adománygyűjtőnek!

.....

.....

.....

.....

.....

c) Gyűjtsd ki a teststilizációs jegyeket, amelyeket a szöveg említ! Melyik milyen hatást kelt?

.....

.....

.....

.....

.....

d) Olvasd tovább a szöveget, és egészítsd ki a kimaradt részeket!

„Az jutott eszembe, hogy a tévénézők, akik otthon ágyban fekvé nézik a műsort, ugyancsak nem vehetik valami komolyan, akármennyire értelmes is a mondanivalója, akármennyire őszintén adja is elő. ...[1] ... eleve meghatározta a közönség reagálását. Tudósi lelkem arra vágyott, hogy ... [2] ... lépjen az égőszemű költő helyébe és az ő szájából hangozzék el ugyanaz, amit Ginsberg mondott a kamera előtt. Azt hiszem, ilyen körülmények között a költő szavait kedvezően fogadták volna.” (Elliot Aronson: *A társas lény*. Budapest, 1994, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.)

[1]:

.....

.....

[2]:

.....

.....